

T.C.
DOKUZ EYLÜLÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
ÖZEL HUKUK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇEKTE İBRAZ KAVRAMI

Hazırlayan

Hatice ÇAMAN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Y. Can GÖKSOY

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Çekte İbraz Kavramı**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Hatice ÇAMAN
Anabilim Dalı : Özel Hukuk
Programı : Özel Hukuk
Tez Konusu : Çekte İbraz Kavramı
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	☐	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐	
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐	
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐	

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Çekte İbraz Kavramı

Hatice ÇAMAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Özel Hukuk Anabilim Dalı
Özel Hukuk Programı

Çek, Türk Ticaret Kanunu'nda ve 3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'da düzenlenmiş bir ticari senettir. 3167 Sayılı Çek Kanunu ile getirilen yeni sistemde bankaların sorumluluğu artırılmıştır, TC Merkez Bankası'na bilgileri toplama ve bankalara bildirme görevi verilmiştir.

Çek kullanımını yaygınlaştırılması, kullananlar ve bankalar açısından olduğu kadar ülke ekonomisine de olumlu katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmada Türk Ticaret Kanunu ve 3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde 'Çekte İbraz Kavramı' konusuna değinilmiştir.

Konu üç bölüm halinde incelenmiştir:

İlk bölümde 'Genel Olarak Çek', ikinci bölümde 'Çekin İbrazı' ve üçüncü bölümde 'Çekin İbrazının ve İbraz Sürelerinin Hüküm ve Sonuçları' konuları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Çek, Çekte İbraz, İbraz Süreleri

ABSTRACT

Master Thesis

The Notion For Presentment of Check

Hatice ÇAMAN

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Private Law
Private Law Program**

Check is a commercial deed arranged in Turkish Commercial Code and in 3167 numbered Law of Arrangement of Payment with Checks and the Protection of the Check Law the responsibility of the banks was increased, also the collection of the data and informing the banks was given to the Central Bank of Republic of Türkiye.

As from the view the users and banks, the widening of the use of check did positively support the economy of the country.

In this study ‘The Notion For Presentment Of Check’ topic is evaluated on the frame Turkish Commercial Code and in 3167 numbered Law of Arrangement of Payment with Checks and the Protection of the Check Law decisions.

The topic is studied under three main parts:

In the first part, ‘General Meaning of Check’, in the seconde part ‘Presentment of Check’ and in third part ‘The Consequences and Predications of Presentment and Duration of Checks’ were studied.

Key Words: Check, Presentment of Check, Duration of Checks

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL OLARAK ÇEK

I. ÇEKİN UNSURLARI	4
A. ‘Çek’ Kelimesi	4
B. Belirli Bir Bedelin Ödenmesine İlişkin Kayıtsız ve Şartsız Havale	5
C. Muhatap	7
D. Ödeme Yeri	7
E. Keşide Günü ve Yeri	7
1. Keşide Günü	8
2. Keşide Yeri	10
F. Keşidecinin İmzası	11
G. Hesap Sahibinin Vergi Kimlik Numarası	12
II. ÇEKİN UNSURLARININ BULUNMAMASI	12
III. ÇEKE KONULABİLECEK İHTİYARİ KAYITLAR	13
A. Kanunda Öngörülen İhtiyari Kayıtlar	13
1. Lehtar tayinine İlişkin Kayıt	13
2. Menfi Emre Kaydı	14
3. ‘Hamiline’ Kaydı	14
4. İkametgah Kaydı	14
5. Aynen Ödeme Kaydı	15
6. Hesaben Ödeme (Mahsup) Kaydı	15
7. Çizgili Çeke İlişkin Kayıtlar	15

8. Protestodan Muafiyet Kaydı	16
9. Aval Kaydı	16
IV. KANUNDA ÖNGÖRÜLMİYEN İHTİYARİ KAYITLAR	17
A. İhbar Kaydı	17
B. Provizyon Kaydı	17
C. Yetki Kaydı	17
D. Tahkim Kaydı	18
E. Teyit Kaydı	18

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEKİN İBRAZI

I. GENEL OLARAK İBRAZ	19
II. İBRAZA YETKİLİ KİŞİ	21
III. ÇEKTE İBRAZ YERİ	22
A. Çekin Hesabının Bulunduğu Banka Şubesine İbrazi	22
B. Çekin Muhatap Bankanın Hesabının Bulunduğu Şubeden Başka Bir Şubesine İbrazi	24
C. Çekin Tahsil Amacıyla Başka Bankaya Tevdii	34
D. Çekin Takas Odasına İbrazi	36
IV. İBRAZ SÜRELERİ	45
A. İbraz Sürelerinin Önemi	45
B. İbraz Sürelerinin Hukuki Mahiyeti	47
C. Çekte Vade Sorunu	49
D. İbraz Sürelerinin Hesaplanması	52
E. İleri Tanzim Tarihli Çeklerde İbraz	56
F. İbraz Sürelerinin Belirlenmesi	59
1. Öğretide Getirilen Çözüm Önerileri	63
a. 'İl Sınırları' Çözümü	63
b. 'İlçe Sınırları' Çözümü	64
c. 'İl Belediye Sınırları' Çözümü	66
d. 'Büyükşehir Belediye Sınırları' Çözümü	67

2. Yargıtay'ın Ortaya Koyduğu Çözüm Önerileri	68
a. 'İl Belediye Sınırları' Çözümü	68
b. 'İl Sınırları' Çözümü	69
c. 'İlçe Sınırları' Çözümü	69
G. İbraz Sürelerinin Mücbir Sebepler Dolayısı İle Değişmesi	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEKİN İBRAZININ VE İBRAZ SÜRELERİNİN HÜKÜM VE SONUÇLARI

I. ÇEKİN İBRAZI HALİNDE MUHATAP BANKAYA DÜŞEN YÜKÜMLÜLÜKLER	76
A. Meşru Hamilin Tespiti Yükümlülüğü	76
B. Defi'lerin İleri Sürülmesi Yükümlülüğü	77
C. Muhatabın ödeme Yükümlülüğü	77
II. İBRAZ SÜRELERİNİN ÇEKTEN CAYMAYA ETKİSİ	86
III. İBRAZ SÜRELERİNİN CİRO İLE İLİŞKİSİ	90
IV. İBRAZ SÜRELERİNİN BLOKE KAYDI İLE İLİŞKİSİ	93
V. İBRAZ SÜRELERİNİN MÜRACAAT HAKKI İLE İLİŞKİSİ	95
VI. İBRAZ SÜRELERİNİN ZAMANAŞIMINA ETKİSİ	98
VII. İBRAZ SÜRELERİNİN KARŞILIKSIZ ÇEK İLE İLİŞKİSİ	101
A. Karşılıksız Çekin Hukuki Yönden Sonuçları	102
B. Karşılıksız Çekin Cezai Yönden Sonuçları	105
VIII. İBRAZ SÜRELERİNİN TAKİP HUKUKU İLE İLİŞKİSİ	110
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	117

KISALTMALAR

AÜEHF : Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi

Age : Adı Geçen Eser

agm : Adı Geçen Makale

B : Baskı

BankK : Bankacılık Kanunu

Batider : Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi

BK : Borçlar Kanunu

Bkz. : Bakınız

BTOMY : Bankalararası Takas Odaları Merkez Yönetmeliği

C. : Cilt

CD : Ceza Dairesi

CGK : Ceza Genel Kurulu

ÇK : Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin
Korunması Hakkında Kanun

DEÜHFD : Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

GÜHF : Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

HD : Hukuk Dairesi

HGK : Hukuk Genel Kurulu

İBK : İctihadı Birleştirme Kararı

İçt BGK : İctihadı Birleştirme Genel Kurulu

İK : İcra ve İflas Kanunu

MBD : Manisa Barosu Dergisi

Md : Madde

No : Numara

RG : Resmi Gazete

S. : Sayı

s. : Sayfa

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TCK : Türk Ceza Kanunu

TTK : Türk Ticaret Kanunu

vd. : ve devamı

YKD : Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Türk Hukukunda çek asıl olarak, Türk Ticaret Kanunu'nun 'Kıymetli Evrak' konusunda tahsis olunan Üçüncü Kitabının, kambiyo senetlerine ilişkin hükümleri içeren Dördüncü Faslında, poliçe ve bonoyu takiben 'Üçüncü Kısım- Çek' başlığı altında düzenlenmiştir (TTK md. 692-735).

Çeke ilişkin hükümlerin, mehz İsviçre Hukukunda farklı olarak kambiyo senetleri üst başlığı altında öngörölmüş olması, Türk Hukukunda çekin de, tıpkı poliçe ve bono gibi kambiyo senedi olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Çekin de poliçe gibi üçlü bir ilişkiyi içeren, özel hükümlere tabi tutulmuş yazılı ve mücerret bir havale (banka havalesi) olduğu söylenebilir. Bu ilişkinin taraflarında keşideci(çeki keşide eden), muhataba, belirli bir meblağı çekin ibrazı karşılığında ödeme, çek hamiline de (lehtar veya ondan sonra senedi devralan kişiye) bu meblağı alma yetkisi vermektedir.

Kambiyo senetleri içinde en çok tercih edilip kullanılan senet çekdir. Bunun nedeni çekin poliçe ve bono gibi bir kredi aracı olmayıp 'ödeme aracı' olmasıdır. Ayrıca çek, para ile eşdeğerde bir kıymetli evraktır ve para gibi tedavül yeteneğine sahiptir; bunun sonucu olarak da nakit kullanımını azaltarak, para taşıma rizikosunu ortadan kaldırmaktadır. 3167 Sayılı Çek Kanunu ile karşılıksız çekin ayrı bir suç tipi olarak düzenlenerek yaptırıma tabi tutulması ve muhatap bankanın çekin karşılıksız çıktığı durumda her bir çek yaprağı için belirli bir miktar ödeme zorunluluğu olması gibi durumlar çekin, poliçe ve bonoya göre daha güvenceli bir kambiyo senedi olduğunu göstermektedir.

Çekin bir ödeme aracı olması nedeniyle günlük hayatta önemli bir yer almasından dolayı Çekte İbraz Kavramı adını taşıyan bu çalışmamızda öncelikle birinci bölümde çekin niteliği ve unsurları hakkında kısa bir bilgi verilerek konuya giriş yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde çekte genel olarak ibraz konusu incelenerek, çekte ibrazın yapılacağı muhatap kavramı ayrıntılı incelenerek, muhatap kavramına açıklık getirdikten sonra çekte ibraz süreleri ve ibraz yeri hakkında ayrıntılı açıklama yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise çekte ibraz ve ibraz sürelerinin hüküm sonuçları olarak; çekin ibrazı halinde muhatap bankaya düşen yükümlülükler, ibraz sürelerinin çekten caymaya, ciroya, bloke kaydına, müracaat hakkına, zamanaşımına, karşılıksız çeke ve takip hukukuna etkileri ve sonuçlarını inceledik

Bu üç ana bölümde çekte ibrazın önemi öğreti ve Yargıtay uygulamaları ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ÇEK

Hukuki yapısı itibariyle çek, poliçeye benzemektedir. Kanunen emre yazılı bir kıymetli evrak olarak düzenlenen çekin temelinde de, poliçe de olduğu gibi bir nitelikli havale ilişkisi bulunmaktadır. Böylece çek keşidesinde de üçlü bir ilişki bulunmaktadır. Çeki keşide eden (keşideci) , çekle işlenen hesabın bulunduğu kişi (muhatap), lehine çek düzenlenen (lehtar) bulunmaktadır.

Hukuki niteliği itibariyle çek poliçeye benzemekte ise de, çek ile poliçe arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çek ile poliçe arasında farklılıklar şunlardır:

a-) Çekte muhatap ancak bir banka veya özel finans kurumu olabilir (TTK md.694/I,727). Başka kişiler, örneğin gerçek kişiler üzerine keşide edilemez; edilirse o belge havale hükmündedir. Çek hükümlerinin uygulanması açısından özel finans kurumları da banka olarak kabul edilir (Bank. K. md.20/VI-e). Ayrıca çek hamilinin bankadan çekte gösterilen meblağın kendisine ödenmesini istemek hususunda hakkı keşideci ile muhatap banka arasında yapılmış bulunan “ çek anlaşması “ na dayanmaktadır¹.

b-) Çekte poliçenin aksine “ kabul “ söz konusu değildir. Bu nedenle Türk Ticaret Kanununda bir çeke ilişkin kabul muamelesinin geçerli olamayacağı ve çek üzerine düşülmüş bir kabul şerhinin yazılmamış sayılacağı hükme bağlanmıştır (T.T.K md.696). Ayrıca çekte kabul mümkün olmadığı için araya girme de mümkün değildir.

c-) Çekte, muhatapın cirosu batıldır (TTK md.701/II). Oysa ki, poliçenin muhatap tarafından ciro yoluyla tekrar tedavüle çıkarılması mümkündür.

¹ ÖZTAN Fırat: Kıymetli Evrak Hukuku,2. Bası,Ankara 1998 (age), s.1029

d-) Poliçe, hamile tanzim edilemediği, halde çek hamiline de düzenlenebilir ((TTK md.697). Bu nedenle çekte lehtarın gösterilmesi zorunlu bir şekil şartı değildir.

e-) Çekler görüldüğünde ödenir (TTK md. 707). Bu nedenle çekte bir vade de yoktur. Bu hüküm emredici niteliktedir, bu kurala aykırı olarak çekte vadeyi içeren her türlü kayıt yazılmamış sayılır (TTK md. 707/ II).

f-) Çekte ödenmemesi halinde müracaat hakkının kullanılabilmesi için poliçede ki gibi mutlaka protesto düzenlettirmek mecburiyeti yoktur. Türk Ticaret Kanunu'nun 720'nci maddesine göre, ödenmeme keyfiyetini muhatap banka veya takas odası tarafından yapılacak tarihli ve imzalı beyanlarla ve doğrudan doğruya çek üzerinde tespit ve tevsik olunması da mümkündür.

g-) Süresinde ibraz edilen bir çekin karşılıksız çıkması halinde cezai nitelikli sonuçları bulunmaktadır.

I. ÇEKİN UNSURLARI

A. 'Çek' Kelimesi

Bir senedin çek sayılabilmesi için öncelikle ' çek ' kelimesini içermesi gerekir. Bu kelimenin yerine, aynı anlama gelen, örneğin " banka havalesi" kelimesinin kullanılması yeterli olmayacaktır². Senet, Türkçe'den başka bir dille yazılmışsa, o dilde " çek " karşılığı olarak kullanılan kelimenin senette yer alması gerekir (TTK md. 692/II). Çek metninde birden fazla dil kullanılmışsa " çek " kelimesinin senetteki havaleyi belirten kelimenin yani " ödeyiniz " kelimesinin yazıldığı dilde olması gerekir³.

² KENDİGELEN Abuzer: Çek Hukuku, 1. Bası, İstanbul 2004, s.66; DOĞANAY İsmail: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Cilt 2, 4. Bası, İstanbul 2004, s.2099

³ ÖZTAN,a.g.e, s.1041; KENDİGELEN, s.67; ÜLGEN Hüseyin ve diğerleri: Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 2004, s.189; buna karşılık REİSOĞLU'na göre ise, bu hususa uyulmadığı takdirde çeki geçersiz saymamak gerekir,REİSOĞLU Seza: Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, 3. Bası, Ankara 2003,s.49(age)

“Çek” kelimesinin hangi dilde olursa olsun, herhangi bir kısaltma yapılmadan yazılmış olması gerekir⁴. “Çek” kelimesinin senet metninde yer alması gerekir ancak Türk Ticaret Kanunu’nun 583/b.1 ve TTK 688/b.1 maddelerinde “ poliçe “ ve “ bono “ kelimelerinin senet metninde bulunması mecburiyeti açıkça belirtilmiş olmasına rağmen Türk Ticaret Kanunu’nun 692/b.1’de çek kelimesinin senet metninde yer alacağına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır.

Doktrin de bazı yazarlar “ çek “ kelimesinin senet metninde yer almasının şart olmadığı görüşünü benimsemişlerdir⁵. Buna karşılık bazı yazarlar ise bono ve poliçeye ilişkin genel kuraldan ayrılmayı haklı kılacak bir neden olmadığı, “ çek “ kelimesinin senet metninde yer alması zorunluluğunun aranması gerektiğini savunmuşlardır⁶. Özellikle matbu çek formlarının kullanılmadığı olasılıklarda bir yazılı havale talimatının çek haline dönüştürülmesinin engellenebilmesi için, “ çek “ kelimesini senet metninde yer alması gerekmektedir.

B. Belirli Bir Bedelin Ödenmesine İlişkin Kayıtsız Ve Şartsız Havale

Bir senedin çek olarak nitelendirilebilmesi için belirli bir bedelin ödenmesine ilişkin kayıtsız ve şartsız bir havaleyi içermesi gerekmektedir. Bu husus Türk Ticaret Kanunu’nun 692/b.2 madde metninde açıkça anlaşılmaktadır. Böylece öncelikle bir havale olmalıdır. Çekteki havaleyi yansıtan irade açıklaması ise “ ödeyiniz “ kelimesi ile muhatap bankaya verilen talimat, yetkidir⁷.

Çekteki havale de, poliçede ki gibi kayıtsız ve şartsız olmalıdır. Bu nedenle çekin ödenmesi, örneğin, bir karşı eylemin ifası şartına bağlanamaz. Çekin ödenmesi

⁴ ÖZTAN, a.g.e, s. 1041; ÖZTAN Fırat: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Bası, Ankara 2003, s.21; REİSOĞLU, s. 49

⁵ DOMANIÇ, s.545; KINACIOĞLU Naci: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Bası, Ankara 1999, s.263

⁶ KENDİGELEN, s.67; POROY Reha./ TEKİNALP Ünal: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 5. Bası, İstanbul 2004, s. 243; ÖZTAN, a.g.e, s.1041; ÖZTAN, s.218; İMREGÜN Oğuz: Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1998, s.123; REİSOĞLU, s.49; ÜLGEN ve diğerleri, s.189; KAYAR İsmail: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Bası, Ankara 2006, s.158

⁷ KENDİGELEN, s.68

böyle bir şarta bağlanmış ise, senedin geçersizliğine yol açar. Buna karşılık, çek üzerine yazılı cezai şart ise yazılmamış sayılır⁸.

Çek, bir bedelin ödenmesi amacıyla düzenlenebilir. Ancak havalenin aksine çekin konusunu para dışında, herhangi bir misli eşya ya da kıymetli evrak oluşturamaz⁹. Çekte bedelin para olması gerekir ayrıca havale edilen paranın miktarının belli olması gerekir, ödenecek paranın miktarının yazıyla veya rakamla gösterilmiş olması arasında netice yönünde fark yoktur. Bedel hem yazı, hem de rakamla gösterilmiş ve aralarında fark var ise, yazı ile gösterilen bedel, her ikisi de yazı veya rakamla gösterilmiş ve aralarında fark var ise en küçük bedel geçerli sayılacaktır (TTK md. 588/I,II).

Bedelin senedin üzerinde gösterilmesi yeterli olup, nerede yazıldığına önemi yoktur. Senet metninde yer almayan, başka bir belgeye yollama yapan, örneğin tarihi ve numarası gösterilmiş, hatta çekerle iliştilmiş bir faturanın karşılığının ödenmesine ilişkin bir çek de geçerli kabul edilemeyecektir¹⁰.

Çekte faiz şartı yazılmamış sayılır (TTK md. 698). Oysa ki görüldüğünde ödenecek poliçede faiz şartı konulabilir. Çek de görüldüğünde ödenecek senet olmakla birlikte, faiz şartı kabul edilmemiştir. Çünkü çeklerde, ibraz süresi poliçede olduğu gibi uzun değildir. Faiz şartı ancak poliçe gibi ibraz süresi uzun senetlerde düşünülebilir¹¹. Ayrıca, çekin bir kredi fonksiyonu olmayıp, ödeme aracı niteliği taşıdığı da unutulmamalıdır.

Çek bedeli Türk parası cinsinden gösterilebileceği gibi açıkça, yeni miktar ve hangi ülke parası olduğu tereddüt yaratmayacak şekilde belirtmek kaydı ile bir yabancı para cinsinden gösterilebilir (TTK md.714). Bedelin, yabancı para ile gösterilmesi halinde, “ aynen ödeme kaydı “ bulunmadıkça yabancı para ile ifade

⁸ ÖZTAN, a.g.e, s.1042

⁹ ÖZTAN, a.g.e, s.1042; ÖZTAN, s.219; KENDİGELEN, s.68; ÜLGEN ve diğerleri, s.190; KAYAR, s. 158-159; DOĞANAY, s.2100

¹⁰ KENDİGELEN, s. 69

¹¹ ÖZTAN,a.g.e, s.1042; POROY/TEKİNALP, s.24; KAYAR, s.159

edilen bedelin, çekin ibraz günündeki rayici üzerinden memleket parası ile ödenmesi gerekir.

Çek, ibraz günü ödenmediği takdirde, alacaklı, çek bedelini dilerse ödeme günündeki dilerse; ibraz günündeki rayiçten talep edebilir (TTK md.714/I,c.2; BK md.83). Kanuni rayici olmayan paranın kıymeti, ödeme yerindeki ticari teamüllere göre tayin olunur. Çek bedelinin kesin bir rakam olarak belirtilmesi gerekir; bedelin “iki bin Türk Lirası ya da bin Amerikan doları “ şeklinde alternatifli olarak gösterilmesi mümkün değildir¹².

Çek bedeli, keşide ve ödeme memleketlerinde aynı adı taşıyan ve fakat kıymetleri birbirlerinden farklı olan para ile gösterildiği takdirde, ödeme yerindeki para kastedilmiş olur (TTK md. 714/IV).

C. Muhatap

Türk Ticaret Kanunu, çekin ödeyecek kimsenin (muhatabın) adı ve soyadının içermesi gerektiğini öngörmüştür. Türk Ticaret Kanununun 694’ncü maddesine göre, çek sadece bir banka üzerine keşide edilebilir. Böylece çeklere muhatap olma ehliyeti, yalnızca banka veya özel finans kurumlarına aittir. Böylece muhatabın “adı ve soyadı” ibaresi, muhatabın “ ticaret unvanı “ şeklinde anlaşılmalıdır.

Çek Kanununun 4/I. maddesi uyarınca, muhatap banka deyimi, çekle işleyen hesabın açıldığı bankayı ifade etmektedir. Ve çek, bu bankanın herhangi bir şubesine ödeme için, ibraz olunabilecektir (ÇK md.4/II).

D. Ödeme Yeri

Türk Ticaret Kanunu’nun 692/b.4’de çek de “ ödeme yeri “ nin gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak çekte ödeme yerinin gösterilmesi zorunlu değildir.

¹² KENDİGELEN, s. 69; DOĞANAY, s.2100-2101

Ödeme yerinin gösterilmediği takdirde, muhatabın adının yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır (TTK md. 693/II). Burada birden fazla yer gösterilmiş ise, ilk gösterilen yerde ödenir (TTK md. 693/II,c.2). Eğer hiçbir yer gösterilmemiş ise, muhatap bankanın iş merkezi üzerine çek keşide edilmiş ve ödeme yeri banka iş merkezinin bulunduğu yer sayılır (TTK md. 693/II,c. 3). “İş merkezi “ ibaresini de, “ merkez şube “ olarak anlamak gerekir¹³. Ödeme yerine bir mülki idare birimi olarak belirtilmesi yeterli olup, ayrıca adresin de yazılması gerekmez¹⁴.

Bir çekin mutlaka ödeme yeri olarak gösterilen veya ödeme yeri sayılan yerde ibraz edilmesi gerekmemektedir. Çek kanununun 4/II. maddesi uyarınca çek, muhatap olarak nitelendirilen çek hesabı açılan bankanın herhangi bir şubesine ödenmek üzere ibraz edilebilir.

E. Keşide Günü ve Yeri

Çekte keşide gününün ve yerinin gösterilmesi gerekmektedir (TTK md. 692/V).

Aşağıda, bu iki husus incelenecektir.

1. Keşide Günü

Bir çekin geçerli olabilmesi için mutlaka “ keşide gününün “ belirtilmesi şarttır. Keşide tarihi konulmamış ise, çek geçerli değildir. Keşide tarihinin çekin neresinde yazıldığıнын önemi yoktur. Ancak senet üzerinde birden fazla keşide tarihi ve birbirinden farklı keşide tarihinin bulunması, halinde, senedin çek olma vasfı yine yoktur¹⁵.Birden fazla keşide tarihi en azından ibraz sürelerinin hesaplanmasına engel oluşturacaktır. Bununla birlikte Yargıtay genellikle keşidecinin imzasının yanında yer alan daha eski tarihi keşide tarihi olarak kabul etmektedir¹⁶.

¹³ KENDİGELEN, s.75; ÜLGEN ve diğerleri, s.192

¹⁴ BAHTİYAR Mehmet: Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Bası, İstanbul 2003, s.112; ÖZTAN, s.1050; KENDİGELEN, s.75

¹⁵ ÖZTAN, a.e.g, s.1052; KENDİGELEN, s.80; REİSOĞLU,age, s.54

¹⁶ Yargıtay CGK'nın 22/10/1996 tarih ve 166/186 sayılı kararı (GÜNGÖR Şener / KAYA Mustafa, 4814 Sayılı Kanunla Değişik Çek Suçları, Açıklamalar- Kararlar- İlgili Mevzuat, 2. Bası, Ankara 2004, s. 85)

Keşide tarihi, ibraz sürelerinin başlaması, keşidecinin ehliyetini saptama ve zamanaşımı, keşidecinin iflası halinde çekin iflas tarihinden önce keşide edilip edilmediğinin tespiti bakımından önem taşımaktadır¹⁷.

Çekte, keşide gününün belli ve mümkün olması gerekir. Çekin geçerli olabilmesi için keşide gününü belirten tarihin gün, ay ve yıl olarak gösterilmesi gerekir. Tarihin yazıyla veya rakamla gösterilmiş olması fark etmez. Ayrıca çekte gösterilen keşide tarihinin mümkün olması da gereklidir. Takvimde olmayan günlere keşide edilen çeklerin geçerli olup olmadığı uygulamada belli bir yönde kabul edilmiştir.

Yargıtay uygulaması, Şubat ayı dışında 31 gün çekmeyen diğer tüm aylar için senet üzerindeki “ 31 “ tarihini o ayın son günü ve “ 29 Şubat “ tarihini de eğer o yıl Şubat ayı “ 29 “ çekmiyorsa “ 28 Şubat “ olarak kabul etmiştir¹⁸. Buna karşılık, keşide tarihinin mantığa açıkça aykırı şekilde, takvimdeki hiçbir ayda bulunması mümkün olmayan bir tarihi taşıyan çek geçersiz olacaktır¹⁹.

Çekte keşide tarihi belirtilirken önce ayın, sonra günün belirtildiği de görülmektedir. Bu gibi hallerde, senedin geçerli olacağını kabul etmek gerekir²⁰.

Keşide tarihinin gerçeğe aykırı şekilde gösterilmiş olması çekin geçerliliğine etkili değildir²¹. Türk Ticaret Kanunu'nun 707/II. ve Çek Kanunu'nun 4/I ve 16/I maddeleri uyarınca üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibraz edilen bir çekin de, ibraz günü ödenmesi zorunludur. Bu nedenle keşide edildiği tarihten daha sonra ki bir tarihi taşıyan çekler de geçerli olarak kabul edilmekte ve ibrazlarında ödenmesi gerekmektedir.

¹⁷ DOMANIÇ, s.551; KAYAR, s.160-161

¹⁸ Yargıtay 10.CD'nin 23/05/1995 tarih ve 4024/4497 sayılı kararı(KENDİGELEN, s. 78)

¹⁹ ÖZTAN, a.e.g, s.1053; KENDİGELEN, s.80; KAYAR, s.162; REİSOĞLU,age, s.52

²⁰ ÖZTAN, a.e.g, s.1053; UYAR Talih: Çekin Geçerlilik Koşulları, Manisa Barosu Dergisi, S.75, s.77

²¹ ÖZTAN, a.g.e, s.1053; KAYAR, s.162; ÜLGEN ve diğerleri, s.193; KENDİGELEN, s.82

2. Keşide Yeri

Türk Ticaret Kanunu'nun 692 maddesinin5'inci bendinde, keşide yerinin de çekte gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak keşide yerinin çekte gösterilmemiş olması, senedin çek vasfının kaybetmesine yol açmaz. Türk Ticaret Kanunu'nun 693/III. maddesine göre, keşide yeri gösterilmemiş olan çek, keşidecinin ad ve soyadı yanında yazılı bulunan yeri keşide yeri olarak kabul edilmiştir. Kanunda alternatif keşide yerinin keşidecinin ad ve soyadı yanında yazılı olan yerden bahsedilmekte ise de, Türk Ticaret Kanunu'nun 692'nci maddesi uyarınca zorunlu unsur olarak sadece keşidecinin imzasından söz edildiğinden, “ keşidecinin ad ve soyadı “ ifadesinin imzayı da kapsayacak şekilde yorumlanması gerekmektedir²². Ancak kanunda belirtilen alternatif keşide yerinin de bulunmaması senedin çek vasfını kazanmasına engel oluşturacağı gibi;üzerinde birden fazla keşide yeri gösterilmesi de, çekin geçersizliğine yol açacaktır²³.

Çekin arkasına yazılı adresin, keşide yerini gösteren ibare olarak kabulü mümkün değildir²⁴. Aynı şekilde, çekte lehtarın ad ve soyadının yanında bir yer ismi yazılmış olması da, keşide yerinin yazılmamış olması nedeniyle çeki geçersiz hale getirmektedir²⁵. Hesap numarasının altında yazılı yer de, keşide yerini değil, muhatap şubeyi belirten yerdir²⁶.

Keşide yerinin matbu çekte basılı olarak yer alması da mümkündür; elle yazılması şart değildir²⁷.

Keşide yeri olarak belirli bir mülki birliğin gösterilmiş olması gerekli ve yeterlidir. Ancak Yargıtay kararlarında tüzel kişiliği haiz idari birimlerin keşide yeri

²² KENDİGELEN, s.83; GÖLE Celal: Çek Hukuku, Ankara 1989, s. 26; ,MOROĞLU Erdoğan, 'Kambiyo Senetlerinde Düzenleme Yeri' Prof. Dr. Fahiman Tekil'in Anısına Armağan, İstanbul 2003,s.158-159 (agm)

²³ KENDİGELEN, s.83; ÖZTAN, a.g.e, s.1054; UYAR, s.78

²⁴ Yargıtay12. HD'nin 20/02/1992 tarih ve 7750-1757 sayılı kararı (ERİŞ Gönen, Açıklamalı-İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku, 5. Bası, Ankara 2004, s. 25)

²⁵ '... lehtar bölümünde, lehtar isminden sonra “ İstanbul “ sözcüğünün yazılmış olması, çekin bir keşide yerini taşıdığı anlamına gelmez...'Yargıtay 12. HD'nin 20/04/1995tarih ve 5694-6151 sayılı kararı (ERİŞ, s. 45)

²⁶ ÖZTAN, a.g.e, s.1056

²⁷ ÖZTAN, a.g.e, s.105; ,KENDİGELEN, s.84; UYAR, s. 79

olarak gösterilmelidir, buna karşılık tüzel kişiliği olmayan yerlerin keşide yeri olarak belirtilmesi yeterli olmayacağını benimsemiştir. Bu yönde doktrinde aksi görüşler bulunmaktadır. Keşide yerinin, ödeme yerinin aksine bir mülki birlik olarak gösterilmesinin zorunlu olmadığı bazı yazarlarca benimsenmiştir²⁸.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu 14/12/1992 tarihli kararında ‘Çeklerde keşide yerinin hiç bir duraksamaya yer vermeyecek şekilde anlaşılabilir olması koşulu ile kısaltılmış olması halinde, çekin, sadece keşide yerinin kısaltılmış olarak yazılmış bulunması sebebiyle, geçersiz sayılmayacağını’ belirtmiştir²⁹. Böylece keşide yerlerinin kısaltılmış halleri hiç bir duraksamaya yer vermeyecek şekilde anlaşılabilir ise, keşide yerinin kısaltılmış olarak yazılması da çeki geçersiz hale getirmeyecektir. Böylece Yargıtay, örneğin, “ İst.”, “ Ank.”, “K.Maraş.” şeklindeki kısaltmaları geçerli kabul etmektedir.

F. Keşidecinin İmzası

Çeki keşide edenin imzasının da çekte yer alması gerekmektedir (TTK md. 692/VI). Çekin geçerliliği açısından imzanın bizzat hesap sahibine ya da onun yetkili temsilcisine ait olmalıdır. Çeki imza eden kişi ise çek hesabı kendisinin olmasa bile, çek bedelinin ödenmesinden dolayı sorumludur³⁰. Çünkü Türk Ticaret Kanunu 590’ncı maddesi uyarınca çekten dolayı bizzat senedi imzalayan kişinin sorumluluğuna gidilecektir.

Keşidecinin imzasının Türk Ticaret Kanunu 668/I. maddesi uyarınca el ile atılmış olması gerekir. El yazısı dışında herhangi bir vasıta ile atılmış bir imzayı ihtiva eden senetlerin çek vasfının kazanması mümkün değildir. Çek üzerinde el yazısıyla atılmış bir imzası bulunmayan bir kişiye de o çek dolayısıyla sorumlu tutmak mümkün değildir³¹.

²⁸ MOROĞLU, agm, s.159; KINACIOĞLU, s.20-21

²⁹ Yargıtay İçtBGK’nın 14/12/1992 tarih ve 92/1-5 sayılı kararı (YKD 1993, S.5, s.663)

³⁰ Yargıtay 12 HD’nin 18/04/1995 tarih ve 5945-5952 sayılı kararı (ERİŞ, s. 44)

³¹ KENDİGELEN, s. 90

Keşidecinin ad ve soyadının da yazılması şart değildir; bunların hiç yazılmamış olması veya hatalı yazılması, eğer senette keşidecinin imzası mevcutsa, hiç bir sonuç yaratmaz³². Çek geçerli kabul edilir.

Çek hesabının birden fazla kişiye ait olması ve hesaptan müştereken tasarruf edilmesi halinde çekin birlikte imzalanması da mümkündür. Her iki hesap sahibinin adı çekte gösterilmiş bulursa dahi, çekin geçerliliği açısından tek imzanın varlığı yeterlidir³³. Bu durumda imzası bulunmayan kişinin sorumluluğu söz konusu olmaz³⁴. Ancak çeki imza eden keşideciden biri borcun tamamını veya payından fazlasını öderse, bu fazla ödeme için diğer kişiye rücu edebilir (BK md.146).

G. Hesap Sahibinin Vergi Kimlik Numarası

Çek Kanunu'nda yapılan son değişiklik ile Türk Ticaret Kanunu'nda ön görülen çekin zorunlu unsurlarına, hesap sahibinin vergi kimlik numarası eklenmiştir (Çek K.3/I). Böylece hesap sahibinin vergi kimlik numarasını taşımayan senetlerin çek olarak nitelendirilmeyecektir.

II. ÇEKİN UNSURLARININ BULUNMAMASI

Bir çekten söz edebilmek için, işleme koyulması zorunlu olan unsurlardan çek kelimesi, kayıtsız ve şartsız belli bir meblağ ödenmesi emri, senedi ödeyecek muhatap bir bankanın gösterilmesi, keşide gününü belirtilmesi şartlarından birine uyulmaması halinde işlem doğrudan doğruya adi bir havaledir³⁵. Ancak çekte keşide ve ödeme yerlerinin gösterilmesi, mutlak zorunlu şartlardan olmayıp, bu unsurların noksanlığı halinde Türk Ticaret Kanunu 693/II.maddesine göre, hukuken mevcut bir muhatap gösterilmiş olmak kaydı ile, ödeme yerinin ayrıca gösterilmemesi çekin geçersizliği sonucunu doğurmayacağı gibi, keşide yeri olarak keşidecinin imzası

³²Yargıtay 12 HD'nin 05/04/1990 tarih ve 2326-3038 sayılı kararı (ERİŞ, s.24)

³³ KENDİGELEN, s. 93

³⁴Yargıtay 12 HD'nin 19/04/1995 tarih ve 5992-6075 sayılı kararı(ERİŞ, s.44)

³⁵ DOMANIÇ, s.563

(veya ad ve soyadı) yanında bir yerin gösterilmiş olması da çekin geçerliliği açısından kabul edilmiştir.

Çekin bahsedilen unsurlardan imza dışındakilerin, çekin tedavüle çıkarıldığı anda değil, ödenmek üzere muhataba ibrazı anında bulunması gerekli ve yeterlidir.

Tedavüle çıkartılan bir çekin bazı unsurlarının keşideci tarafından eksik bırakılması³⁶, bu unsurların sonradan tamamlanması konusunda çek lehtarına örtülü bir şekilde yetki verildiğini karine oluşturur³⁷. Böylece çek lehtarı çekte açık bırakılan yerleri kendine verilen yetki kapsamında tamamlamak hakkını elde eder. Ancak çekin herhalde en geç ödenmek üzere muhataba ibrazı anında doldurulmuş olması yani unsurları tam olarak muhataba ibraz edilmesi gerekir.

Bütün zorunlu unsurları tamamlanmadan muhataba ibraz edilen bir çek, geçersizlik nedeniyle ödenmez ve arkasına da bu husus yazılarak ibraz edene iade edilir. Böylece ödeme için ibraz aşamasında zorunlu unsurlardan en az birisini taşımayan senet, artık çek olarak işlem göremeyecektir.

III. ÇEKE KONULABİLECEK İHTİYARİ KAYITLAR

Çeke konulabilecek ihtiyari kayıtlar ilgililerin isteğine kalmış kayıtlardır. Bu kayıtlardan bir kısmı Türk Ticaret Kanunu'nda açıkça ön görülmüş, bir kısmı ise kanunda zikredilmemiş olmakla birlikte uygulamada geliştirilmiştir.

A. Kanunda Öngörülen İhtiyari Kayıtlar

1. Lehtar Tayinine İlişkin Kayıt

Çekte poliçe ve bononun aksine lehtar gösterilmesi mecburi bir durum değildir. Ancak keşideci istediği takdirde, lehtar gösterebilir (TTK md.697/I). Banka, kendi üzerine de çek çekebilir. Çekte lehtar olarak muhatap bankanın

³⁶ Bu duruma açık çek denilebilir.

³⁷ KENDİGELEN, s.99; ÖZTAN, a.g.e, s.1055

gösterilmesi de mümkündür. Bizzat keşidecinin kendisi dahi gösterebilir (TTK md.730/I-b.1,585)

Çekte birden fazla kişi lehtar olarak gösterilmesinde herhangi bir engel yoktur³⁸.Lehtarın bir gerçek veya tüzel kişiyi ifade etmeyecek şekilde gösterilmesi durumunda, böyle bir çek “ hamile yazılı “ çek sayılabilir.

2. Menfi Emre Kaydı

Keşidecinin çeke “ menfi emre kaydı” koyması suretiyle nama yazılı çek haline getirebilir, bu durumda belli bir kimsenin adının da çeke yazılması şarttır³⁹.Belli bir kimse lehine ödenmesi şart kılınan bir çek ancak alacağın temliki yoluyla devredilebilir ve böyle bir devir, alacağın temlikinin hukuki sonuçlarını doğurur (TTK md.697/II,700/II). Ancak matbu çek yaprağı üzerindeki emre kaydının çizilmesi, senedi nama yazılı çek haline getirmeyerek ve çek yine de emre yazılı sayılacaktır⁴⁰.

3. “Hamiline” Kaydı

Çeke açıkça bir “ hamiline “ (hamile) kaydı konulmak suretiyle, çeki hamile yazılı senet haline getirilebilir. “Hamiline ödeyiniz” şeklinde yazılabileceği gibi “A’ya veya senet hamiline ödeyiniz” şeklinde de yazılabilir (TTK md.697/II). Kimin lehine keşide edildiği belirtilmeyen çek de kanunen hamiline yazılı çek sayılır (TTK md.697/III).

4. İkametgah Kaydı

Çek ikametgahlı veya adresli şeklinde düzenlenebilir. Türk Ticaret Kanunu’nun 699.maddesi uyarınca çekin üzerine, muhatabın ikametgahında veya

³⁸ KENDİGELEN, s. 10; Yargıtay 12. HD’nin 21/04/2003 tarih ve 6254-8799 sayılı kararı (ERİŞ, s. 98)

³⁹ ÖZTAN, a.g.e, s.1071

⁴⁰ ÖZTAN, a.g.e, s.1071; KINACIOĞLU, s.278

başka bir yerde üçüncü bir şahıs tarafından ödeneceğine ilişkin bir kayıt konulabilir, ancak bu üçüncü şahsın bir banka olması şarttır

5. Aynen Ödeme Kaydı

Keşideci, ödemenin muayyen bir parayla yapılması gerektiğini şart koyabilir. Türk Ticaret Kanunu'nun 714/II.maddesi uyarınca bedeli yabancı memleket parası ile gösterilen çeklerde, ayrıca keşideci ödemenin muayyen bu yabancı para cinsiyle yapılmasını şart koşabilir (Aynen ödeme şartı) .Bu durumda artık çek ibraz günündeki Türk parası karşılığı ile değil, ancak çekte gösterilen yabancı para ile ödenebilir.

6. Hesaben Ödeme (Mahsup) Kaydı

Bir çekin keşidecisi veya hamili, çekin nakden ödenmesine engel olabilir. Bu durum Türk Ticaret Kanunu'nun 717.maddesi uyarınca çekin keşideci veya hamili çekin ön yüzüne “ hesaba geçirilecektir” kaydını veya buna benzer bir tabiri yazarak, çekin nakden ödenmesini engelleyebilir.Bu durumda, çek, muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas veya hesap nakli suretiyle ‘kayden’ ödenebilir ⁴¹.

7. Çizgili Çeke İlişkin Kayıtlar

Bir çekin keşidecisi veya hamili, çekin iç yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekmek suretiyle senedi çizgili çek haline getirebilir. Bu durumda çekteki paralel çizgilerin arasında herhangi bir şey yazılmadığı veya sadece ‘banka’ kelimesi yazıldığı takdirde, senet ‘ umumi çizgili çek’ olur. Çizgiler arasına belli bir bankanın ismi yazıldığı takdirde, çek ‘hususî çizgili çek’ olur.

Türk Ticaret Kanunu'nun 716.maddesi uyarınca umumi olarak çizilen bir çek, muhatap banka tarafından ancak adı gösterilen bankaya veya bu banka muhatap ise, onun müşterisine ödenebilir. Böylece çek dolayısıyla ödeme yapılmasını talep

⁴¹ ÖZTAN, a.g.e, s.1073

edecek ilgililerin çevresi sınırlandırılmakta ve çekin gerçekte hak sahibi olmaya kişilere ödenmesi engellenmiş olabilir.

8. Protestodan Muafiyet Kaydı

Türk Ticaret Kanunu'nun 730/I-b.10 maddesi yollamasıyla Türk Ticaret Kanununun 634. hükmü uyarınca keşideci, ciranta ya da avalistler tarafından çek üzerine “ protestodan muafiyet kaydı” konulabilir.

9. Aval Kaydı

Türk Ticaret Kanunu'nun 730/I-b.7 maddesinin yollamasıyla avale ilişkin Türk Ticaret Kanunu'nun 613. ve 614.maddeleri çekte de vurgulanabilir. Böylece avalist de bir kambiyo taahhüdü altına girmekte ve çekin süresi içinde ibraz edilmesine rağmen karşılıksız çıkması nedeniyle ödenmemesinden sorumlu tutulmaktadır.

Geçerli bir avalde söz edebilmek için Türk Ticaret Kanunu'nun 613/I. maddesi uyarına aval kaydının mutlaka senet (veya alonj) üzerinde yer alması ve Türk Ticaret Kanunu'nun 613/II,668 maddeleri uyarınca da aval verenin el ile atılmış imzasını taşıması gerekir. Türk Ticaret Kanunu'nun 613/IV-V maddelerine göre, senedin ön yüzünde keşidecinin imzası dışında imzalar, ne için atıldığı ayrıca gösterilmemişse, keşideci lehine verilmiş bir aval olarak kabul edilmektedir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 706/II. maddesine göre muhatap tarafından aval verilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Böylece muhatabın çek dolayısıyla herhangi bir biçimde kambiyo taahhüdü altına girmesi önlenmiş olmaktadır.

IV. KANUNDA ÖNGÖRÜLMİYEN İHTİYARİ KAYITLAR

Çeke konan bazı kayıtların Türk Ticaret Kanunu'nda yer almasa bile, uygulamada ortaya çıkan ihtiyaç sebebiyle uygun görülmektedir. Bu kayıtlar çekin mahiyeti ile bağdaştığı ölçüde geçerli kabul edilmektedir.

Bu kayıtların başlıcaları aşağıda değerlendirilmiştir:

A. İhbar Kaydı

Keşideciyle muhatap arasındaki ilişkiden kaynaklanan bir kayıttır. Böylece çekin ödenmek için ibrazı müteakip keşideciye ihbar edilmesinden sonra çekin ödenmesini talimatını içeren bir kayıttır.

B. Provizyon Kaydı

Bu kayıt muhatabın çeke hangi hesaptan ödemeyeceğine ilişkin muhataba verilen bir talimat niteliğindedir. Provizyon kaydı keşideci ile muhatap arasındaki ilişki yönünden önemlidir. Ancak Çek Kanunu'nun 3/II. maddesine göre, çekle işleyen hesap numaransın çek yaprakları üzerine konulması mecburiyetini düzenlenmiş olduğundan provizyon kaydına gerek kalmamıştır. Ancak keşidecinin muhatap nezdinde birden fazla hesabının bulunması halinde, çekin, üzerine çek keşide edilen hesaptan değil de, diğer hesaptan ödenmesine ilişkin bir provizyon kaydı konulabilir.

C. Yetki kaydı

Çekten doğan ihtilaflardan, belli mahkemelerin yetkili bulunacağı konusunda kayıt konması mümkündür.

D. Tahkim Kaydı

Çekte doğan ihtilafların tahkim yoluyla halledilebileceğine dair kayıtlar da çeke konulabilir.

E. Teyit Kaydı

Çekin ödeneceği konusunda lehtara güven vermek amacıyla uygulamada, karşılığın bulunduğu ya da mevcut karşılığın ibraz süresi içerisinde hamil hesabına bloke bir hesaba aktarıldığına ilişkin muhatap tarafından çeke kayıtlar konulabilmektedir. Böylece çekin banka tarafından teyit edildiği anlaşılmaktadır (Bloke çek).

İKİNCİ BÖLÜM ÇEKİN İBRAZI

I. GENEL OLARAK İBRAZ

Bütün kıymetli evrak da olduğu gibi çek de bir ibraz senedir. Kıymetli evrakın temel niteliklerinden biri olan hakkın senede bağlı olmasından dolayı, hak ile senet bütünleşmiştir. Bundan dolayı hakkın senetten ayrı olarak talep edilmesi mümkün değildir. Bir kıymetli evrak ve kambiyo senedi olan çekte de, hakkın talep edebilmesi için çekin ibraz edilmesi gerekmektedir. Hak ile senet bütünleşmiş olduğundan, hak senetten ayrı olarak talep edilemez. Bu durum Türk Ticaret Kanunu'nun 557. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Yasa muhatabın ödemediği önce çek hamilinden çekin verilmesini isteme yükümlülüğünü getirmektedir⁴².

Kıymetli evraktan doğan borcun ödenmesi, adi para borçlarının ödenmesinden farklıdır. Kural olarak, adi para borçları Borçlar Kanunu'nun 73. maddesi hükmü gereğince borçlu, borcunu alacaklının ikametgahında ödemelidir. Oysa kıymetli evraktan doğan borç, borçlunun ikametgahında ödenir⁴³. Bu farklılığın nedeni, kıymetli evrakın çok hızlı devir yeteneğine sahip olmasıdır. Bu nedenle borçlu çoğu zaman, senedin kimin elinde olduğunu ve nerede ödeneceğini bilemez. Ancak borçlunun kim olduğu ve yeri belirlidir. Bu nedenle kıymetli evraktan doğan borç, adi para borçlarında olduğu gibi alacaklının ikametgahında değil, borçlunun ikametgahında ödenir. Bu durumda bir kıymetli evrak ve kambiyo senedi olan çek de aranılacak senetlerden olduğundan, hamilin çekin muhataba ibraz etmesi gerekir⁴⁴. Bu durum emredici bir kuraldır⁴⁵.

Türk Ticaret Kanunu'nun 707.maddesi çekin görüldüğünde ödeneceğini ve buna aykırı bir kaydın yazılmamış hükmünde olduğunu açıkça belirtmiştir. Çekler de

⁴² CAN Halil / GÜNER Semih: Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1999, s.241

⁴³ ÖZTAN, a.g.e, s.700

⁴⁴ NARBAY Şafak: Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, 1. Bası, İstanbul 1996, s.3(age)

⁴⁵ ÖZTAN, a.g.e, s.700; ŞİMŞEK Edip: Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, Ankara 1983, s.444; ÖZTÜRK Sinan: ' Çekte İbraz' Yarg. Dergisi 2001, C. 27, S. 3,s.528

bir vade olmadığı içindir ki çekin görüldüğünde ödenmesi ve bu nedenle de ödeme için çekin muhataba ibrazı zorunludur⁴⁶.

İbrazın, kanun çerçevesinde yapılmış olması ve sonuçlarının doğurabilmesi için ödenmek üzere yapılması ve çekin fiili olarak muhataba verilecek şekilde sunulması gerekir⁴⁷.

Çekin ödenmek üzere muhataba verilmesi ibrazın gerçekleşmesi yönünde yeterli olmayabilir. Çünkü çeki ödemek üzere alacak olan muhatabın görevlisinin çeki yırtması, imha etmesi mümkündür⁴⁸. Bu tür sakıncaları önlemek için, hamil çeki ödenmek üzere ve fiili olarak verecek şekilde muhataba sunmalıdır. Hamilin, çeki muhataba ibraz süresi içinde fiili olarak verecek şekilde sunmayıp, telefonla veya noter aracılığıyla bildirim gönderip ödeme isteminde bulunması, ibraz yerine geçmez⁴⁹. Ayrıca, hamilin ibraz süreleri içinde hesap durumunu öğrenmek amacıyla muhataba çeki göstermesi teknik anlamda ibraz değildir ve böylece ibrazın sonuçlarını da doğurmaz⁵⁰.

Çek bir ibraz senedi olduğundan, çekin ödenmek üzere belli bir yerde ve belli bir süre içinde ibraz edilmesi gerekmektedir. Ancak çekte muhatabın sadece bir banka olabileceği ve çekin bir ödeme aracı olarak ön görülmüş olması, ibraz yeri ve ibraz süreleri açısından diğer kambiyo senetlerine göre, çek açısından farklı bir düzenleme getirilmesine neden olmuştur.

Çekte ibrazın önemli bazı hususları vardır. Bunlar şöyledir:

- Çekte zamanaşımı, ibraz süreleri bitiminde itibaren işler (TTK md.726).

⁴⁶ AKYAZAN Sıtkı: ‘ Çekin Muhataba İbrazı Zorunluluğu ve Çekten Cayma’ Batider 1972, C.VI, S.4, s.

⁴⁷ REİSOĞLU,age, s.190; ÖZTÜRK, s.528

⁴⁸ NARBAY,age, s. 4

⁴⁹‘Telefonla veya noter aracılığıyla çekin ibrazı yapılamaz’ Yargıtay 12. HD’nin 10/05/1973 tarih ve 1241-2166 sayılı kararı (ERİŞ, s.219)

⁵⁰ NARBAY,age, s. 4

- Bloke çek karşılığı ibraz süresi sonunda serbest bırakılır. Böylece bloke çözülür⁵¹.
- İbraz ile alacak muaccel olur ve karşılık varsa derhal ödenmesi gerekir. (TTK md.707,ÇK md.4) Karşılık olmasına rağmen ödeme yapmayan banka, keşideciye karşı sorumluluk altına girer.
- Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesi gereğince ibraza rağmen ödenmeme durumunda hamil durumu tespit ettirdikten sonra başvuru hakkını kullanabilir.
- Çekten cayma ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm doğurur.
- Türk Ticaret Kanunu'nun 705.madde hükmü gereğince emre yazılı çek ancak ibraz süresi içinde ciro edilebilir.

II. İBRAZA YETKİLİ KİŞİ

Kanunun aradığı anlamda geçerli bir ibrazdan söz edebilmek için, ibrazın ibraz süresi içinde ve ödenmek üzere yapılmasının yanında, hak sahibi hamil tarafından da yapılması gerekmektedir. Hamile yazılı olan çeklerde çeki elinde bulunduran kişi hak sahibi hamil sayılır. Emre yazılı çeklerde hamilin, lehtar veya muntazam cirolarla son ciro edilen kişi durumunda olması gerekir. Çek hamili, çekin tahsili için muhataba kendisi başvurabileceği gibi temsilcisi – vekili – de çeki ödenmek üzere muhataba ibraz edebilir. Çek taahhüdü altına girmek – çek imzalamak – için temsilcinin özel yetki sahibi olması gerekirken, çekin bankadan tahsili için özel yetki aranmaz⁵². Hamili temsil eden kişinin hamil adına ‘ahzukabz’ yetkisine sahip olması yeterlidir⁵³. Ancak çek hamilinin bankalardaki hesaplarından para çekme yetkisini bir kişiye vermiş olması durumunda, çekle ödeme başkasının hesabından yapılacağından bu kişi çeki muhatap bankaya ibraz ederek ödemesini isteyemez⁵⁴.

⁵¹ ‘Bloke çekin Garanti kapsamı bu çekin geçerliliğine ve süresinde ibrazına bağlıdır’ Yargıtay 11. HD'nin 21/05/2001 tarih ve 2359- 4474 sayılı kararı(ERİŞ, s.228)

⁵² REİSOĞLU,age, s.189-190, NARBAY,age, s. 33

⁵³ REİSOĞLU,age, s.190

⁵⁴ REİSOĞLU,age, s.190

III. ÇEKTE İBRAZ YERİ

Türk Ticaret Kanunu 692/IV. maddesi hükmü gereğince çekin ödeme yerinde muhataba ibrazı gerekir. Bu yer senette gösterilmemişse, muhatap bankanın ticaret unvanı yanında gösterilen yerde senedin ibrazı mümkündür (TTK md.693/II). Muhatabın adı yanında birden fazla yer gösterildiği takdirde ise çek ilk gösterilen yerde ibraz olunur ve ticaret unvanı yanında bir açıklık yoksa başka bir kayıt da çekte mevcut değilse, çek muhatabın iş merkezinin bulunduğu yerde ibraz edilir (TTK md.693/II).

Ödeme için çekin ibrazının nereye yapılacağı konusunda çeşitli ihtimaller vardır. Çekin hesabın bulunduğu (muhatap) banka şubesine veya diğer şubelere ibraz edilebileceği gibi çekin takas odasına ibrazı da mümkündür.

Ödeme için çekin fiilen nereye ibraz edildiği ibraz sürelerini etkileyen ve bu sürelerde değişiklik yapan bir husus değildir. İbraz süreleri, ibraz yerinden bağımsız olarak, çekteki keşide yerine ve ödeme yerine göre belirlenir.

Çekin ibrazının yapılabileceği yerlerin aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğiz;

A. Çekin Hesabının Bulunduğu Banka Şubesine İbrazi

Keşidecinin hesabı muhatap bankanın hangi şubesinde ise hamil çeki bu şubeye (muhatap şube) ödemek üzere ibraz ederse, karşılığı bulunması ve ödemeyi engelleyen herhangi bir hukuki işlemin bulunmaması halinde çek karşılığı bankaca ödenir.

Çek Kanununun 4.maddesi hükmüne göre, muhatap banka, çek ibraz edildiği anda çekin karşılığını ödemekle yükümlüdür. Bedelin nakden tahsil edilmesi ile veya hamilin bu şube nezdinde hesabı varsa, bedelin bu hesaba hamil lehine şartsız olarak

alacak kaydıyla ödeme gerçekleşir⁵⁵. Ancak çekin karşılığının ödenmesinden önce çekin bankaya ibrazı ile şube yetkilileri çekin geçerli bir çek olup olmadığını, ibraz süresinin geçirilip geçirilmediğini, karşılığının bulunup bulunmadığını, cayılıp cayılmadığını ve en önemlisi keşidecinin imzasının gerçekten keşideciye yani hesap sahibine ait olup olmadığını inceler. Hesap sahibinin imzasının incelenmesinde, hesap açılırken hesap kartonuna atılmış olan örnek imzadan yararlanır⁵⁶. Ayrıca çek emre yazılı ise ve ciolar varsa ciro zincirinin şeklen düzgün bir biçimde olup olmadığı incelenmelidir. Böylece bu inceleme sonucunda yetkililer herhangi bir eksiklik görmezse ve hesap da yeterli karşılık varsa çek bedelini öder.

Ödemenin geçerliliği yönünde daha önce bütün bu araştırmaların yapılıp yapılmamasının veya keşidecinin hesabına zimmet kaydedilmesinin hiçbir önemi yoktur⁵⁷. Çünkü keşidecinin hesabına borç kaydı ile hamil henüz bir şey elde etmiş değildir. Önemli olan, muhatap bankanın hesabın tutulduğu şubesince, nakden veya hamilin hesabına kayıtsız şartsız alacak kaydı suretiyle ödemenin yapılmasıdır. Alacak kaydı suretiyle yapılan ödemede, bu kayda yönelik bir talep hakkı borçlunun hesabına yapılan borç kaydıyla elde edilir⁵⁸. Borç kaydı işlemi kesinlik kazanırsa, bu anda çek şartsız olarak ödenmiş olur.

Hamilin, çekin ibraz edildiği bankaya vermiş olduğu yetkiyle, banka çek meblağını hamilin bir başka bankadan yürütülmekte olan hesabına havale ederse, bu havalenin alıcısı olan ikinci bankanın senet bedelini hamil lehine alacak kaydetmesi ile ödeme gerçekleşmiş olur⁵⁹.

Herhangi bir eksiklik yoksa ve karşılığı varsa muhatap banka çek bedelini öder ve çeki hamilden alır. Çeki teslim eden hamil çekin arkasına bir imza atar, bu imza uygulamada bankaya yönelik bir ciro anlamı taşımakla birlikte, bu bir makbuz imzasıdır. Çünkü hesabın bulunduğu şubeye çek ciro edilemez, sadece ödenmek için ibraz edilir. Ciro yapılırsa makbuz hükmündedir (TTK md.701/III)

⁵⁵ ÖZTAN, a.g.e, s.1154

⁵⁶ BATTAL Ahmet: Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2005, s.152

⁵⁷ ÖZTAN, a.g.e, s.1154

⁵⁸ ÖZTAN, a.g.e, s.1154

⁵⁹ ÖZTAN, a.g.e, s.1154

Muhatap banka çeki ödemezse, banka yetkilileri, çeki ödememe sebebini ve ibraz tarihine gün ve saatini yazarak, hamile çeki geri verir. Bu durumda, çek hamilinin, keşideciye ve diğer müracaat borçlularına karşı gerekli hukuki yollara başvurma hakkı doğar.

B. Çekin Muhatap Bankanın Hesabının Bulunduğu Şubeden Başka Bir Şubesine İbrazi

Çekin muhatap bankanın keşidecinin hesabının tutulduğu, şubesinden başka bir şubesine ibrazının geçerli olup olmadığı konusunda 3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi Ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun yürürlüğe girmesinden önce çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Türk Ticaret Kanunu'nun 708.maddesi hükmünde yer alan “ muhataba ibraz edilmelidir” ibaresi gerek doktrinde ve gerekse mahkeme içtihatlarında farklı görüşler ileri sürülmesine neden olmuştur.

Bir kısım bilim adamlarına göre kanunun aradığı anlamda ibrazdan söz edebilmek ve ibrazın sonuçlarını doğurabilmesi için, çekin mutlaka hesabın bulunduğu şubeye yani çekin üzerinde yazılı olan banka şubesine ibraz edilmesi gerektiği, muhatap bankanın diğer şubelerine ibrazın geçerli bir ibraz olmadığı ileri sürmüşlerdir⁶⁰. Bu görüşü savunan yazarların başlıca gerekçeleri ise, çekin ödenmesi sırasında muhatabın yükümlülüğü olan imza kontrolünün çekin muhatabın başka bir şubesinde ibrazı durumunda muhatabın bu yükümlülüğünü yerine getirmesinin çok zor olması olduğunu ileri sürmüşlerdir⁶¹

Bir diğer gerekçe ise, Türk Ticaret Kanununun 701/IV. hükmü gereğince aynı bankadan muhatap şubesinden başka bir şubesine yapılan cironun sanki üçüncü bir şahsa yapılmış gibi kabul edildiği öne sürülerek, böylece ibrazın muhatabın diğer şubelerine yapılmasını mümkün kılsaydı, muhatabın diğer şubelerine yapılan ciroyu

⁶⁰ KINACIOĞLU, s.344; POSTACIOĞLU E. İlhan: ‘ Çekin İbrazi İle İlgili Bazı Problemler’ Batider 1976, C.VIII, S. 3, s.125; DOĞANAY, Dip no 2139

⁶¹ NARBAY,age, s. 4-5

da muhataba yapılan ciro gibi makbuz hükmünde değerlendirilirdi⁶² görüşünü ileri sürerek, muhatap bankanın diğer şubelerine yapılan ibrazın gerçek anlamda yani, Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesi anlamında bir ibraz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca bu görüşü savunan yazarların takas odasına yapılacak olan ibrazın kanuni ibraz sayılmasının bir istisnası olduğunu ileri sürmüşlerdir. Takas odası dışında, ibrazın muhatap şube dışında başka bir şubeye yapılamayacağını ileri sürmüşlerdir⁶³. Türk Ticaret Kanunu'nun 708.maddesinde yer alan “ muhataba ibraz edilmelidir “ hükmünü, “ amir “ bir hüküm kabul ederek, çekin ibrazının hukuken kabul edilebilmesi için sadece muhatap banka şubesinin ibraz edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Aksi görüşte olanlar ise, bir hükmün “ amir hüküm “ sayılabilmesi için o hükmün asla istisnası olmaması gerektiğini, bir hükmün istisnası varsa, o hükmün hiçbir zaman “ amir hüküm “ mahiyetinde olmadığını ileri sürmüşlerdir⁶⁴.

Doğanay, bu istisnalardan biri olarak Türk Ticaret Kanunu'nun 710.maddesini göstermiştir. Yazara göre, takas odasına ibrazının, ‘muhataba ibraz’ yerine geçeceği kabul edildiğinde böylece çekin takas odasına ibrazın muhatap şubeye ibrazın bir istisnasını teşkil etmektedir. Yine aynı şekilde bir istisna olan Türk Ticaret Kanunu'nun 701/son maddesinin hükmü gösterilerek, bu hükme göre bir çekin muhatap bankanın o şubesinden başka bir şubesi üzerine ciro edilmesine imkan tanıdığı belirtilmiştir.

Çekin muhatap bankanın diğer şubelerine ibrazının da hukuken geçerli bir ibraz olarak, kabul eden görüşe göre, muhatapın mutlaka çekte yazılı olan banka şubesi olduğu görüşünün çekin ekonomik işlevine uymadığını ileri sürmüşlerdir.

Doğanay'a göre ⁶⁵ aksi görüşün benimsenmesi halinde çekin bir ‘tediye ödeme emri’ olması vasfı ile hukuki ve iktisadi fonksiyonun da ortadan kalktığını

⁶² ŞİMŞEK, s.448

⁶³ POSTACIOĞLU, s.124

⁶⁴ Açıklayıcı bilgi için Bkz. DOĞANAY, s.2140

⁶⁵ Açıklayıcı bilgi için bkz. DOĞANAY, s.2140-2142

ticari hayatta çekin insanların üzerinde para taşımanın ortaya çıkaracağı tehlikeleri⁶⁶ önlediğini ileri sürmüştür.

Çekin muhatap bankanın diğer şubelerine ibrazın mümkün olduğu görüşünü savunanlar, bu durumu bankaların hukuku açısından değerlendirerek, şubelerin kendi başlarına bankacılık işlemleri yapmakla beraber ayrı tüzel kişiliğinin olmadığı, şubelerin işlemlerinin bağlı olduğu banka tüzel kişiliği adına yaptıklarından aynı bankanın değişik şubelerine yapılan ibrazın geçerli ibraz olduğunu ileri sürmüşlerdir.

3167 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce çekin muhatap bankanın diğer şubelerine ibrazının hukukten geçerli bir ibraz olup olmadığı konusunda farklı görüşlerin olmasından dolayı uygulamada da ciddi tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Bu konuda Yargıtay'ın uygulaması da çok değişken olmuştur. Yargıtay 30/03/1965 tarihli kararında ⁶⁷ çekin ticari hayatta çabukluk ve güven yönünden önemli bir yeri bulunduğunu ve ayrıca ödeme aracı olmasından dolayı, çekin ekonomik işlevi de dikkate alınarak, hesabın bulunduğu banka şubesi dışında diğer şubelerine de çekin ibraz edilebileceği ve bu ibrazın da kanuni anlamda ibraz olduğunu belirtmiştir.

Yargıtay daha sonra 13/01/1973 tarihli kararıyla ⁶⁸ görüş değiştirerek şöyle bir karar verilmiştir:

“... Çekte muhatap banka olarak Pamukbank Beyoğlu Şubesi gösterilmiş bulunmasına nazaran, hamilin çeki adı geçen banka şubesine ibraz etmeyerek, Kuşadası Akbank Şubesine ibraz etmiş olması halinin Türk Ticaret Kanununun 708. maddesi hükmü gereğince hiçbir zaman “ muhataba ibraz “ yerine geçemeyeceği ve bu suretle çekin kanuni süresin de muhataba ibraz edilmemiş... “ olduğunu belirtmiştir.

⁶⁶ Bu tehlikeler ; Paranın çaldırılması, kaybedilmesi gibi ortaya çıkabilir.

⁶⁷ NARBAY,age, s.7 ;ÖZTÜRK, s. 535

⁶⁸ NARBAY,age, s. 7 ; ÖZTÜRK, s.532

Yargıtay vermiş olduğu bu kararı ile çekin mutlaka çekle işleyen hesabın bulunduğu şubeye ibraz edilmesi gerektiğini belirterek, muhatabın diğer şubelerine veya başka bir bankaya yapılacak ibrazın kanuni anlamda ibraz olarak değerlendirmemiştir.

Yargıtay'ın vermiş olduğu bu karara karşın karar düzeltme istemi ise şu gerekçe ile yeniden reddedilmiştir ⁶⁹ :

“ ... Hukuki uyumsuzluğun giderilmesi her şeyden önce TTK'nın 708.maddesinin birinci fıkraya hükmüne bağlıdır. Bu fıkra hükmüne göre bir çek keşide edildiği yerde ödenecekse 10 gün keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse 1 ay içinde muhataba ibraz edilmelidir. Olay da keşideci davacı bankanın Nişantaşı Şubesi muhatap aynı bankanın Beyoğlu Şubesidir. 10 günlük sürenin son günü olan 13/03/1972 tarihinde, çekin meşru hamil tarafından muhatap davacı bankanın Beyoğlu Şubesine ibraz edilmediği bir gerçektir. Hatta ödeme yerinde bir başka şubeye dahi ibraz edildiği iddia edilmemiştir. Ancak ödeme yerinin dışında Kuşadası'nda bir başka şubesi aracılığı ile çek bedelini tahsiline tevessül edilmiş ve çekin davalının elinde olduğu, keşidesi Nişantaşı Şubesi'ne bildirilmiştir. 708.maddenin incelenmesinde de anlaşılacağı gibi, ödeme için ibrazda, olay yönünden birbirine bağlı üç şartın gerçekleşmesi söz konusudur. Bunlar sırasıyla çekin keşide edildiği yerde ödenmesi, 10 gün içinde ibraz edilmesi ve bu ibrazın muhataba yapılmasıdır. Bu hükme mukavele ile değiştirilmesi ve aksine bir örf ve adetin tevessülü hukukten mümkün değildir. Muhatap, Ticaret Kanununun 713.maddesi mucidince ciro su kabil bir çeki ödemek için ciroların arasında muntazam bir teselsülün mevcut olup olmadığını incelemeye mecburdur. her şeyden önce araştırılması gereken karşılığın bulunup bulunmadığı, başka bankalar aracılığı ile de tahkik edilebilir ise de, Ticaret Kanununun bu şartlar dışında bir ibrazın geçerli olabilmesi için yalnız 710.maddesinde takas odasına ibraz imkanı kabul etmiştir. Bu durumda ödeme yeri olan İstanbul dışında ve bir başka bankanın Kuşadası Şubesi aracılığı ile provizyon sorulması, çekin hamili olduğunun davalı

⁶⁹ ÖZTÜRK, s. 532

tarafından bildirilmesi hatta ihtarda bulunulması, “ muhataba ibraz “ yerine geçen hukuki bir değer taşımaz. Her ne kadar uygulamada bir çekin ibraz süresi içinde muhataba ibraz edilmeyerek, bir başka bankadan bedelin tahsil edildiği görülmekte ise de bu halde muhatap bankadan provizyon sormak suretiyle ödemede bulunan banka, çeki iktisap ve kendisi süresi içinde muhatap bankaya ibraz etmektedir. Müşteriye hizmet için yapılan bu kabil bankacılık muamelelerinin Türk Ticaret Kanununun 708.maddesine konu olan “ ödemek için muhataba “ veya “ takas odasına” ibraz zorunluluğunun ve bunun süresinin değiştirmeyeceğini, izahtan varestedir”.

Yargıtay’ın vermiş olduğu 13/01/1973 tarihli ilk kararı oy birliği ile verilmesine karşı bu karara karar düzeltme aşamasında üye İsmail Doğanay muhalif kalmıştır. Muhalefet şerhi ise şöyledir⁷⁰:

“ ... Bugün memleketimizde TTK’nın 708 .maddesinde yer alan “ çek muhataba ibraz olunur “ hükmüne rağmen, çekin muhatap bankadan başka bankaya ibrazı ve o bankanın da muhatap bankadan telefon veya telgraf ile provizyon istemesi suretiyle başka bankanın çek bedelini ödediği, vakıası bir gerçektir. Böyle bir uygulamanın yerleşmesini, memleketimizin her yerinde her bankanın şube açmamış olması sebep olmuştur. TTK’nın 708.maddesinin mehzazı olan İsviçre’de ise her bankanın her yerde şube açmış olduğu nazarı itibare alındığı takdirde, söz konusu hükmün aksıyan yönü kolaylıkla ortaya çıkar. Olayımızda çek hamili olan davalı şirket temsilcisi ise yıllardan beri yerleşmiş bu bankacılık uygulamasını nazarı itibare alarak, hamili bulunduğu çeki kanuni ibraz süresi içerisinde Kuşadası Akbank Şubesine ibraz etmiş bulunmaktadır. Çek hamili davalı şirket temsilcisinin uçak veya sair bir vasıta ile İstanbul’a giderek elindeki çeki çeken muhatabı olan davacı bankanın Beyoğlu Şubesine ibrazını ondan beklemek veya onu bu yola sevk etmek çekin hukuki mahiyetine aykırı düşer mahiyettedir...”

Yargıtay üyesi Doğanay’ın bu şekilde muhalefet şerhi vermiş olduğu bu karara daha sonra yerel mahkeme daha önce vermiş olduğu kararında direnmiştir.

⁷⁰ ÖZTÜRK, s. 534

Yerel mahkeme ⁷¹ çekin hamili tarafından yapılan ibrazın kanuni anlamda geçerli kabul etmiştir. Daha sonra karar düzeltme istemi üzerine konu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu önüne getirilmiştir.

Hukuk Genel Kurulu ise 13/11/1974 ⁷² tarihli kararında “ ... Her ne kadar davacı taraf, gerek dava dilekçesinde ve gerekse yargılama sırasında Türk Ticaret Kanununun 708. maddesi hükmüne dayanarak, söz konusu çekin münhasıra muhatap Pamukbank Beyoğlu şubesine ibraz edilebileceğini ve bu banka şubesinde başka diğer hiçbir bankaya ibraz edilemeyeceğini ve dava konusu çekin davalı şirket temsilcisi tarafından Kuşadası Akbank şubesine ibraz edilmiş olmasının asla kanunun anladığı anlamda muhataba ibraz yerine geçemeyeceğini, ileri sürmüş ve özel daire de bu görüşü benimsemiş ise de, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu aynı görüşe katılmamıştır. Gerek Türk Ticaret Kanununun 708.maddesinin yazılış şeklinden ve gerekse bir çekin üzerine çekildiği banka şubesinden başka bir şube üzerine ciro edilmesine imkan veren aynı kanunun 701.maddesinin son fıkrası hükmü ile, bir çekin takas odasına ibraz edilmiş olması halinin, ödeme için muhataba ibraz yerine geçeceğine ilişkin yine aynı kanununun 710.ve bir de umumi ve hususi çizgili çekler ile 715 ve 716.maddeleri hükümleri hep birlikte göz önüne tutulduğu takdirde, davacı tarafın davasını dayandırdığı 708.madde hükmünün iddia edildiği gibi amir ve mutlak bir hükmü ihtiva etmediği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Aksi halde yani bir çekin mutlaka üzerine çekilen muhatap bankaya ibraz edilebileceğini ve diğer bir bankaya ibraz edilemeyeceği halini nazara itibara aldığımız takdirde, hem ticari hayatın icabettirdiği sürat ve kolaylık ortadan kalkmış olur. Hem de çek ile ödemedeki beklenen ticari ve iktisadi gayenin tahakkuku tamamen imkansızlaşmış olur. Çünkü, Türk Ticaret Kanununun 708.maddesi hükmü, davacı banka ile özel dairesinin anladığı manada yorumladığı takdirde ciro ile bir çekin meşru hamili durumuna giren bir kimse, çek bedelini tahsil edebilmek için iş ve gücünü bırakarak, çoğu zaman yorucu ve hatta büyük masrafi mucip seyahat zorunluluğundan da kalarak, muhatap bankanın bulunduğu yer ve şehre gitmesi icap edecektir. Halbuki, kanun koyucu çek ile ilgili hükümlere ödeme (tediye) kolaylığını sağlamak için sevk etmiş bulunmaktadır. Bilindiği üzere, çek; keşidecinin bir bankaya hitaben yazdığı

⁷¹ İstanbul 4.Ticaret Mahkemesi 20/06/1973 tarih ve 2858-240 sayılı kararı, DOĞANAY, s.2140

⁷² Yargıtay HGK'nın 13/11/1973 tarih ve 641-1185 sayılı kararı (ÖZTÜRK, s. 534)

bir tediye emridir. Bu tediye emri üzerine çekte ciro suretiyle çeki eline geçiren meşru hamiline ya nakten öder veya hamilin vereceği talimata göre onun hesabından bulunduğu diğer bir bankaya matlup kaydedilmek üzere emir ve talimat verir. Çek ile ödemenin bu özelliği icabı olarak, bugün memleketimizde bir çok üzerine çekildiği bankadan başka bir bankaya ibraz edilerek, o bankanın muhatap bankadan (provizyon) karşılık istemesi suretiyle ödendiği bir gerçektir ...“ diyerek, Hukuk Genel Kurulu bu kararı ile özel dairenin görüşünün aksine bir görüş beyan ederek, yerel mahkemenin direnme kararını onamıştır.

Hukuk Genel Kurulu kararı ile Türk Ticaret Kanunu'nun 708.maddesinin amir bir hüküm olmadığı ve böylece hamil çeki muhatabın diğer şubelerine ibraz için başvurabileceği gibi başka bankalara ve onların şubelerine de başvurabileceğini ve yapılan bu ibrazların da kanuni anlamda geçerli bir ibraz olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu karar doktrinde yoğun eleştirilere maruz kalmıştır ⁷³.

Hukuk Genel Kurulu'nun bu kararına karşın karar düzeltme talebinde bulunulmuş, bunun üzerine Hukuk Genel Kurulu 19/12/1975 tarihli kararını ⁷⁴ vermiştir. Bu kararı ile Hukuk Genel Kurulu 13/11/1974 tarihli vermiş olduğu karardan görüş değiştirerek, şöyle karar vermiştir;

“ ... Kaynak yasadaki mevcut olmamasına rağmen Türk Ticaret Kanununun da (muhatap) kelimesinin kullanılması, ibrazın kime yapılacağı açık ve kesin olarak belirtmek amacını güder. Çeklerin kayıtsız ve şartsız muayyen bir bedelin ödenmesi için havaleden ibaret olmaları ; ödeyecek kimsenin (muhatabın) ad ve soyadının ihtiva etmeleri nedeniyle aslında da ibrazın ödeyecek kimseye yapılması, çekin niteliği ve dayandığı hukuki müessese gereğidir. Ödeyecek kimseden başka bir kimseye çekin ibraz edilmesinin bir anlamı ve hukuki değeri olamaz. Diğer yandan 708.maddenin hükmü kesin, amir bir hükümdür. Hükmün emredici niteliği süreye ilişkin olduğu kadar, ibrazın kime yapılacağı hususunu da kapsamaktadır. Bu nedenle ibrazın bizzat muhataba yapılması gerekmektedir”.

⁷³ Eleştiriler için bkz. GÖLE, s. 139 Dip no 73'te yer alan yazarlar; KENDİGELEN, s. 168 Dip no 28

⁷⁴ NARBAY, age, s. 8 Dip no 25 ; ÖZTÜRK, s. 536

Hukuk Genel Kurulu 19/10/1975 tarihinde vermiş olduğu bu kararı ile Türk Ticaret Kanunu'nun 708.maddesinin emredici bir hüküm içerdiğini, bu emredici niteliğin süre ile birlikte ibrazın kime yapılacağı hususunu da kapsadığını, çekin ödenmek üzere muhatap bankanın diğeri şubelerine ibrazın kanuni anlamda ibraz yerine geçmeyeceğini, bu yerlere yapılan ibrazın hukuki değerinin olmadığını açıkça belirtmiştir⁷⁵

Çekin ödenmek üzere ibraz edileceğini “ muhatap “ kavramına 3167 Sayılı Çek Kanununun yürürlüğe girmesinden önce gerek öğretisi de gerek Yargıtay uygulamasında çok farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Özellikle üzerine çek keşide edilen hesabın bulunduğu şubesi dışındaki, başka bir şubesine ibraz edilebilip edilemeyeceğine yönelik tartışma 3167 Sayılı Çek Kanunu ile sona ermiştir.

Çek Kanunu'nun 4.maddesi ile muhatap kavramına açık bir düzenleme getirilmiştir. Çek Kanunu'nun 4.maddesine göre, muhatap banka, çek hesabı açılan banka olarak tanımlanmıştır. Çek Kanununun 4.maddesi düzenlemesi ile, hamilin çeki muhatap bankanın herhangi bir şubesine ödeme için ibraz edebileceği, çek hesabının şube dışındaki bir şubenin de “ karşılığı sorulmak “ sureti ile ibraz olunan çeki ödemesi gerektiği açıkça hükme bağlanmıştır. Bu açık düzenlemeye rağmen çekin ibrazının, ödeme yerinde münhasıra muhatap bankaya yapılacağını, muhatap bankanın birden fazla şubesi bulunması halinde muhatap şubeden başka bir şubeye ibrazın usulüne uygun ibraz sayılamayacağını savunan görüş⁷⁶ de vardır. Buna karşılık bir görüş ise “ ticari hayatta çağın gereği husule gelen çabukluk da çekin muhatap bankadan başka bir bankaya ve aynı bankanın bir başka şubesine ibrazın muhataba ibraz olarak kabulünü gerektirmektedir” görüşünü ileri sürmektedir⁷⁷.

Çek Kanunu'nun 4.maddesinde böyle bir açık düzenleme getirilmesinden dolayı artık çekin, muhatabın çek ile işleyen hesabın bulunduğu şube dışındaki herhangi bir şubesine ibrazı da, geçerli bir ibrazın tüm hukuki sonuçlarını doğuracaktır.

⁷⁵ Bu kararın değerlendirilmesinde karşı görüş için bkz. DOĞANAY, s. 2140-2143

⁷⁶ KINACIOĞLU, s. 283

⁷⁷ ERTEKİN Erol / KARATAŞ İzzet: Uygulamada Ticari Senetler Hukuku, Ankara 1992, s. 199

Çekin ibraz edildiği muhatap banka şubesi (hangi şube olursa olsun) Çek Kanunu'nun 5.maddesine göre, ibraz tarihini çek üzerine yazmak zorundadır. Böylece örneğin ibraz süresinin son günü, çek hamili muhatap bankanın Türkiye'deki herhangi bir şubesine başvurup, çekin ödenmesini isteyebilecek, çeki süresinde ibraz edildiğini çek üzerine kaydettirebilecektir⁷⁸.

Çekin muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibrazının kabul edilmesi uygulama da ortaya çıkaracağı sorunları çekin provizyon alınarak, ödenmesi ile çözülmek istenmiştir. Ancak çeklerin ödenmek üzere ibrazı ile ilgili problemlerin, provizyon alınarak ödeme yapmak mecburiyeti getirilerek çözümlenebileceği görüşünün sağlamlığı tartışılabilir⁷⁹.Çünkü, kendisine ibraz olunmayan çek dolayısıyla istenen provizyonu veren muhatap şubenin, ödemede bulunan şube, çeki kendisine ibraz ettiğinde, imzanın sahteliği anlaşıldığı takdirde, ne yapılacağı hususu ihtilafıdır.

İmza kontrolünün yapılamadığı hallerde, provizyon alınsa ve ödeme imkanı bulunsa bile banka çekin sahteliğinden şüpheye düşerse ödeme yapmayacaktır. Bu takdirde, bankaya ibraz yapılmış sayılacağı için, muhatap banka ibraz anında karşılığı bulunan çeki ödeme yükümlülüğü altına girmiş olacak, bu nedenle çek meblağının bulunduğu şube de bloke bir hesaba alınması gerekecektir⁸⁰.

Ancak imza kontrolü yapılamadığından çekin geçerli olup olmadığı ibraz anında belirlenemeyecek, çek bedeli ister hamil adına, isterse keşideci adına bloke bir hesaba alınsın, hamilin veya keşidecinin alacaklılarını bankaya haciz ihbarnameleri göndermesi bankayı zor durumda bırakacaktır⁸¹.

Çekin sahte olması halinde, çek meblağının keşidecinin hesabından çıkarılması durumunda çekin karşılıksız çıkması bu nedenle keşidecinin bankayı dava etmesi riski ortaya çıkmaktadır.

⁷⁸ REİSOĞLU,age, s. 191

⁷⁹ ÖZTAN, a.g.e, s. 1156

⁸⁰ ÖZTAN,a.g.e, s. 1156; REİSOĞLU,age, s.191

⁸¹ REİSOĞLU,age, s. 192

Bu sakıncaları gidermek amacıyla *Reisoğlu* şöyle bir öneri getirmiştir⁸²; Keşidecinin çek taahhütnamesi ile bu gibi hallerde bankaya çek bedelini kendi adına bloke bir hesaba alma yetkisi ve hamile ödeme yapma riskine karşı da banka lehine rehin hakkı tanınmasını uygun bulmaktadır.

İbrahim, hesabın bulunduğu şubeden başka bir şubeye yapılması ve provizyon alınmaması halinde ise, ibrazın yapıldığı şube, çeke ibraz tarihini, provizyon alınmaması sebebiyle ödeme yapılamadığını yazıp imzalayacaktır (ÇK md.5). Bu durumda hamil, çekin ödenmeme nedeniyle çek borçlarına müracaat hakkının elde edecek, dilerse çek borçlularını icra yolu ile takip edecek, dilerse çeki muhatap bankanın diğer şubelerine tahsile verecektir.

Çekin karşılığının bulunmaması çekin ödenmesi için yeterli değildir. Hesabın bulunduğu şube tarafından çekteki imzanın kontrolü gerekir. Provizyon olarak ödemede bulunan banka, çekteki imzanın sahte olması halinde zarara kendisi katlanacaktır⁸³. Bu ihtimalde banka özellikle imza sahteliği konusunda tereddüte düşerse, sahtelik hususu netleşinceye kadar hesaptaki karşılığı bloke etmelidir⁸⁴.

İbrahim olunan şube imza konusunda tereddüt duymuyorsa ve provizyon almışsa çeki öder. Ancak bu halde hamilin çekin arkasına da attığı imza bir makbuz imzası değil, bir ciro imzasıdır. Böylece özellikle keşidecinin imzasının sahteliği nedeniyle ödeme yaptığını anlaması halinde, banka ciranta sıfatına sahip olan hamile rücu ederek yaptığı ödemeyi geri isteme hakkını elde etmiş olur⁸⁵.

Çek Kanunu'nun 4.maddesinin açık düzenlemesi karşısında hamil, hesabın bulunduğu şube dışında başka bir şubeye çeki ibraz edebilir. Bu durumda ilgili şube asıl şubeden provizyon (karşılık) sorarak, duruma göre ödeme yapıp yapmayacağına karar verir.

⁸² REİSOĞLU,age, s. 192

⁸³ REİSOĞLU Seza: ' 3167 Sayılı Çek Yasasının Uygulamasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Öneriler, Batider 1989, C. XV, S. 2, s. 9

⁸⁴ BATTAL, s. 154

⁸⁵ BATTAL, s. 154

Bankalarca provizyon masrafı olarak, hamilinden genellikle oransal bir komisyon ücreti alınmaktadır. Bu durumda masrafın ödemek ya da asıl şubeye ulaşmak hamilin kendi tercihidir.

C. Çekin Tahsil Amacıyla Başka Bankaya Tevdii

Çekin ödenmek üzere başka bankaya tevdi, kanunen ibraz değildir. Ve böylece ibrazın hukuki sonuçlarını doğurmaz. Daha önceden ayrıntılı olarak değindiğimiz, 19/02/1975 tarihli Hukuk Genel Kurulu kararında da çekin başka bir bankaya tevdiini ibraz saymamıştır.

Muhatap banka dışındaki bankalar üçüncü kişi durumundadır. Ve bu nedenle de, çek başka bankalara ibraz için değil de, ancak temlik veya tahsil cirosu ile devredilebilir. Hamil bu durumda başka bir bankayı devreye sokarak, çeki tahsil etmeye yönelecektir.

Çek, bu bankalara bedeli tahsil edilmek için ancak temlik veya tahsil cirosu ile verilmiş olabilir.

Çekin tevdi edildiği banka bir hamil gibi muhatap bankanın hesabının bulunduğu şubesine veya herhangi bir diğer şubesine çekin ödenmesi için müracaat edebilir. Böylece bir ibraz üzerine ödeme yapıldığında, hamil bankanın cirosu makbuz hükmündedir (TTK md.701/ IV)

Çeki alan bankanın, muhatap bankanın hesabın bulunduğu şubesinden provizyon sonrası, o anda karşılığın bulunup bulunmadığına öğrenme açısından önemli ise de⁸⁶ hukuki açıdan yeterli bir güvence oluşturmayacaktır. Zira, ne başkaca ciro, ne de bu bankanın provizyon sonrası, muhatap bankaya ibraz yerine geçmez. Ve muhatap hesabın bulunduğu şubesinin, çek meblağına hukuken hesaptan ayırıp,

⁸⁶ Provizyon veren banka, karşılık olmasına rağmen o anda hesap üzerinde rehin, haciz tedbir varsa veya keşideci rıza dışı elden çıkma nedeniyle ödeme yasağı koymuşsa, bunları da bildirmek zorundadır. Aksi takdirde bundan ötürü karşı bankanın doğabilecek zararlarından genel hükümlere göre sorumlu tutulabilecektir, REİSOĞLU, age, s. 205

provizyon soran banka veya hamil adına bloke bir hesaba almak hakkı mevcut değildir⁸⁷. Bunun sonucu olarak hesap sahibi, başka bankaca provizyon sorulmasında sonra da parasını hesaptan her an çekebileceği gibi çekin rızası hilafına elde çıktığını belirterek ödeme yasağı koyabilecek veya bu hesap üzerine haciz veya ihtiyati tedbir uygulanabilecektir. Bu nedenle Reisoğlu'na göre⁸⁸, başka bir bankanın provizyon sorup karşılığının bulunduğunu öğrenmesine rağmen çeki tahsil cirosuyla veya tahsil amacıyla inançlı muamele olarak temlik cirosuyla aldıktan sonra muhatap bankadan çek bedelini tahsil edinceye kadar ödeme yapmaması uygun olacağını belirtmektedir.

Çek, keşidecinin hesabının tutulduğu bankadan başka bir bankaya verilerek tahsili istenirse, hamil, bankaya çek bedelini tahsil edip, hesabına alacak kaydetmesi konusunda vekalet vermiş olur⁸⁹.

Banka, tahsil etmek üzere çeki teminat amaçlı bir temlik cirosuyla aldığı takdirde, kendi güvenliği yönünden bir teminat elde etmekte, dolayısıyla senet üzerinde mülkiyete sahip olmaktadır⁹⁰.

Çeki alan banka, onu en kısa sürede ve en emin yolda, ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz etmelidir. Çekin tahsil cirosu veya teminat cirosu ile alınması halinde, posta da veya diğer herhangi bir şekilde gecikmesi nedeniyle muhatap bankaya ibraz süresinden sonra varması ve ödemenin reddedilmesi gibi rizikolara karşı da diğer banka, kendisini korumak için sorumluluğu kaldıracak bir taahhünameyi çek hamiline imzalatması yerinde olur⁹¹. Ancak genel hükümlere göre, bankanın; İbrazdan gecikmeden ötürü sorumlu tutulamayacağı şeklindeki hükümler ağır kusur halinde geçersiz olacaktır (BK md. 99).

Yukarıda açıklandığı üzere, muhatap banka dışında başka banka ve şubelerine yapılacak olan ödeme için ibraz, kanuni ibraz değildir. Ve böylece kanuni ibrazın sonuçlarını doğurmayacaktır.

⁸⁷ REİSOĞLU, age, s. 205

⁸⁸ REİOĞLU, age, s. 206

⁸⁹ ÖZTAN, a.g.e, s. 1158

⁹⁰ ÖZTAN, a.g.e, s. 1159

⁹¹ REİSOĞLU, s. 206

Muhatap banka dışındaki bankalar ancak, kendilerine çek temlik veya tahsil ciroyuyla devredilmişse, ibraz süresi içinde yine muhataba çeki ödeme için ibraz edebilirler. Ancak bu şekilde yapılan ibraz kanuni birazdır. Ayrıca temlik veya tahsil cirosu ile çeki devralan banka; çekin tahsili için gerekli tüm işlemleri yapmaya yetkili ve bu açıdan çeki kendisine ciro veya devir eden kişiye karşı da sorumlu olacaktır⁹².

D. Çekin Takas Odasına İbrazi

Türk Ticaret Kanunu'nun 710.maddesinde; Bir çekin takas odasına ibrazının ödeme için ibraz yerine geçeceği ön görülmüştür⁹³. Böylece çeki muhataba ibraz kuralını tek istisnası teşkil eden takas odasına ibraz imkanı, ibraz sürelerine uymak mecburiyetini ortadan kaldırmaz.⁹⁴

Çekte yasal ibraz yerlerinden biri olarak, takas odasının kabulü, kanunu açık düzenlemesinden anlaşılmaktadır. Buna göre, bir takas odasının, çekin vaktinde ibraz edildiği halde ödenmediğini tespit eden kaydı protesto yerine geçer (TTK md.720/III).

Takas odalarının temel amacı, öncelikle bankalar arası para nakil hareketlerini azaltmaktır⁹⁵.

Öncelikle takas odası hakkında bilgi vermek gerekirse; Takas odası kısaca; “Bankaların birbirlerine ödeyecekleri çekleri veya benzeri senetleri takas yolu ile karşılaştırmak için bankalar temsilcilerinin meydana getirdikleri kurul...”⁹⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Daha ayrıntılı olan bir tanıma göre “ takas odaları T.C Merkez Bankası Yasasının 55 ve 3167 Sayılı Yasanın 6.maddesi uyarınca oluşturulan,

⁹² KENDİGELEN, s. 170

⁹³ ‘Takas odasına ibraz, ödeme için ibraz yerine geçer’ Yargıtay 12. HD’nin 17/11/1994 tarih ve 13951/14481 sayılı kararı (ERİŞ, s. 234) ; Aynı yönde bkz. Yargıtay 12. HD’nin 14/04/1998 tarih ve 3614/4067sayılı; Yargıtay 11. HD’nin 09/11/1999 tarih ve 13014/13850 sayılı kararları (ERİŞ, s.235

⁹⁴ ÖZTAN, a.g.e, s. 1161

⁹⁵ DONAY Süheyl: Son Değişiklikler Açısından Çek, İstanbul 1986, s.34

⁹⁶ ANIK Gülgün: ‘Çekin Takas Odasına İbrazi’ İstanbul Barosu Dergisi 2000, C. 74, S. 7-8-9, s.679

Merkez Bankasını gözetim ve yönetiminde olan ve daha çok bankalar arasındaki çeklere dayalı ibraz ve ödeme işlemlerinin odaya kayıt üyelerin, cari hesaplarından karşılıklı alacak ve borç işlemlerinin hesaben takasını sağlayan Türk Ticaret Kanunu'nun 620/II ve 720/III maddeleri hükümlerince, ticari senetlerin odaya ibraz ve süresindeki bu ibraza karşı ödemededen kaçınma halinde, başvuru hakkının doğumu için zorunlu olan ve ticari senetle ödemededen kaçınmayı saptayan nitelikte bildirim yetkisi olan kuruluşlardır⁹⁷.

Yargıtay'a göre⁹⁸, takas odalarının esas görevi bankaların birbirlerine senede ilişkin borçlarının hesaben ve günlük olarak tasfiyesidir.

Takas odalarının nasıl kurulacağı, organların ve yetkilerinin ne olacağı, nasıl işleyeceği konusunda Türk Ticaret Kanunu'nda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Çek Kanunu'nun 6.maddesi ile yapılan düzenlemeye kadar, bu konudaki tek kanuni dayanak T.C Merkez Bankası Kanununun eski 55.maddesi olmuştur. Bu maddeye göre;

“ ... Banka mevcut veya ileride şubelerinin bulunduğu yerde açılacak bankalararası takas odası işlemlerine nezaret eder...” denilmekteydi.

Takas odalarının kuruluşuna ilişkin herhangi bir yasal düzenlemenin mevcut olmaması nedeniyle, takas odaları, bankalar arasında yapılan ve tamamen özel nitelikteki sözleşmelerden oluşan Takas Odası Esas Nizamnamesi'ne dayanılarak kurulmuştu; Her takas odası birbirine benzer hükümler ihtiva eden, ancak ayrı ayrı nizamnameler ile yürütülmüşlerdir⁹⁹.

Takas Odası Esas Nizamnamesi'ne göre, oda bu nizamnameyi imzalayan bankalar tarafından kurulmaktadır. Her takas odasının oda üyesi olan temsilcilerden oluşan oda genel kurulu ve ayrıca yönetim kurulu bulunmaktadır. Takas odasına giriş zorunlu olmadığı gibi, bankalar dilerse her zaman odadan ayrılabilenekte, buna

⁹⁷ ANIK, s.679

⁹⁸Yargıtay 11. HD'nin 06/07/1992 tarih ve 1232-8224 sayılı kararı(Akip İçtihat Programı)

⁹⁹ REİSOĞLU ,age, s. 208

karşılık takas odasına girmek isteyen bankalar oda yönetim kuruluna başvurmakta, bu kurulun uygun görmesi halinde genel kurulca üyelikleri kabul edilmekteydi¹⁰⁰.

Takas Odası Esas Nizamnamesi'ne dayanılarak, takas işlemlerinin yürütülmesi, takas odalarından beklenebilecek yararları sağlamaya yeterli olmaması sebebiyle, Çek Kanununun 6.maddesinde bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre¹⁰¹;

“ T.C Merkez Bankası, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben tesviyesini sağlayacak tüzel kişiliği haiz sistemi kurmaya ve gözetimi altında yürütmeye yetkilidir. T.C Merkez Bankası, şubesi bulunmayan yerlerde bu yetkisini uygun göreceği başka bir bankaya devredebilir. Hesaplaşma sisteminin kuruluş ve işleyişi, T.C Merkez Bankasınca çıkarılacak bir yönetmelik ile düzenlenir”.

T.C Merkez Bankası, bu maddenin kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak, “ Bankalararası Takas Odaları Merkez Yönetmeliği “ ni yayımlamıştır¹⁰². Ve bu yönetmelik sonradan değiştirilmiştir¹⁰³.

Yargıtay bir kararında ¹⁰⁴ Takas Odalarını şöyle belirtmiştir;

“ Takas odaları T.C Merkez Bankası Yasasının 55 ve 3167 Sayılı Yasanın 6.maddesi uyarınca oluşturulan Merkez Bankasının gözetim ve yönetiminden olan ve daha çok bankalar arasındaki çeklere dayalı ibraz ve ödeme işlemlerinin odaya kayıtlı üyelerin cari hesaplarından karşılıklı alacak ve borç işlemlerinin, hesaben takasını sağlayan Türk Ticaret Kanunu'nun 620/II,710 ve 720/III maddeleri hükümlerince ticari senetlerin odaya ibraz ve süresindeki bu ibraza karşın ödemededen kaçınma halinde, başvuru hakkının doğumu için zorunlu olan ve ticari senet ile

¹⁰⁰ REİSOĞLU,age, s.208-209

¹⁰¹ 8 Mart 2003 tarih ve 25042 Sayılı Resmi gazetede yayınlanan 4814 Sayılı Kanunu ile 3. ve 4.fıkralar eklenmiştir.

¹⁰² RG .25/09/1985 tarih, S.18879, T.C Merkez Bankası bu yönetmeliğin uygulama şekli hakkında ayrıca bir açıklama da yapmıştır.

¹⁰³ Yönetmeliğin 2,6,9,10,11,12,14,15,16,17 maddeleri 17/04/1998 tarih ve 23316 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik hükümleri ile değiştirilmiştir.

¹⁰⁴Yargıtay 11. HD'nin 06/07/1992 tarih 91/1232-92/8224 sayılı kararı (REİSOĞLU, age, s. 209-210)

ödemedenden kaçınmayı saptayan nitelikte bildirim yetkisi bulunan kuruluşlardır. Bu tarişe göre takas odalarının ana işlevi bankaların birbirlerini senede dayalı borçlarını hesaben ve günlük olarak tasfiyesidir” diye belirtmiştir.

Bankalararası Takas Odaları Merkez Yönetmeliği uyarınca, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben tesviyeye sağlamak üzere T.C Merkez Bankasının gözetimi altında merkezi Ankara’da bulunan, özel hukuk hükümlerine tabi “Bankalararası Takas Odaları Merkezi “ adıyla bir tüzel kişilik kurulmuştur (BTOMY md.1). Bankalararası Takas Odaları Merkezinin organları; Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulu, Bankalararası Takas Odaları Yönetim Komiteleri ve Bankalararası Takas Odalarından ibarettir (BTOMY md.4).¹⁰⁵

Yönetmelik’in 2.maddesinde üye bankalardan söz edilmekte ise de, üyeliği düzenleyen herhangi bir madde bulunmamakta, sadece BTOMY 10/IV maddesine göre, 4389 Sayılı Bankalar Kanununa tabi olup, bünyesinde çek ile işleyen hesapları bulunan ve Bankalararası Takas Odası Kurulu bulunan yerlerde şubeleri olan bankalar, bankalararası takas odalarının faaliyetlerine en az bir şube ile katılma zorunluluğu getirilmektedir. Ancak yıllık işlem hacmi Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca saptanacak tutarlardan yüksek olan bankalar, o yerdeki bankalararası takas odasına birden çok şubeleri ile katılabilirler. Eğer takas odasının kurulu bulunduğu yerde bankaların şubesi yoksa, bu bankalar muhabir banka aracılığı ile takas faaliyetine katılabilirler (BTOMY md. 10/V).

Takas odaları üyeliğinden ayrılmanın mümkün olmamasına karşılık, yürürlükteki mevzuat gereğince bankacılık işlemlerinin yapma yetkileri kaldırılan, diğer bir bankaya devri yapılan veya birleşen ya da tasfiye edilen bankaların takas odaları üyeliği kendiliğinden sona ermektedir (BTOMY md.10/VI)

Takas odalarına ilişkin yönetmelikte 1998 yılında değişiklik yapılmıştır¹⁰⁶. Bununla fiziken ibraz edilmeyen çeklerin de takasa kabulüne ve elektronik ortamda işlem görmesine ilişkin bazı hükümler öngörülmüştür. Daha sonra 4814 Sayılı

¹⁰⁵ Bu organların kuruluş, toplantı nisabı ve görevleri için bkz, BTOMY md. 6-11

¹⁰⁶ RG 17/04/1998 tarih ve S.23316

Kanunla Çek Yasasının 6.maddesinde yapılan bir ilave ¹⁰⁷ ile konu açıklığa kavuşturulmuştur. Bu fıkraya göre, “ Yönetmelikte belirtilen esaslar çerçevesinde çeklerin fiziki olarak ibraz edilmeksizin sadece çek bilgileri üzerinden bankalararası takas odaları aracılığı ile elektronik ortamda muhatap bankaya gönderilerek işlem görmesi, 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 710’uncu maddesine göre takas odasına ibraz hükmündedir” (ÇK md. 6/III)

Çek, takas odasına mutlaka bir banka (takasa üye banka şubesi) tarafından ibraz edilir. Bankanın çeki takas odasına ibraz edebilmesi için yasal hamil olması gerekir¹⁰⁸

Çekler, takas odasına ibraz edilmeden önce ilgili banka şubeleri tarafından çeklerin ön yüzüne “ takas “ kelimesi ile banka şubelerinin ismini taşıyan bir damga basılır ve takas gününe ait tarih atılır, eğer çekin takası elektronik ortamda gerçekleştirilen çekler için yapılacak ise, bu çeklerin Çek Kanununa ilişkin 2 nolu Tebliğe göre bastırılmış ve meblağ kodlaması yapılmış olması gerekmektedir ¹⁰⁹.

Çek Kanunu’nda 4814 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikte 6/III. maddesinde belirtildiği gibi çekin takas odasına elektronik ortamda ibrazı da mümkündür.

Elektronik ortamda işlem yapmayan ve elektronik ortamda işlem yapan takas odaları şeklinde bir ayırım yapmış olursak;

¹⁰⁷ 3.fıkranın 6.maddeye ilave gerekçesinde de 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 710. maddesinde, çekin bir takas odasına ibrazının ödeme için ibraz yerine geçeceği hükme bağlanmıştır. Bu husus dikkate alınarak, fiziki ibraz olmaksızın çek takası uygulamasında çek bilgilerinin elektronik ortamda muhatap bankaya gönderilmesinin, takas odasına ibraz şeklinde değerlendirilmesine olanak sağlanması böylece fiziki ibraz olmaksızın çek takası uygulamasındaki yasal boşluğun doldurulması amacıyla, madde ile 3167 Sayılı Kanunun 6.maddesine bir fıkra eklenmektedir denilmektedir (REİSOĞLU,age, s. 212)

¹⁰⁸ Çekler genelde diğer bankalara, müşterileri tarafından tahsil için tevdi edilirler. Bu durumda çek üzerinde banka lehine tahsil cirosu vardır veya tahsil amacıyla çek bankaya temlik (Beyaz Ciro) ile verilir. Ayrıca bankalar teminat amacıyla ve temlik cirosu ile de çekleri alırlar. Tüm bu hallerde banka çekin yetkili hamildir. Hamile yazılı çeklerde ise, çekin bankanın elinde olması yetki hamil sayılması için yeterlidir. Ancak hamile yazılı çeklerde de çek hamilinin imzası çek üzerine alınmakta ve böylece çekin bankaya cirosu sağlanmaktadır. (REİSOĞLU,age, s. 212)

¹⁰⁹ ERİŞ, s. 231

a) Elektronik ortamda işlem yapılmayan takas odalarına çekler zorunlu olarak fiziken ibraz edilir.

Takas odalarına “ Şehir içi çekler ve şehir dışı çekler “ olarak ibraz edilmektedir. Şehir içi çekler, ilgili takas odasının bulunduğu şehirdeki takasa katılan bankaların şubeleri üzerine çekilmiş çeklerdir. Başka il merkezleri ile otomatik telefon şebekesine bağlı ilçe merkezlerindeki banka şubeleri üzerine düzenlenmiş çekler ise, şehir dışı çek olarak tavsif edilmektedir.

Elektronik ortamda işlem yapılmayan takas odalarında, her iş günü iki toplantı yapılır. İlk toplantıda, çekler fiziki olarak ibraz edilir, yani üye banka temsilcileri karşılıklı olarak birbirlerinin çeklerini teslim ederler. Bu teslim ile çek muhatap bankaya ibraz edilmiş olur ve ibraza bağlanan bütün hukuki sonuçlar doğar¹¹⁰.

Türk Ticaret Kanununun 720/III. maddesi hükmünden anlaşılan, takas odası, muhatap banka gibi, çekin ibraz tarihini çek üzerine kaydedecektir. Çekin muhatap bankanın takas odasındaki temsilcisine teslimi ile muhatap bankaya ibraz edilmiş olmaktadır. Bu düzenlemenin sonucu olarak, çek üzerine “ takas “ kaşesi vurulmakta buna karşılık çek üzerinde çekin muhatap banka temsilcisini teslim tarihi ibraz tarihi olarak yer almakta ve altında da muhatap bankanın imzaları yer almaktadır¹¹¹.

Üye banka temsilcileri ilk toplantının başlama saatinden odada hazır bulunmak zorundadırlar, bulunmazlarsa o günkü takas işlemlerinin katılmalarına imkan kalmaz (BTOMY md. 15/II) ; Dolayısıyla da banka ödenmek üzere diğer bankalara ibraz edeceği çekleri takas odasına ibraz edememiş duruma düşer.

Banka şubeleri takas odasında ilk toplantı sonunda teslim aldıkları şehir içi çeklerini provizyon işlemlerini aynı gün, şehir dışı çeklerin provizyon işlemlerini ise en geç ertesi iş günü tesviye toplantısı saatine kadar sonuçlandırılmalıdırlar. İkinci

¹¹⁰ Takas odasına ibraz edilen çekin, bu ibraz keyfiyeti iptal edilmiştir. Bu durumda süresinde ibraz yok demektir.’ Yargıtay 12. HD’nin 25/01/1982 tarih ve 9005/364 sayılı kararı (ERİŞ, s. 233)

¹¹¹ REİSOĞLU,age, s. 228

toplantı da tesviye işleminin yanı sıra iade edilmesi gereken çekler, ilgili bankalara (muhatap bankalar veya bu bankaları temsilen toplantılara katılan banka temsilcileri) fiziki olarak teslim edilir.

b) Elektronik ortamda işlem yapılan takas odalarında muhatap bankalara fiziken ibraz edilen ve fiziken ibraz edilmeyen şehir içi ve şehir dışı çeklere ilişkin provizyon işlemleri aynı gün sonuçlandırılarak hesaben tesviye edilir (BTOMY md. 16/B)

Bilgileri elektronik ortamda işlem gören çekler, aralarında protokol imzalamamış olan muhatap bankalara fiziki olarak ibraz edilir ve bu çekler hesaben tesviye edilmek üzere takas odasındaki merkezi bilgisayarda işleme alınır (BTOMY md. 15/B)

Bankalarca muhatap bankalara fiziken ibraz edilmesi gerekirken edilmeyen sadece takas odasındaki merkezi bilgisayara elektronik ortamda bilgisi gönderilen çeklere ait çek bilgileri ile, fiziken ibraz edilmek üzere takas odasına getirilen ancak takas odasındaki merkezi bilgisayara elektronik ortamda bilgisi gönderilmeyen çekler ilgili bankalara iade edilmektedir. (BTOMY md. 15/B-a)

Elektronik ortamda işlem yapan takas odalarında, bankalarca, muhatap bankalara fiziken ibraz edilmeyen çekler için birbirlerine vekalet vererek, hesaben tesviye edilmek amacıyla işlem yapacak bankalar, Bankalararası Takas Odaları Merkezi Yönetim Kurulunca hazırlanan protokole imzalamak suretiyle bu faaliyetlere katılabilirler (BTOMY md. 14/B) . Bu hükme göre, çeklerin takas odalarına fiziken ibrazında bankalar kendi şubelerine tevdi edilen, diğer bankaların çeklerine takas odasındaki ilk toplantıda muhatap bankaların takas temsilcilerine teslim etmekte, her muhatap banka tevdi edilen kendi çeklerinin arkasını yazmaktadır. Muhatap bankaların bu işlemleri doğrudan yapmaları mümkün olduğu gibi aralarında anlaşma yaparak, birbirlerine vekalet vermeleri ve böylece diğer bankaların şubelerinin vakeleten çekleri muhatap banka adına kabul ve kendisine

ulaşacak elektronik bilgilere dayanarak, arkasını vekaleten yazarak imzalaması mümkün ve hukuken geçerli bulunmaktadır¹¹².

Fiziken ibraz edilen ve fiziken ibraz edilmeyen şehir dışı çekler provizyon alınmaması halinde karşılığı olan diğer çekler gibi işlem görür (BTOMY md. 16/B)¹¹³.

Muhatap bankalarca, provizyon alınamamaları nedeniyle karşılığı olan çekler gibi işlem gören çekler hakkında ilgili bankalara takas gününde mesai saatleri içinde (saat 17:30'a kadar) yazılı olarak (banka kodu, şube kodu hesap no, çek no, çek tutarı ve çeki tahsile veren şube adı belirtilerek) bildirimde bulunulur. Bu çeklerin provizyon alındığı tarihi itibariyle karşılıksız oldukları veya herhangi bir nedenle ödenmeyeceklerinin tespit edilmesi halinde, işlem tarihinden itibaren en geç üç iş günü içinde, ilgili bankalara iadesi yapılır ve bedeli de iade edilir (BTOMY md. 16/B) .

Bankalararası takas odalarınca, günlük işlemler sonunda ortaya çıkan ilgili bankaların borç ve alacak bakiyeleri, en seri şekilde Bankalararası Takas Odasına intikal ettirilir. Bankalararası Ankara Takas Odasınınca, işlem cetvellerinin sonuçları birleşik hale getirilerek, o gün elde edilen bankalara ait borç ve alacak bakiyeleri en geç ertesi iş günü saat 12:00'ye kadar Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ankara Şubesi nezdinde ki hesaplarından tesviye olunur.

Bankalararası Ankara Takas Odasında nihai tesviye işlemi sonuçlanıncaya kadar lehtar banka şubeleri tarafından muhatap banka şubelerine verilen çekler, bu banka şubelerinin mülkiyetine dahil olmayıp, nezdlerinde emanet olarak bulunur. Günlük işlemler sonucunda elde edilen ve Bankalararası Ankara Takas Odasınınca

¹¹² ‘ Takip alacaklısı, Bankalararası Takas Odası Merkezi Yönetmeliğinin 7.maddesinin 7.fıkrası uyarınca ibraz işlemini muhatap banka adına vekaleten yapmıştır. Bu durumda, çekin ibrazına geçerli bulunduğu kabul edilmelidir.’ Yargıtay 12. HD'nin 08/09/2000 tarih ve 1149/12335 sayılı kararı (ERİŞ, s. 235)

‘Çeklerin muhatap bankaya vekaleten yasal süresinde ibraz edilmiş olmasına göre, takas kaşesinin iptali, bu çeklerin ibraz edilmediğini göstermez .’ Yargıtay 12. HD'nin 20/03/2003 tarih ve 2036/5776 sayılı kararı (ERİŞ, s. 235-236)

¹¹³ ‘-Otomatik telefon olmadığı için provizyon alınamadığı- şerhi karşılıksız çek anlamına gelmez’ Yargıtay 11. HD'nin 01/10/1990 tarih ve 5740/5419 sayılı kararı (ERİŞ, s 233)

gerçekleştirilen nihai sonuçlar kesin olup, bankaların yürürlükteki mevzuat gereğince bankacılık işlemleri yapma yetkilerinin kaldırılması, diğer bir bankaya devirlerinin yapılması veya birleştirilmesi, tasfiye olunması ya da 17'nci madde uyarınca çeklerin takas odalarında işlem görmesinin kısıtlanması halleri dışında hiçbir şekilde bozulamaz (BTOMY md. 16) .

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası günlük işlemler sonucu oluşan borçların 16'ncı maddede belirtilen zamanda ödemeye ve böylece hesapların kapatılmasına, işlemlerin sonuçlandırılmasını geciktiren bankaların çeklerini uygun göreceği bir süre için bankalararası takas odalarına kabul etmeme kararı alabilir. Bu şekilde geçici bir süre işlem yapmaları kısıtlanan bankaların çeklerinin gerektiğinde yeniden bankalararası takas odalarında işlem görmesine Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasınca karar verilir (BTOMY md. 17).

Reisoğlu'na göre¹¹⁴, yönetmelikte çok açık hüküm bulunmamasına rağmen takas odansa ibraz edilebilecek nitelikteki çeklerin takas dışı yoldan muhatap bankaya ibraz edilmemesi gerekir. Ancak Eriş'e göre ise, yönetmelik ve buna dayanılarak çıkarılan izahnamede, bu konuda bir açıklık yoktur. Ayrıca Türk Ticaret Kanunu ile 3167 Sayılı Çek Yasasında da, herhangi bir kural öngörülmemiştir. O halde, bankalararası işlemlerde, çeklerin takas odalarına ibrazı zorunlu bir işlem değildir. Ancak, takas odalarının kurulma amacı göz önüne alındığı takdirde, bankaların yönetmelik hükümlerine uymaları daha doğru ve bankalar yönünden yararlı olduğunun düşünülmesi gerektiğini kanaatini taşımaktadır.

Takasa ibraz edilecek çeklerin belli bir limit üzerinde olması da gerekmeyip, meblağ ne kadar düşük olursa olsun, çekin takas odasına ibrazı gereklidir

4814 Sayılı Kanunla Çek Kanununun 6.maddesine eklenen bir hüküm ile takas odaları vasıtasıyla ibraz edilen çeklerde, Çek Kanunu'nun 10.maddesinde de belirtilmiş olan bankanın ödemekle yükümlü olduğu asgari miktar dahil olmak üzere kısmi ödemenin yapılmayacağıdır. Ancak bu halde, hesapta bulunan kısmi karşılık

¹¹⁴ REİSOĞLU,age, s. 226

tutarı muhatap banka tarafından, çeki ibraz eden hamil lehine 15 gün süre ile bloke edilecektir. Bu süre içerisinde hamil, çek aslı ile birlikte muhatap bankaya müracaat ederek, lehine bloke edilen miktarı talep edebilecektir.

IV. İBRAZ SÜRELERİ

A. İbraz Sürelerinin Önemi

Çekte ibraz süreleri büyük önem taşımaktadır. İbraz süresi kavramı, üzerinde yazılı keşide tarihinden itibaren çekin muhatap bankaya ödeme için ibrazı için kanunda ön görülmüş olan sürelerle “ ibraz süresi “ denir. Ancak her ne kadar genel olarak verilen bu tanımdan çekin ibrazının keşide tarihinden itibaren olabileceği anlamı çıkıyorsa da, ibrazın çek üzerinde yazılı keşide tarihinden önce de yapılabilmesi mümkündür (TTK md.707/II). Bu durum genel tanıma bir istisna olarak kabul edilmektedir.

İbrazın bütün hukuki sonuçlarının doğurabilmesi için ibraz süresinin geçmemiş olmasına bağlıdır.

İbraz süreleri kanunla belirlenmiştir. Türk Ticaret Kanunu'nun 708.maddesinde ayrıntılı olarak belirlenmiş olan bu sürelerin dışında bir süre belirlenemez, yani kanunda belirtilen ibraz sürelerinden daha kısa veya daha uzun süreler belirlenemez¹¹⁵.

İbraz sürelerinin önemi kendisini ilk olarak çekin muhataba ödeme için ibrazının yapıldığı anda gösterir. Çek hamili Ticaret Kanununun 708.maddesinde belirtilen süreler içinde çekini ödenmek üzere muhataba ibraz ettiğinde, karşılığı bulunan çekin muhatap banka tarafından ödenmesi gerekir (ÇK md. 4) Hatta çekin karşılığı hiç olmasa bile muhatap bankaya kanunen yüklenen sorumluluklar da talep edilebilir.

¹¹⁵ ÖZTAN,age, s. 1167

Çek hamilinin çekinin ibraz süresi içerisinde ibraz etmesinin önemli olan diğer bir yönü de, Çek Kanununun 16.maddesinde hükme bağlanmıştır. İbraz süresi içinde veya çekin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce muhatap bankaya ibraz edildiğinde kısmen veya tamamen karşılığı bulunmayan çeklerin karşılıksız çek sayılacağı kabul edilmiştir.

İbraz sürelerine bağlanan önemli bir diğer durum ise, çekten ancak ibraz süreleri geçtikten sonra geçerli bir biçimde cayılabilmesi mümkün olduğu gibi, keşideciye tanınan ödemeden men talimatı verme yetkisi de sadece ibraz süreleri içerisinde bir anlam taşıyacaktır¹¹⁶.

İbraz sürelerinin bir önemli sonucu da müracaat borçlularına başvuru hakkının kullanılmasın da ortaya çıkmaktadır. Çekin muhatap bankaca ödenmemesinden dolayı hamilin müracaat borçlularına başvurabilmesi, çeki muhataba süresi içinde ibraz etmiş olmasına ve ödenmediğini yine bu süre içinde tespit ettirmiş olmasına bağlıdır¹¹⁷.

Muhataba çek üzerine teyit kaydı düşmesi sadece ibraz süreleri içinde hüküm ile ifade edecektir.

İbraz sürelerinin öneminin bir diğer sonucu ise, ibraz süreleri zamanaşımı başlangıcını gösterir.

Emre yazılı çeklerde yapılan cironun kanunda öngörülen sonuçlar doğurabilmesi, bu cironun öncelikle ibraz süresi içerisinde yapılması şartına bağlıdır; Aksi takdirde yapılan ciro ancak alacağın temlikinin hukuki sonuçlarını doğurabilecektir¹¹⁸.

¹¹⁶ TEOMAN Ömer: ‘ Çekte İbraz Süresinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi’ ,Prof. Dr. Reha Poroy’a Armağan, İstanbul 1995, s. 426,427

¹¹⁷ POSTACIOĞLU, s. 115,116; AKYAZAN, s. 689; ZEYNELOĞLU Ahmet: ‘Çekin Muhatap Bankaya İbrazı Zorunludur’, Yarg. Dergisi 1976, C. 2, S. 1, s. 145; YURTTAŞ Volkan: ‘ Çekte İbraz ve Zamanaşımı Süresi ve Sonuçları’, Bursa Barosu Dergisi 1987, S. 31, s. 15

¹¹⁸ KENDİGELEN, s.173; ÜLGEN ve diğerleri, s.211

B. İbraz Sürelerinin Hukuki Mahiyeti

Çek için öngörülen ibraz süreleri bir zaman aşımı değil, saf hak düşücü süreler niteliğindedir¹¹⁹. Bu süreler herhangi bir uyuşmazlıkta her zaman ileri sürülebileceği gibi, hakim ya da icra memuru tarafından da re'sen dikkate alınır¹²⁰.

İbraz süreleri kanunla belirlenmiştir. Türk Ticaret Kanunu'nun 708'inci maddesinde ayrıntılı olarak belirlenmiş olan bu sürelerin dışında bir süre belirlenemez. İbraz sürelerine ilişkin Türk Ticaret Kanunu'nun 708.hükmü emredici niteliktedir¹²¹. Dolayısıyla bu sürelerin bir sözleşme ile uzatılıp, kısaltılması da mümkün değildir¹²².

İbraz sürelerinin uzatılıp kısaltılmasının emredici hükümlerle ortaya çıkan sertlik, ilgililere önceki veya sonraki tarihte çek düzenleme imtihanı tanınarak, yumuşatılmıştır¹²³.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 19/12/1975 tarihli kararı ile de çekte ibraz sürelerine ilişkin kuralların emredici hüküm niteliğinde olduğu kabul edilmiştir¹²⁴.

Keşideci çek üzerine ibraz süresini değiştiren bir kayıt koyduğu takdirde bunun çek hukuku açısından herhangi bir hükmü yoktur; Yani böyle bir kayıt çek hukuku açısından yazılmamış sayılır, yok hükmündedir¹²⁵.

¹¹⁹ ÖZTAN, a.g.e, s. 1167; ÖZTAN, s. 256; KENDİGELEN, s.181

¹²⁰ TEKİL Fahiman: Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1994, s. 207; KENDİGELEN, s.181; "... Takip konusu belgenin arka yüzünde bulunan muhatap bankaya ibraz şerhi incelendiğinde herhangi bir tarih olmadığı alınan belgenin ön yüzünde bulunan tarih ise, TTK'nın 708 ve 720'nci maddelerinde açıklandığı üzere, on günlük ibraz süresinden sonraki bir tarih olduğu hal böyle olunca anılan madde hükümlerinin uygun bir ibrazdan söz edilemeyeceği cihetle, bu senede dayanarak alacaklının borçluya müracaat hakkını yitirdiği gözetilerek, takibin TTK'nın 170/A maddesi gereğince re'sen mercice iptal cihetine gidilmesi zorunludur... "Yargıtay 12. HD'nin 17/05/1999 tarih ve 6089/6447 sayılı kararı(ERİŞ, s.226-227)

¹²¹ KENDİGELEN, s. 181; ÖZTAN, a.g.e, s. 1174

¹²² KALPSÜZ Turgut / ÇELEBİCAN Gürkan / EREM Faruk: İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, 2. Bası, Ankara 1974, s. 100; ÖZTAN,a.g.e, s. 1174; ÖZKORKUT Korkut: 'Çek Hukukunda Ödeme İçin İbraz Süreleri', Batider 1997, C. XIX, S. 2, s. 47 bununla birlikte ibraz süreleri anlaşma ile kısaltılabileceği yönünde bkz. KARAYALÇIN Yaşar: Ticaret Hukuku III- Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri), 4. Baskı, Ankara 1970, s. 292; ŞİMŞEK, s. 444

¹²³ ÖZTAN, a.g.e, s.1176

¹²⁴ Yargıtay HGK'nin 19/12/1975 tarih ve100/1667 (GÜRBÜZ. s 209)

¹²⁵ ÖZTAN, a.g.e,s. 1174

İbraz sürelerinin kısaltmak veya uzatmak amacıyla yapılan anlaşmalar çek dışında, yani ancak genel hükümler çerçevesinde ilgililer arasında bir etki yaratır. Çek, bu anlaşmadaki süreye aykırı şekilde ibraz olunursa, anlaşmaya aykırı davranan hamil tazminat ödemekle mükellef kılınabilir; Ancak bundan müracaat hakkı doğmaz¹²⁶.

Çekin muhatap bankanın bir başka yerdeki şubesine ibraz edilmiş olması TTK'nın 708/1.maddesinde yazılı yasal ibraz sürelerini etkilemez¹²⁷.

Karayalçın'a göre¹²⁸, kanuni ibraz süresinin senede konacak bir kayıt uzatılmasıyla çek poliçe fonksiyonu ifa eder hale geleceğinden, süre uzatımı caiz görülmemiştir.

Özta'n'a göre¹²⁹, ibraz sürelerinin kısaltılmasına da imkan yoktur; Zira çeke konacak bir kayıtla sürenin kısaltılabileceği kabul edilirse bu dolaylı yoldan, çekin ödeneceği hususundaki garantinin sınırlandırılması, kısaltılması demek olur. İbraz süresinin kısaltılmasına ilişkin bir kayıt, şeklen olmasa bile, maddi yönden çekteki havalenin şarta bağlanması sonucunu verir; yazara göre, keşideci kendisi tarafından konan süre içinde ibraz kaydıyla müracaat borçlusu olmayı kabul etmiş duruma girer. Halbuki çekteki havalenin kayıtsız şartsız olması gerekir, bu sebeplerle çeke konan ibraz sürelerinin uzatmaya veya kısaltmaya yönelik kayıtlar yazılmamış hükmündedir.

Çek üzerindeki keşide tarihinin ileri ya da geri bir tarih gösterilmek suretiyle fiilen uzatılıp, kısaltılabilmesi mümkündür. Bu durumda ibraz sürelerinin değiştirilebileceği sonucunu çıkarmamak gerekir¹³⁰. Bu iki husus birbirinden farklıdır.

¹²⁶ ÖZTAN, a.g.e, s. 1174-1175;

¹²⁷ Yargıtay 12. HD'nin 11/11/1994 tarih ve 13778/14137 sayılı kararı (ERİŞ, s. 221)

¹²⁸ KARAYALÇIN, s. 292

¹²⁹ ÖZTAN, a.g.e, s. 1175

¹³⁰ ÖZTAN, a.g.e, s.1175

C. Çekte Vade Sorunu

Türk Ticaret Kanununun 707'nci maddesinin kenar başlığında bir “ vade “ den söz edilmektedir. Bu hüküm şöyledir;

“ Çek görüldüğünde ödenir buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir “.

Türk Ticaret Kanunu 1474 maddesinin hükmü uyarınca kanunun kenar başlıklarının metne dahil olduğu açıkça belirtilmekte ise de, çekte vade olup olmadığı hususunda öğretide yazarlar görüşleri ile ikiye bölünmüş durumdadırlar.

Öğretide bir kısım yazarlar çekte vade bulunduğunu; Ancak bunun tek tip bir vade olarak ‘görüldüğünde vade’ olduğunu belirtiyorlar ¹³¹. Bu yazarlara göre çekte görüldüğünde vade dışında bir vade kabul edilemez. Eğer çekte başka vadeler yazılmışsa bunların çekin geçerliliğini etkilemez, sadece yazılmamış sayılmakta ve çekte yer alan vadeye ilişkin bir kayda rağmen yine çekin ‘görüldüğünde ödeneceği kuralı’ aynen geçerliliğini korumaktadır.

Öğretide diğer bir kısım yazarlar ise farklı görüş belirterek, çekte vade olmadığını ifade etmektedirler¹³². Bu yazarların en önemli gerekçeleri, çekin bir kredi aracı değil ödeme aracı olmasıdır. Çekin bir ödeme aracı olması nedeniyle vade, bu durum ile bağdaşmamaktadır.

Tamamen teorik nitelik taşıyan bu tartışmaya son vermek isteyen *Kendigelen*'e göre ¹³³ çekten kaynaklanan talep hakkının çekin ödenmek üzere ibrazı ile muaccel olacağını, bu bağlamda çekte teknik anlamda bir vadeden değil Türk Ticaret Kanunu'nun 707/I. kapsamında sadece ‘görüldüğünde ödeneceği kuralı’ ndan söz edilebileceğini emredici nitelik taşıyan bu hükme aykırı (örneğin ‘ vadesinde

¹³¹ DOMANIÇ, s. 604-605; İMREGÜN, s. 126; DOĞANAY, s. 1927; ERİŞ, s. 211; TUNA Ergun: Ticaret Hukuku Cilt III Kıymetli Evrak, İstanbul 1995, s. 275; AKYAZAN, s. 687

¹³² KALPSÜZ/ÇELEBİCAN/EREM, s. 48; ÖZTAN, a.g.e, s. 1079; GÖLE, s. 131; KINACIOĞLU, s. 337; UYAR Talih: İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri, 2. Baskı, Manisa 1989; KENDİGELEN, s.161-162; REİSOĞLU,age, s. 131; ŞİMŞEK, s. 440; İNAN Nurkut: Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Ankara 1981, s.94

¹³³ Bkz ayrıntılı bilgi için KENDİGELEN, s. 162

geçerlidir' ya da 'üzerindeki keşide tarihinden önce ibraz edilemez' şeklindeki) her türlü kaydın ve anlaşmanın ister çek üzerinde yer alsın, ister çek dışında yapılsın ilke olarak geçersiz olup, herhangi bir hukuki sonuç doğurmayacağını böyle bir çekin, üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibrazının mümkün olduğu, giderek vade kaybına uygun olmayan böyle bir ibrazın hamilin hukuki sorumluluğunu doğurmayacağını ve nihayet çekte vadeye ilişkin bu tartışmadan ziyade ibraz sürelerinin önem taşıdığını belirtmektedir.

Narbay da çekte vade olmadığını belirterek, bu konu hakkında ayrıntılı olarak şöyle görüş bildirmiştir¹³⁴;

Çekte vade olup olmadığı sorusuna cevap verebilmek için her şeyden önce çekin iktisadi niteliğini öncelikle ele almak gerektiğini, çekin bir ödeme aracı ve paraya eşdeğer bir kıymetli evrak olduğu vade çekin niteliği ile bağdaşmadığı ve onun ödeme aracı olma özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Kanun koyucu çek görüldüğünde ödenir derken, bunu bir vade çeşidi olarak değil, aksine çekte vade olmayacağını vurgulamak için bu şekilde belirtmiştir. Çekte tek tip vade vardır; Bu da görüldüğünde vadedir diyenler görüşüne katılmadığı çünkü poliçeler ile ilgili olarak vadeyi düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 615'nci maddesinde dört çeşit vade sayılmıştır. Bunlardan bir tanesi de görüldüğünde vadedir. Ama bu vadenin özelliklerini kesinlikle çekle bağdaşmamaktadır. Poliçelerdeki görüldüğünde vadeyi düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 616'ncı maddesine göre, bu poliçe düzenlendiği tarihten itibaren bir yıl içinde ibraz edilmelidir ki, bunu çekle bağdaşır bir yanı yoktur. Yine aynı maddeye göre keşideci bu ibraz müddetini kısaltabileceği gibi daha uzun olarak da tespit edebilir. Oysa ki çekteki ibraz süreleri anlaşmayla değiştirilemeyeceğinden çekte görüldüğünde vade vardır görüşünü kabul etmediğini belirtmiştir.

Yargıtay da vermiş olduğu bir çok kararında çekte vade olmadığını, buna aykırı her kaydın yazılmamış hükmünde olduğunu ve çekin görüldüğünde ödeneceğini belirtmektedir¹³⁵.

¹³⁴ NARBAY,age, s.2 1-22

Biz de, çekte vade olmadığı kanaatindeyiz, yasa koyucu çekin para gibi bir ödeme vasıtası olarak düşündüğü için Türk Ticaret Kanunu'nun 710/I. maddesinde açık bir hüküm getirilmiştir “ çek görüldüğünde ödenir, buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir”. Bu nedenle ki, çek üzerine vade konulamaz.

Türk Ticaret Kanunu'ndaki çekin ibrazında ödeneceği hükmü açıktır. Bu durumun en önemli sonucu ileri tarihle düzenlenmiş olmasına rağmen, çekin hemen ibraz edilmesi ve karşılıksız çıkması halinde, Çek Kanunu'nun karşılıksız çek suçu açısından aradığı şartlar gerçekleşmektedir.

Çekte vade değil, ibraz süreleri olduğunu tespit ettikten sonra bu sürelerin düzenlenmesini şimdi inceleyeceğiz. Çekte ödeme için ibraz süreleri Türk Ticaret Kanununun 708'nci maddesinde hükme bağlanmıştır.

Maddeye göre bu süreler;

- Çek keşide edildiği yerde ödenecekse on gün,
- Keşide edildiği yerden başka bir yerde (keşide edildiği ülkenin başka bir yerinde ve o ülkeyle aynı kıtada bulunan başka bir ülkede) ödenecekse, bir ay,
- Keşide edildiği ülkenin bulunduğu kıtadan başka bir kıtada ödenecekse, üç ay belirlenmiştir.

¹³⁵ Çek üzerinde -gününde geçerlidir- kaydı geçersiz olup, yazılmamış hükmündedir. Böyle bir çek hemen muhatap bankaya ibraz edilebilir” Yargıtay 11. HD'nin 11/02/1991 tarih ve 9155/767 sayılı kararı (ERİŞ, s. 212) ; “ Çek görüldüğünde ödenir TTK'nun 615'nci maddesi çeklerde uygulanamaz” Yargıtay 12. HD'nin 04/12/1992 tarih 8611-15573 sayılı kararı (ERİŞ, s. 213) ; “ Keşidecinin vadeli çek düzenlemesi yasaya aykırıdır. Örf ve adet bu ilkeyi değiştirmez” Yargıtay 11. HD'nin 12/06/1995 tarih ve 3950-4882 sayılı kararı (ERİŞ, s. 213) ; “TTK'nun 707'nci maddesi uyarınca çek görüldüğünde ödenir, buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir” Yargıtay 12. HD'nin 31/01/2000 tarih ve 553-1201 sayılı kararı (ERİŞ, s. 214) ; ‘Çeklerde vade olamayacağından düzenlenen çekte iki tarih bulunması halinde önceki tarihin keşide tarihi olarak kabulü gerekir”, Yargıtay 12. HD'nin 26/04/2000 tarih ve 6458-7034 sayılı kararı (ERİŞ, s. 21-215)

Ancak, bir Avrupa ülkesi ile Akdeniz’de sahili bulunan diğer bir ülke arasında keşide edilecek çeklerin aynı kıtada keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılacağı da Türk Ticaret Kanunu’nun 708’nci maddesinin üçüncü fıkrası ile hükme bağlanmıştır.

Görüldüğü gibi Türk Ticaret Kanunu’nun 708’nci maddesinde çekin keşide ve ödeme yeri kıstasını ele alarak on gün, bir ay ve üç ay gibi kısa süreler öngörmektedir. Hamil bu süreler içinde çeki muhataba ödenme üzere ibraz etmelidir; Aksi halde keşideciye ve çekle ilgili diğer şahıslara karşı kambiyo hukukundan doğan talep haklarını yitirir¹³⁶.

Türk Ticaret Kanunu’nun ibraz sürelerini düzenleyen 708. maddesinin hükmünden de anlaşıldığı gibi ibraz süreleri, çekte keşide yeri ile ödeme yeri arasında yer farkına göre değişmektedir. Bu açıdan da keşide yeri çekte şekli bir öğedir¹³⁷. Çekte şekil olarak keşide yeri gösterildikten sonra, bunun gerçeği yansıtmamasının önemi yoktur. Keşide yeri ibraz sürelerinin belirlenmesine etken olur.

D. İbraz Sürelerinin Hesaplanması

Türk Ticaret Kanunu’nun 708.maddesinde belirtilen ibraz sürelerinin hangi tarihte başlayacağı konusunda Türk Ticaret Kanunu’nda iki ayrı düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan birisi, ibraz sürelerini belirten Türk Ticaret Kanunu’nun 708.maddesinin 4.fıkrasında yer almaktadır.

Fıkarda “ yukarıda yazılı müddetler, çekte keşide günü olarak gösterilen tarihten itibaren işler” şeklinde düzenleme vardır.

İkinci düzenleme ise Türk Ticaret Kanunu’nun 729’da yer almaktadır. “Müddetleri hesabı “ başlığını taşıyan maddeye göre ‘kanunun bu kısmında

¹³⁶ NARBAY, age, s. 22

¹³⁷ İMREGÜN Oğuz: Kara Ticareti Hukuku Dersleri(Genel Hükümler-Ortaklıklar- Kıymetli Evrak), 12. Baskı, İstanbul 2001, s. 572

gösterilen müddetler hesap edilirken bunların başladığı gün sayılmaz'. Böylece bu madde, Türk Ticaret Kanunu'nun 708/4. hükmünden farklı bir düzenleme getirmektedir.

Lafzi yorum yapılacak olursa her iki düzenlemenin birbiriyle çeliştiği söylenebilecektir¹³⁸.

Hükümleri daha yakından incelersek, Türk Ticaret Kanunu'nun 729.maddenin süreler hesap edilirken ilk günün sayılmayacağını belirttiği, Türk Ticaret Kanunu'nun 708/IV. maddenin düzenlemesine göre ise ilk gün yani keşide tarihi, ibraz süreleri hesaplanırken sayılacağını belirtmektedir.

Öğretide bu konuya temas etmiş olan yazarların büyük bir bölümü Türk Ticaret Kanunu'nun 708/IV ile Türk Ticaret Kanunu'nun 729.maddeleri düzenlemelerini belirtmektedirler. Ancak aralarındaki hüküm farklılıklarından bahsetmemektedirler. Ayrıca bu yazarlar ibraz süreleri hesaplanırken sürenin başladığı günün hesaba katılmayacağını belirterek, Türk Ticaret Kanunu'nun 729.maddesinin hükmü doğrultusunda açıklama yapmaktadırlar¹³⁹. Buna karşılık bazı yazarlar ibraz sürelerinin hesabında Türk Ticaret Kanunu'nun 729.maddesine değinmeksizin sadece Türk Ticaret Kanunu'nun 708/4.maddesinin uygulanacağını belirtmekle yetinmişlerdir¹⁴⁰.

*Özkorkut konuya farklı bir açıdan bakarak şöyle bir görüş ileri sürmüştür;*¹⁴¹
'TTK'nın 708/4 ile TTK'nın 729.maddesi arasındaki hüküm farklılığı BK 76'nın düzenlemeleri dikkate alınarak, giderilebilir. Zira BK 76/1 düzenlemesine göre süre

¹³⁸ NARBAY, a.g.e, s.23; Karşı görüş, ERİŞ, s. 217, ÖZTAN, a.g.e,s.1174; yazarlar burada, her iki düzenleme arasında çelişki olmadığını, çünkü 708.maddenin süreleri başlangıcını değil de, ibraz süresini hesabında gerçek keşide tarihinin yerine çekte yazılı keşide tarihinin esas alınması gerektiğini vurgulamak üzere düzenlendiğinin ifade ediyor.

¹³⁹ ÖZTAN, a.g.e,s.1173-

1174,ŞİMŞEK,s.451;KARAYALÇIN,s.291;KALPSÜZ/ÇELEBİCAN/EREM,s. 100; DOĞANAY, s. 2144;REİSOĞLU, s.196; GÜRBÜZ Hulusi, Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, 2. Baskı, İstanbul 1985, s.206; COŞKUN Muzaffer, Özel Hukukta Karşılıksız Çek ve Hamilin Hakları, İstanbul 1994, s.35, TUNA, s. 305, CAN/GÜNER, s.244; PULAŞLI Hasan, Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Bası, İstanbul 2001, s.193

¹⁴⁰ İMREGÜN, s.128; POROY/TEKİNALP, s. 246-247; DOMANIÇ, s.605

¹⁴¹ ÖZKORKUT, s. 54-55

gün olarak tespit edilmiş ise sürenin başladığı gün hesaba katılmamaktadır. BK 76/3 hükmüne göre ise, süre ay olarak belirlenmişse sürenin başlangıcı olarak tespit edilen gün o ayın hangi günü ise, gelecek ayda da aynı gün tespit edilerek, sürenin sonu bulunacaktır; Yani süre ay olarak belirlenmişse ilk gün sürenin hesaplanmasında dikkate alınacaktır. Böylece TTK 708'de düzenlenen ibraz süreleri bakımından da bu esasların dikkate alınması gerekmektedir.' Yazar, sürenin “ gün “ olarak hesabında TTK'nın 729.maddesinin, “ay” olarak hesabında ise TTK'nın 708/4.maddesinin göz önüne alınması gerektiğini savunmuştur.

Bu konuda *Teoman* tarafından ileri sürülen bir görüş ise ¹⁴²; Türk Ticaret Kanunu'nun 708/IV. maddesinin ,Türk Ticaret Kanunu'nun 729. maddesi karşısında özel hüküm niteliği taşıdığı ve sürelerin hesaplanmasında dikkate alınması gerektiği şeklindedir. Bu görüşe göre, ibraz süresi keşide tarihinden itibaren başlayarak hesaplanmalı; diğer bir ifade ile ibraz sürelerinin hesaplanmasında Türk Ticaret Kanunu'nun 708/IV. hükmü uygulanmalıdır. Zira; Türk Ticaret Kanunu ileri tarihli çekleri geçerli kabul eden bir sistem benimsemiştir. Ancak bu sistem seçilmekle birlikte çekin iktisadi fonksiyonu da göz ardı edilmemiştir. Buna göre, çekin bono ve poliçe gibi bir kredi aracı olmasına yol açabilecek bir düzenleme kabul edilmiş değildir. Bu nedenle ileri tarihli çekler geçerli olarak kabul edilirken aynı zamanda bu çeklerin üzerlerinde yazılı olan keşide tarihinden önce ibraz edilebileceği ve karşılıkları varsa ödenecekleri bir kanun hükmü olarak düzenlenmiştir (TTK md. 707/II). Böyle bir çek kendisine ödenmek üzere ibraz olunan muhatap banka bu çekin henüz keşide tarihinin gelmemiş diyerek ödemedi kaçınmayacaktır. Esasen, karşılık varsa ödemek zorundadır. Bu yüzden hamilin elinde ister ileri tarihli ister gerçek tanzim tarihli bir çek bulunsun, bu çek eline geçtiği andan itibaren ödenmek üzere muhataba ibraz etmesi mümkündür. Böyle bir durumda ibraz sürelerinin başlangıcı hususunda eğer Türk Ticaret Kanunu'nun 729. maddesi hükmü kabul edilecek olursa hamile ibraz için ne amaçla verildiği belli olmayan fazladan bir gün ilave edilmiş olacaktır. Zira hamil, elindeki çeki üzerinde yazılı olan keşide tarihinde ibraz edebileceği gibi daha önce de ibraz edebilir. Böyle bir günlük ek bir sürenin verilmiş olması, bu görüştekilere göre çekin iktisadi işlevini kredi aracı olarak

¹⁴² TEOMAN, s. 431-435 ; aynı yönde bkz. NARBAY,age, s. 24-25

değiştirebilecek bir uygulama olur ki, çek için böyle bir uygulamanın kabul edilmesinin mümkün olmadığını, esasen çek, vade içermeyen bir ödeme aracı olduğundan doğru uygulama Türk Ticaret Kanunu'nun 729. maddesine göre özel hüküm olduğu ileri sürülen Türk Ticaret Kanunu'nun 708/IV. maddesinin uygulamasıdır. Türk Ticaret Kanunu'nun 729. maddesinin hükmü zamanaşımı gibi sürelerin hesaplanmasında uygulanacak bir hüküm olduğu, zira burada kanun koyucunun amacı hamile dava veya takip hakkını kullanabilmesi için tam altı aylık bir süre tanımaktadır.

Yargıtay ise, son dönemde verdiği bir karar ile soruna yönelik net bir durum ortaya koymuş ve ibraz sürelerinin hesaplanmasına ilişkin olarak Türk Ticaret Kanunu'nun 729. hükmüne üstünlük tanımıştır¹⁴³.

Kanaatimizce, her ne kadar Türk Ticaret Kanunu'nun 708/IV. maddesinin ifade tarzında hareketle hükmün esasen ileri tanzim tarihli çekler için ön görülmüş olduğu düşünülebilir ise de, *Teoman*'ın da haklı olarak belirttiği üzere bu durumda, ileri keşide tarihli çekleri düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 707/II. maddesi hükmü ile bir çelişkinin ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bir yandan çekin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibrazında ödeneceğini kabul etmek, diğer yandan ise ibraz sürelerinin çek üzerinde yazılı tarihe göre hesaplanacağını belirtmek bir çelişki olmaktadır. Bu konuda getirilecek en isabetli çözüm, TEOMAN'ın da belirttiği gibi yapılacak bir yasa değişikliği ile Türk Ticaret Kanunu'nun 729. maddesine bir ibare eklenerek, bu hükmün uygulanmasında Türk Ticaret Kanunu 708/IV. maddesindeki özel durumun saklı olduğunu ifade edilmesi olacaktır¹⁴⁴.

¹⁴³ “ Ödeme ve keşide yeri ayrı olan dava konusu 07/02/1998 keşide tarihli çek TTK'nın 708/1. maddesinde belirtilen on günlük yasal süre içerisinde 17/02/1998 tarihinde ibraz edildiği halde TTK'nın 729.maddesi hükmü göz ardı edilerek ve anılan yasanın 708/son fıkrasına yanlış anlam verilme suretiyle on günlük yasal süre içerisinde ibraz edilmediği gerekçe gösterilerek, kamu davasının düşürülmesine karar verilmesi yasaya aykırıdır...’ Yargıtay10. CD'nin 21/12/1999 tarih ve14655/15797 sayılı kararı (YKD 2000,1787-1788) Yargıtay sorunu açıkça tartışmamakla birlikte aynı yönde Bkz Yargıtay 12. HD'nin 12/06/2000 tarih ve 12195/9741 sayılı kararı (ERİŞ, s. 228) ; Yargıtay 12. HD'nin 17/06/1999 tarih ve 723-8302(ERİŞ, s. 227); Yargıtay 12. HD'nin 16/09/1997 tarih ve 8259-8647 sayılı kararı(ERİŞ, s. 224)

¹⁴⁴ TEOMAN, s. 435

İbraz sürelerine ilişkin yapılan hesaplamada, son gün bir tatil gününe rastlarsa, ibraz süresi tatili takip eden ilk iş gününe kadar uzar¹⁴⁵, ibraz ve ödememe durumunun tespiti işlemleri tatili takip eden bu ilk iş günü içerisinde yapılabilir (TTK md.728/II). Burada önemli olan husus ibraz süresinin son gününün tatile gelmiş olmasıdır. Arada geçen tatil günleri ise, bu açıdan dikkate alınır; yani ibraz süresinin hesabına dahil edilir (TTK md.728/II-son cümle).

Çek, takvimleri farklı olan iki yer arasında çekildiği takdirde, öncelikle keşide günü ödeme yerindeki takvimin mukabil gününe çevrilerek (TTK md.709) ve ibraz süreleri buna göre hesaplanacaktır.

E. İleri Tanzim Tarihli Çeklerde İbraz

İleri tanzim tarihli çeklerde ibraz durumunu anlatmadan önce, ileri tanzim tarihli çeki inceleyeceğiz;

Çekte keşide tarihinin zorunlu unsurlar arasındadır. Keşide tarihi yazılı olmayan sadece vade tarihi taşıyan bir çekte vade, keşide tarihinin yerini almayacak ve bu çek geçersiz sayılacaktır. Vade kaydının geçersiz olmasına karşılık Türk Ticaret Kanunu çeki ileri bir tarihin keşide tarihi olarak konulmasını geçerli saymıştır. Böylece, ileri tanzim tarihli çek, gerçek düzenleme tarihi ile keşide edildiği tarih farklı olan; yani düzenlendiği gerçek tarihinden sonraki bir tarihin, keşide tarihi olarak üzerinde taşıyan çektir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 707. maddesine göre:

“ Çek görüldüğünde ödenir. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir”.

¹⁴⁵ ‘ Suç konusu çekin on günlük ibraz süresi bitiminin Pazar gününe gelişi ve bunu izleyen pazartesi günü ibraz edildiği gözükülmeden sürenin geçtiğinden söz ederek sanığın beraatine karar verilmesi yasal değildir.’ Yargıtay 7. CD'nin 26/11/1987 tarih ve 4606/14746 sayılı kararı(YKD 1988, C. 14, S.8, s.1160)

“ Keşide günü olarak gösterilen günden önce ödenmek için ibraz olunan bir çek ibraz günü ödenir”.

Bu maddeden açıkça anlaşıldığı gibi keşide tarihi olarak ileri bir tarih konulabilecek, ancak bu ileri tarih çekin hemen ibraz edilerek ödenmesini engellemeyecektir¹⁴⁶. Böylece ileri tanzim tarihli çekler geçerli olarak kabul edilmiş, ancak çekin bir ödeme aracı olması niteliğini de aykırı düşmemek için ibrazında ödeme zorunluluğu getirilmiştir.

Çekin keşide tarihi olarak ileri bir tarihin olmasından amaç, Türk Ticaret Kanunu'nun 708.maddesinde yer alan ibraz süresinin uzatmaktan ibarettir¹⁴⁷.

Bir ödeme vasıtası olarak düşünülmesine rağmen, uygulamada çeker bir bononun fonksiyonu gördürüldüğü, yaygın şekilde çekin ileri tarihli olarak düzenlendiği görülmektedir.

Uygulamada, bono yerine ileri tarihli çek tercih edilmektedir. Bu yöndeki uygulamanın alacaklı bakımından en önemli nedeni bononun vadesinde ödenmemesi halinde, borçlunun sadece icra yolu ile takip edilebilmesine karşılık, çekte ise borçlu üzerindeki cezai müeyyide tehdididir. Çek bedelinin muhatap bankaca karşılıksız olma nedeniyle ödenmemesi halinde, keşidecinin Çek Kanununun 16.maddesi uyarınca ceza alacak olmaları¹⁴⁸, alacaklının bono yerine ileri tarihli çekin tercih etmesinin sağlamaktadır¹⁴⁹.

İleri tarihli çek uygulamasına, çekin lehtarının eline fiilen ulaşmasını zaman alacağı durumlarda da başvurulmaktadır¹⁵⁰. Çekin lehtarının eline gerçek keşide

¹⁴⁶ Çek üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibraz edilebilir' Yargıtay 12. HD'nin 18/09/1997 tarih ve 8311-8939 sayılı kararı(ERİŞ, s. 224) Aynı yönde bkz. Yargıtay 12. HD'nin 01/07/1994 tarih ve 8406-9011 sayılı kararı(ERİŞ, s. 213)

¹⁴⁷ REİSOĞLU, age, s. 132; TANDOĞAN Haluk, 'Sonraki Tarihli Çekler ve Uygulamada Ortaya Çıkardıkları Sorunlar', Batider 1981, C. XI, S. 2, s. 81

¹⁴⁸ 3167 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce bu şekilde karşılıksız çıkan çeklerin TCK'nın dolandırıcılığa ilişkin hükümleri uygulanmaktaydı.

¹⁴⁹ TANDOĞAN, s.68; İNAN Nurkut: "Özel Hukukta Karşılıksız Çek", Batider 1981, C. XI, S. 2, s.100-101; REİSOĞLU, age, s.132

¹⁵⁰ TANDOĞAN, s. 68

tarihinden çok sonra varacağı durumlarda, keşideci kanuni ibraz süresini lehtar bakımından fiilen kısaltmamak için çekin üzerine ilerideki bir tarihi yazabilir.

İleri tanzim tarihli çeklerde ibraz süresinin başlangıcı açısından çekin gerçek keşide tarihi ile çek üzerinde yazılı keşide tarihinden hangisinin esasa alınacağı hususunda bir sorun bulunmaktadır.

Yargıtay, Türk Ticaret Kanunu'nun 708/IV. maddesi hükmünden hareketle ileri tanzim tarihli çeklerde de, ibraz sürelerinin çekin üzerinde yazılı keşide tarihinden itibaren hesaplanacağı, ibraz sürelerinin başlangıcı olarak çekte yazılı (ileri) keşide tarihinin esasa alınacağı görüşündedir¹⁵¹.

Öğretide de baskın görüş, ileri tanzim tarihli çeklerde ibraz süresinin başlangıcının gerçek düzenleme tarihinden değil, çekin üzerinde yazılı olan gerçek olmayan keşide tarihinden itibaren hesaplanacağı şeklindedir¹⁵².

Kanun koyucu, ileri tanzim tarihli çekleri geçerli olarak kabul etmiştir (TTK md.707/II). Bu durumda çekin, ısrarla önemini belirttiğimiz ödeme aracı olma niteliğinin zedelendiği eleştirisi yapılabilir. Ancak kanun koruyucu, bu çeklerin kredi aracı niteliğine büründürmemek için, sanki üzerlerindeki keşide tarihi gerçekmiş gibi her an ödemek üzere ibraz edebileceğini de yasal olarak düzenlemiştir. Yani keşideci çeki düzenlerken gerçek olmayan ileri bir tarihli çeke keşide tarihi olarak yazabilirse

¹⁵¹ ‘ Yasal ibraz sürelerinin TTK madde 708’e göre başlangıç tarihi, çekte keşide günü olarak gösterilen tarihtir. Gerçek ihdas tarihi, ibraz süresi hesabının başlangıcı olamaz. Bilimsel öğretide de kabul edildiği gibi, keşide tarihi senedin gerçekten tedavüle çıkarıldığı tarih olmayıp, üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ya da sonra tedavüle çıkarılmasına olanak vermekte, dolayısıyla ibraz sürelerinin kısaltmak ya da uzatmak olanağı doğmaktadır. ... Böylece keşide tarihi olarak ilerideki bir tarihin gösterilmesi suretiyle düzenlenen sonraki tarihli çekin geçerliliğini koruyacağı, bu tür çeklerde ibraz süresinin senet üzerinde gösterilen tarihten işlemeye başlayacağı, hamilin, böyle bir çeki ibraz süresinin son gününde ödenmek üzere bankaya ibraz edebileceği gibi, senedi ele geçirir geçirmez de ibraz olanağı bulunduğu kabulü gerekir. Böylece sonraki tarihli çeklerin geçerliliğinin yasa hükmünde kabul edildiği, bu tür çeklerde ibraz süresinin başlangıcının senedin gerçekte tedavüle çıkarıldığı tarih değil, çekte keşide günü olarak gösterilen tarih bulunduğu ve ibraz süresinin senet üzerinde yazılı tarihten itibaren işlemeye başlayacağı kabul zorunluluğu doğmaktadır’, Yargıtay 11. HD'nin 07/05/1981 tarih ve 1850-2241 sayılı kararı (YKD 1981, C.VII, S.7,s.865-866 TANDOĞAN, s. 81-82)

¹⁵² TANDOĞAN, s. 82.; KARAYALÇIN, s.291; KALPSÜZ/ÇELEBİCAN/EREM s.100; ERİŞ, s.218; POROY/TEKİNALP, s.247; REİSOĞLU,age, s. 193; ÖZTAN, a.g.e, s.1179; ŞİMŞEK, s. 440; GÜRBÜZ, s.154; TUNA, s.306; DOMANIÇ, s. 605; DOĞANAY,s. 2146; KENDİGELEN, s.180; NARBAY, age, s. 27; KAYAR, s. 180

de her an bu çekin ödenmek üzere muhataba ibraz edebileceğine hazırlıklı olmak zorundadır. Aksi halde karşılıksız çek keşide etmenin yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmak durumundadır. Ayrıca bu durumda hamil kambiyo hukukundan doğan müracaat haklarını kullanabilir.

İleri tanzim tarihli çekin keşidecisi, çeke yazılmış olan tarihin gelmesinden önce ölür, fiil ehliyetini kaybeder ya da iflas ederse çek yine de geçerli sayılır (TTK md. 712). Çünkü, söz konusu durumların ortaya çıkmasından önce çekin tedavüle çıkarıldığı kesindir. Böylece ileri tanzim tarihli çekin keşidecisi öldüğü takdirde, ödenmeme durumundan müracaat hakkı, mirasçılara karşı kullanılır¹⁵³.

Yargıtay da ileri tanzim tarihli çeklerin ibraz anında ödeneceğini aksi halde karşılıksız çek keşide edilmiş olacağını belirtmektedir¹⁵⁴.

Uygulamada ileri tanzim tarihli çeklerin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce bankaya ibrazı engellemek amacıyla “ gününde geçerlidir” şeklinde kayıtlar yazılmaktadır. Türk Ticaret Kanunu’nun 707. ve Çek Kanunu’nun 4.ve 16.maddeleri hükümleri karşısında söz konusu kayıtlar geçerli sayılamaz¹⁵⁵. Çünkü bu hükümlere göre, çek görüldüğünde ödenir, buna aykırı kayıtlar geçersizdir.

F. İbraz Sürelerinin Belirlenmesi

Türk Ticaret Kanunu’nun ibraz sürelerini düzenleyen 708.maddesi sürelerin on gün, bir ay ve üç ay oluşunu çekin keşide yeri ile ödeme yerini “ aynı yer-farklı yer “ olması kriterine bağlamıştır. Yani bir çek keşide edildiği yerde ödenecekse ibraz süresi on gün; keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay, keşide edildiği kıta ile ödeneceği kıta ayrı ise üç aydır. Buna göre bir Avrupa ülkesinde çekilip de Akdeniz’de sahili bulunan bir ülkede ödenecek olan ya da bir Akdeniz

¹⁵³ ÖZTAN, a.g.e, s.1180

¹⁵⁴Yargıtay 12. HD’nin 26/01/1984 tarih ve 1103-650 sayılı kararı (UYAR Talih: İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri, 2. Baskı, Manisa 1989, s. 205)

¹⁵⁵ Çek üzerinde “ gününde geçerlidir” kaydı geçersiz olup, yazılmamış hükmündedir. Böyle bir çek hemen muhatap bankaya ibraz edilebilir’ Yargıtay 11. HD’nin 11/02/1991 tarih ve 9155-767 sayılı kararı (ERİŞ, s. 212)

ülkesinde çekilip bir Avrupa ülkesinde ödenecek olan çekler aynı kıtadan keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır.

Kanunda belirtilen ibraz sürelerinin belirlenmesinde de esas olan, çekte keşide ve ödeme yeri olarak gösterilen yerlerdir. Ancak “ ödeme yeri ” ve “ keşide yeri” nden ne anlaşılması gerektiği konusunda herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Ancak bu konuda “ keşide yeri” konusunda belirsizlik nedeniyle sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ödeme yerine ilişkin herhangi bir uyuşmazlık ya da belirsizlik söz konusu olmamaktadır. Çünkü özellikle 3167 Sayılı Çek Kanunu’ndan sonra bankalar tarafından basılacak ya da bastırılacak çek karnelerinin her yaprağına bankalar Çek Kanunu’nun 3.maddesine göre, çekle işleyen hesabın bulunduğu şubelerinin adını ve keşidecinin hesap numarasını yazmaya mecburdurlar. Ayrıca Türk Ticaret Kanunu’nun 692.maddesinde bir çekte “ ödeme yeri “ nde bulunması gereken unsurlar arasında belirtilmiştir. Ancak bir çekte ödeme yeri açıkça gösterilmemişse Türk Ticaret Kanunu’nun 693/II. maddesine göre muhatabın ad ve soyadı (yani ticaret unvanı) yanında gösterilen yer ödeme yeri sayılır. Şayet muhatabın ticaret unvanı yanında birden fazla yer yazılı ise çek, ilk gösterilen yerde ödenir. Böyle bir açıklık ya da başka herhangi bir kayıt da yer almıyorsa çek muhatabın iş merkezinin bulunduğu yerde ödenecektir. Böylece çekte ödeme yer açısından herhangi bir sorun bulunmamakta her durumda çekin ödeneceği bir yer belirlenebilmektedir.

Çek Kanunu’nun 3.maddesine göre muhatap bankanın ticaret unvanının yanında çekle işleyen şubenin bulunduğu il ve ilçe yazılmalıdır. Böylece ödeme yerinin neresi olduğu çekten açıkça ve herhangi bir duraksamaya yol açmayacak şekilde anlaşılmaktadır. Türk Ticaret Kanunu’nun 693/III. maddesindeki yer alan “Böyle bir sarahat ve başka bir kayıt da mevcut değilse çek muhatabın iş merkezinin bulunduğu yerde ödenir” hükmü Çek Kanunu’nun madde 3/I’deki düzenlemesi karşısında artık uygulanması olmayan bir düzenleme durumuna gelmiştir.

Çek Kanunu’nun 4/I maddesine göre muhatap bankanın çek hesabı açılmış olan şubesi dışındaki herhangi bir şubesine ibraz edilen çek, karşılığı o şube tarafından provizyon istemek suretiyle ödenir. Bu durumda muhatap bankanın tüm

şubelerine çekin ödenmesi için müracaat edebilecektir. Ancak ibraz sürelerinin hesaplanmasında yine çekin üzerindeki keşide yeri ile ödeme yeri esas alınacaktır. Bunlar çek üzerinde mevcut değil ise, gerek keşide yeri, gerek ödeme yeri bakımından Türk Ticaret Kanunu'nun 693. maddesinin hükmü dikkate alınır ve bu çerçevede ibraz süresi belirlenir¹⁵⁶.

İbraz sürelerinin tespitinde ölçü alınan kriter çeki ödeyecek olan, yani üzerine çek keşide edilen muhatap bankanın bulunduğu yerdir. Yoksa hamilin kendi isteğiyle çeki ödenmek üzere fiilen ibraz ettiği banka şubesinin bulunduğu yer değildir. Çekin ödenmek üzere muhatap bankanın diğer bir şubesine ibrazı veya ödemenin provizyon alınarak, yapılması ödeme yerini değiştirmez¹⁵⁷.

Ödeme yeri ile kastedilen husus çekin ödenmesi için ibraz edildiği muhatap bankanın şubesinin bulunduğu yer değil, muhatap bankanın çekle işleyen hesabının bulunduğu şubesidir. Örneğin, muhatap bankanın şubesi İzmir ve keşide yeri de İzmir ise çek muhatap bankanın Manisa'daki bir şubesine de ödeme için ibraz edilsin ibraz süresi on gün, buna karşılık çekin muhatap şubesi İzmir, Keşide yeri Aydın ise çek ödenmek için İzmir'de ibraz edilse dahi, ibraz süresi bir ay olacaktır. Böylece çekin fiilen ibraz edildiği yerin, ibraz sürelerinin tespitinde herhangi bir önemi yoktur¹⁵⁸.

Yargıtay da kararlarında ibraz sürelerinin tespitinde ödeme yerinin muhatap bankanın üzerine çek keşide edilen şubesinin yani çekle işleyen hesabın bulunduğu yeri esas almıştır¹⁵⁹.

¹⁵⁶ ÖZKORKUT, s. 57-58

¹⁵⁷ REİSOĞLU, age, s. 194

¹⁵⁸ KENDİGELEN, s. 174

¹⁵⁹“... Ödeme yeri çekin bankaya ibraz edildiği yer olmayıp, TTK'nın 693.maddesi gereğince çek üzerinde yazılı yer ve çekte açıklık bulunmaması halinde muhatapın yanında gösterilen yerdir. Çekin ibraz edildiği yer esas alındığı takdirde,on günlük ibraz süresinin geçirilmesi halinde çekin başka bir yerde muhataba ibraz edilerek, bu sürenin bir aya çıkarılmasına olanak tanınmış olacaktır ki, bu durum yasanın açık hükmüne aykırıdır...” Yargıtay *CGK'nın 03/07/2001 tarih ve 10-147/ 153 sayılı kararı*, (REİSOĞLU,age, s. 194); Takip konusu çek Turgutlu' da keşide edildiğine ve muhatap banka da Turgutlu'da bulunduğu göre, on gün içerisinde ibraz edilmesi gerekli olup, mercii çekin Kemalpaşa'da ibraz edildiğinden bahisle otuz günlük ibraz süresine geçerlilik tanınması isabetsizdir...’ Yargıtay 12. HD'nin 22/06/2001 tarih ve 10557-11258 sayılı kararı (ERİŞ, s. 228)

Yargıtay kararları doğrultusunda da çekte ibraz sürelerinin tespitinde ödeme yerinin çekin ödenmesi için ibraz edildiği muhatap bankanın çekle işleyen hesabın bulunduğu şubesi dikkate alınmalıdır.

Böylece, çekte ibraz süresinin on gün veya bir ay olarak belirlenmesinde çek üzerindeki muhatap bankanın hesabın açıldığı şubesi göz önünde tutulmaktadır. Ancak çek üzerinde yazılı muhatap şube kapatılmış veya bankanın başka bir şubesi ile birleştirilmiş olabilir. Çek bankanın herhangi bir şubesine ibraz edileceğinden, muhatap şubenin kapatılmış, başka bir şubesi ile birleştirilmiş olması sürelerin hesaplanmasını herhangi bir şekilde etkilemeyecektir. Şubenin başka bir ile nakledilmiş olması halinde de durum aynıdır. Hamil ve banka ibraz sürelerini hesaplarken çek yaprağı üzerindeki muhatap banka şubesinin bulunduğu yeri ve keşide yerini göz önünde tutacaklardır¹⁶⁰.

Kanun koyucunun ibraz sürelerinin belirlenmesi açısından Türk Ticaret Kanunu'nun 708/I.maddesinde esas aldığı “ aynı yer “ ve “ farklı yer “ ibarelerindeki “ yer” den kastın ne olduğu; yani keşide yeri ile ödeme yeri açısından hangi sınırların esas alınacağı açık değildir. Dolayısıyla hangi hallerde on günlük hangi hallerde bir aylık ibraz süresinin uygulanması gerektiği hususu, halen uygulamada tereddütlere yol açmakta ve öğretide de farklı yorumlara neden olmaktadır.

Buna karşılık Türk Ticaret Kanunu'nun 708/II-III maddesindeki açık düzenleme nedeniyle gerek ülkeler, gerek kıtalar arası çek keşidesinde uygulanacak üç ve birer aylık ibraz süresi açısından herhangi bir sorunla karşılaşılması kesinlikle söz konusu değildir. Aynı tespit kıtalar arası olmakla birlikte keşide veya ödeme yerlerinden herhangi biri Avrupa'da veya Akdeniz'e kıyısı bulunan bir ülkede bulunması nedeniyle bir aya dönüşen ibraz süresi açısından da geçerlidir.

¹⁶⁰ REİSOĞLU,age, s. 195, Aynı yönde bkz. ‘ çekin muhatap bankanın bir başka şubesine ibrazı yasal ibraz süresini değiştirmez.’ Yargıtay 12. HD'nin 11/11/1994 tarih ve 13778-14137 sayılı kararı (ERİŞ, s.221)

Kanun koyucu Türk Ticaret Kanunu'nda ibraz sürelerinin belirlenmesinde kriter olan yer kavramına herhangi bir açıklık getirmiş değildir¹⁶¹. Böylece “ yer” kavramına verilen farklı anlamlardan dolayı benzer olaylar için farklı ibraz süreleri belirlenebilmektedir. Örneğin; “ yer” ilçe sınırları olarak değerlendirildiğinde ödeme yeri bir ilin bir ilçesi, ancak keşide yeri aynı ilin başka bir ilçesi olan bir çekte ibraz süresi keşide tarihinden itibaren bir aydır. Fakat aynı çek için “ yer” il sınırları olarak kabul edilirse bu durumda ibraz süresi keşide tarihinden itibaren on gün olacaktır. Çünkü ilçe de il sınırları içerisinde bulunduğu ödeme ve keşide yeri “aynı yer” olacak ve ibraz süresi on gün olarak belirlenecektir.

Çekte keşide yeri unsurunun bulunup bulunmadığı, dolayısıyla çekin geçerli olup olmadığının belirlenebilmesi açısından çekte “ keşide yeri” olarak nerelerin (il, ilçe, belde, köy, semt, mahalle, cadde, sokak) yazılabileceği de açıklığa kavuşturulmayı bekleyen bir sorun olarak karşımızda durmaktadır¹⁶².

İbraz sürelerinin açık bir şekilde belirlenebilmesi için “yer” kavramı sorununa öğreti ve Yargıtay'da değişik çözüm önerileri getirilmiştir. Şimdi sırasıyla bu soruna öğretide temas etmiş olan yazarların getirdiği çözüm önerilerini açıklayacağız, daha sonra da Yargıtay'ın konuya ilişkin yaklaşımlarını ortaya koyacağız.

1. Öğretide Getirilen Çözüm Önerileri

a. ‘ İl Sınırları’ Çözümü

İl sınırlarının esas alınmasının uygun olacağını savunan görüşe göre¹⁶³ il sınırı bir ili diğer ilden ayıran ve o ile bağlı tüm ilçe, nahiye ve köyleri içine alan coğrafi bölgeyi ifade eder. Tereddütleri ortadan kaldıracak kriterin il sınırıdır. Bir ilin ilçesinden keşide edilen, muhatap banka şubesi ise o ilin bir diğer ilçesinde bulunan

¹⁶¹ EROĞLU Sıtkı, ‘3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun İle İlgili Olarak T.C Merkez Bankası Açısından Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar, Tespit ve Öneriler, Batider 1989, C. XV, S.2, s.18; NARBAY, s. 29; KENDİGELEN, s.175

¹⁶² NARBAY Şafak, ‘Çekte İbraz Sürelerinin Belirlenmesinde Ölçü Alınan ‘Yer’ Kavramına ‘De Lege Lata’ ve ‘De Lege Ferenda’ Çözüm Önerileri ‘, Ünal Tekinalp’e Armağan, C.1, İstanbul 2003, s. 801

¹⁶³ ŞİMŞEK, s. 451; NARBAY, age, s. 30; NARBAY, Armağan 815-816 ; KENDİGELEN, s. 177

çekler için süre on gündür. Ödeme ve keşide yerleri farklı illerin sınırları içerisinde yer alıyorsa bir aydır.

Bu görüş, mevcut düzenleme açısından mümkün olduğunca yeknesaklığı sağlamak ve tereddütleri ortadan kaldırmak amacıyla “ yer” den “ il sınırlarını “ anlaşılması gerektiğini savunmuştur.

b. ‘İlçe Sınırları’ Çözümü

Öğretide Öztan, “ keşide edildiği yerde” ibaresinde geçen “ yer” kavramında ne anlaşılması gerektiğinin Türk Ticaret Kanunu’nda üzerinde durulmadığını, aslında önemsiz gibi görünmesine rağmen, çekin ibraz süresinin on gün veya bir ay olması gibi bir farklılık yaratacağından, meselenin son derece önemini vurguladıktan sonra, ilçe sınırlarının esas alınmasının isabetli olacağını ileri sürmektedir ¹⁶⁴. Yazar, Türkiye’nin mülki yönetim bölümleri olarak il, ilçe, ve bucaklara ayrıldığını ancak bucaklardan beklenen faydanın sağlanamaması nedeniyle bunların tasfiyeye uğradığını ve yeni bucak da kurulmadığını bu nedenle, çekte ödeme için ibraz sürelerinin belirlenmesinde, Türk Ticaret Kanunu’nun 708. maddesi açısından en küçük birim olan ilçenin alınmasının doğru olacağını düşündüğünü ifade etmektedir¹⁶⁵. Bununla birlikte yazar, Büyükşehir belediyesi bulunan yerlerde, bu belediyenin sınırları içinde kalan ilçelerin il merkezi (merkez ilçe) ile birlikte “ aynı yer” kavramı içinde kalan yerler sayılması gerektiğini belirttikten sonra; bu görüşe destek olarak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’na 3156 Sayılı Kanun ile eklenen ek madde 1’de yer alan “ Büyükşehir belediye sınırları içerisinde davayı görmekte olan mahkeme, kesin zorunluluk olmadıkça, bu belediye sınırları içerisinde bulunan şahit ve bilirkişilerin istinabe yoluyla dinlenmesine karar veremez” şeklindeki hükmü de göstermektedir ¹⁶⁶. Zira bu hüküm uyarınca Büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan ilçeler arasında bir bütünlük bulunduğu kanun koyucu tarafından bir başka konu dolayısıyla da olsa, kabul edilmektedir ¹⁶⁷. Buna göre, örneğin, keşide yeri Çankaya, ödeme yeri Altındağ ilçeleri ise, bu ilçeler Ankara Büyükşehir Belediye

¹⁶⁴ ÖZTAN, a.g.e, s. 1168; ÖZTAN, s. 256

¹⁶⁵ ÖZTAN, a.g.e, s.1168 Dip no 84

¹⁶⁶ ÖZTAN, a.g.e, s.1168

¹⁶⁷ ÖZTAN, a.g.e, s .1168

sınırları içinde kaldığından, çek “ aynı yerde ödenecek çek” sayılmalı ve on günlük ibraz süresine tabi tutulmalı; buna karşılık keşide yeri Çankaya ödeme yeri Haymana ise, ibraz süresi yazara göre bir ay olmalıdır¹⁶⁸.

Görüldüğü üzere yazar “ yer” kavramına verilecek anlamda ilçe sınırlarının esas alınmasının isabetli olacağına savunmakla birlikte büyük şehirlerde bu kriterin uygulanmayacağını, Büyükşehir belediye sınırları içinde yer alan tüm ilçelerin aynı yer kavramı içinde değerlendirmek gerektiğini ifade etmektedir.

Reisoğlu ise, keşide yerinin aynı yer mi, yoksa başka yer mi olduğunun uygulamada sorun yarattığını, il sınırlarının mı, ilçe sınırlarının mı esas alınacağı konusunda farklı görüş ve kararların bulunduğunu belirttikten sonra “ ilçe sınırlarının” esas alınması gerektiğini savunmaktadır¹⁶⁹. Ancak yazar, İstanbul, Ankara, İzmir gibi il sınırları içinde ilçelerin bulunduğu büyük şehirlerde keşide yerinin belirlenmesinin sorun yarattığını bu konuda 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesinin Yönetimi Hakkındaki Kanunu’nun göz önünde tutulmasının yasa koyucunun amacına uygun düşeceğini, bu nedenle Büyükşehir Belediye sınırları içindeki tüm ilçeleri bir bütün olarak kabul etmek gerektiğini buna göre keşide yeri olarak Ankara yazılan bir çekte muhatap banka şubesinin Büyükşehir Belediye sınırları içinde hangi ilçede olursa olsun ibraz süresinin on gün olacağını; bunun yanında muhatap bankanın ve keşide yerinin aynı Büyükşehir Belediyesi- örneğin Ankara- içinde değişik ilçeler olması halinde de ibraz süresinin yine on gün olacağını ifade etmektedir¹⁷⁰. Yazarın bu görüşleri değerlendirildiğinde, keşide yerinin bir ilin herhangi bir ilçesi muhatap bankanın bulunduğu yerin ise o ilin diğer bir ilçesi olduğu durumlarda ibraz süresinin bir ay olacağı sonucu çıkmaktadır. Ancak büyük şehirlerde bu ölçünün esas alınmayacağını Büyükşehir belediye sınırları içinde kalan yerlerin aynı yer sayılması gerektiğini, dolayısıyla keşide yeri ve muhatap banka şubesinin bulunduğu yerlerin aynı Büyükşehir Belediye sınırları içinde bulunan farklı ilçeler olması durumunda ibraz süresinin on gün olacağını ifade etmektedir. Yazar aynı zamanda Yargıtay’ın bu konudaki görüşlerine de değinmekte ve bu konuda

¹⁶⁸ ÖZTAN, s.,256,Aynı yönde bkz. CAN/GÜNER, s. 243

¹⁶⁹ REİSOĞLU,age, s.197

¹⁷⁰ REİSOĞLU, s. 197

farklı Yargıtay kararlarının bulunması nedeniyle İctihadı Birleştirmeye gidilmesinin zorunlu olduğunu da görüş olarak ifade etmektedir¹⁷¹.

Kayar'da, öncelikle çekte keşide yeri olarak il, ilçe veya köy adlarının gösterilebileceğini belirttikten sonra, ibraz sürelerinin belirlenmesi bakımından uygulamada ilçelerin dikkate alınması gerektiğini, eğer ilçe Büyükşehir Belediyesi içinde yer alıyorsa il merkezi ve merkez ilçelerin aynı yer sayıldığını, çekin ibrazı için sürelerin dolması gerekmediğini, hatta çekin, üzerinde yazılı ibraz tarihinden önce dahi ibrazının mümkün olduğu düşünülürse, ibraz sürelerini uzatmak hamil için sakıncalı değildir. Aksine, özellikle kış aylarındaki ulaşım güçlükleri dikkate alınarak “ yer” kavramının, ilçe bazında uygulanarak il genelinde on gün yerine bir aylık ibraz süresinin geçerli olmasının daha isabetli olacağını ileri sürmektedir¹⁷². Böylece yazar öğretide Öztan ve Reisoğlu'nun savunduğu gibi büyük şehirlerde bu ölçünün esas alınmayacağını, aksine büyük şehirlerde il merkezi ve merkez ilçelerin aynı yer sayıldığını belirtmektedir.

c. ‘İl Belediye Sınırları’ Çözümü

Öğretide *Pulaşlı*, ibraz süresinin tespitinde il, ilçe ve belediye ile Büyükşehir Belediyesi sınırlarının öneminin bulunduğunu, kural olarak il ve ilçe sınırlarının esas alındığını, ancak Büyükşehir Belediye sınırlarının da göz önüne alınması gerektiğini ifade etmektedir¹⁷³. Keşide ve ödeme yerlerinin aynı ilin sınırları içinde olduğu durumlarda çekin on gün içinde ibrazının gerektiğini belirten yazar, ayrıca “ ancak buradaki il sınırlarından amaç, il belediyesi sınırının anlaşılması gerekir; örneğin, çek hesabı Ankara Büyükşehir Belediye sınırları dışında, ancak Ankara il sınırı içinde olan Haymana'da ise, çek Ankara'da keşide edilmişse, ibraz süresi on gün değil, bir aydır. Buna karşın, keşide yeri Balıkesir ve muhatap banka Balıkesir / Salıpazarı ise, ibraz süresi on gündür. Çünkü keşide ve ödeme yeri aynı ilin belediye sınırları

¹⁷¹ REİSOĞLU, s. çek 198 aynı yönde bkz BAHTİYAR, s. 118-119

¹⁷² KAYAR, s.178

¹⁷³ PULAŞLI, s. 193

içindedir¹⁷⁴” demek suretiyle ibraz sürelerinin belirlenmesinde “ il belediye sınırlarının “ esas alınması gerektiğini ileri sürmektedir.

Bu görüş uyarınca, bir çekin keşide edildiği yer ile muhatap banka şubesinin bulunduğu yer (ödeme yeri) aynı ilin belediye sınırları içinde ise, ödeme için ibraz süresi on gündür, buna karşılık ödeme ya da keşide yerinden birisi il belediye sınırı içinde ise ibraz süresi bir ay olacaktır.

d. ‘Büyükşehir Belediye Sınırları’ Çözümü

Bu konuda Göle, Türk Ticaret Kanunu’nun 708/I. maddesinde, keşide edildiği yerde ödenecek çeklerin on gün, keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecek olan çekin ise bir ay içinde muhatap bankaya ödeme için ibraz edilmelerinin gerektiğini belirtildiğini, ancak kanun koyucunun madde düzenlemesi içinde “yer” kelimesine açıklık getirmediğini dikkat çekmektedir¹⁷⁵. Yazar, şehirlerimizin çok hızlı gelişip, büyüdüğünü bu durum dikkate alındığında çekte ibraz sürelerinin belirlenmesinde “Büyükşehir Belediye sınırlarının” ölçü alınmasının yerinde olacağını ifade etmektedir¹⁷⁶. Yazar bu görüşünü şu şekilde açıklamaktadır: *“Bu düzenlemeye göre ödeme için ibraz sürelerinin tespitinde belediye ya da il sınırlarından hangisinin esas alınacağı açık değildir. Ankara’da keşide edildiği belirtilen bir çekin ödeme yeri muhatap bankanın Ankara il sınırları içindeki bir şubesi ise bir sorun olmamalıdır: süre on gündür. Ancak, keşide yeri olarak Kızılcahamam’ın yazıldığı, ödeme yerinin ise Ankara il sınırları içinde bir banka şubesi olduğu durumlarda ödeme için ibraz süresinin ne olacağı tereddütlere yol açmaktadır. Herhalde bu gibi durumlarda, şehirlerimizin süratle büyüdüğü göz önüne alınarak, Büyükşehir Belediye sınırlarının esas alınması yerinde olur. Böylece, keşide yeri olarak Kızılcahamam dışında ancak Ankara il sınırları içinde bir yer gösterilmişse, süre bir ay, buna karşılık aynı çekin ödeme yeri olarak muhatap bankanın Kızılcahamam şubesi gösterilmişse süre on gün olacaktır¹⁷⁷”.*

¹⁷⁴ PULAŞLI, s. 193-194

¹⁷⁵ GÖLE, s. 132

¹⁷⁶ GÖLE, s. 132

¹⁷⁷ GÖLE, s. 132

Böylece yazara göre, bir çekte çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesinin bulunduğu yer, Büyükşehir Belediye sınırları içinde yer alan bir ilçe ve keşide yeri de aynı büyük şehrin Büyükşehir Belediye sınırları içinde yer alan başka bir ilçe ise ödeme için ibraz süresi on gün olacaktır; çünkü, her iki ilçe de o büyük şehrin belediye sınırları içinde yer almaktadır. Buna karşılık, aynı çekte keşide yeri olarak Büyükşehir Belediye sınırları dışında yer alan bir ilçe yazılmış ise, ibraz süresi bir ay olacaktır.

2. Yargıtay'ın Ortaya Koyduğu Çözüm Önerileri

a. 'İl Belediye Sınırları' Çözümü

Yargıtay vermiş olduğu bazı kararlarında ibraz sürelerinin belirlenmesinde "il belediye sınırlarını" esas aldığını anlaşılmaktadır.

Yargıtay kararlarından bazıları şöyledir:

" Çekin keşide edildiği yer olan Süllerin kasaba olduğunun anlaşılmasına göre, Çal Belediye hududu içinde olup olmadığı araştırılarak belediye hudutları dışında olduğu anlaşıldığı takdirde TTK'nın 708.maddesine göre bir aylık sürenin göz önünde tutulması gerekir¹⁷⁸."

" Suça konu çekin ödeme yeri olan Değirmendere'nin keşide edilen Trabzon ile belediye sınırları içinde bulunup bulunmadığı araştırılarak, sonucuna göre TTK'nın 708.maddesinde belirtilen on günlük ibraz süresine tabi olup olmadığı saptandıktan sonra sanığın hukuki durumunun tayini gerektiğini gözetilmemesi...¹⁷⁹."

Yargıtay'ın yukarıda belirtilen kararlarına göre, bir çekin keşide edildiği yer ile muhatap banka şubesinin bulunduğu yer aynı ilin belediye sınırları içinde ise,

¹⁷⁸ Yargıtay 10. CD'nin 14/09/1992, tarih ve 6790/8581 sayılı kararı (SELÇUK Sami, Çek Suçları , Öğreti- Mevzuat- İctihat, Ankara 1993, s.490)

¹⁷⁹ Yargıtay 10. CD'nin 16/09/1992 tarih ve 6080/8747 sayılı kararı (SELÇUK, s. 247)

ibraz süresi on gün; buna karşılık keşide ya da ödeme yerinden birisi il belediye sınırları dışında ise ibraz süresi bir ay olacaktır.

b. ‘İl Sınırları’ Çözümü

Yargıtay, bazı kararlarında da ibraz süresinin belirlenmesinde “ yer” kavramında “ il sınırlarının” anlaşılması gerektiği yönünde görüş ortaya koymuştur. Böylece bir kararında ¹⁸⁰ “ *Keşide ve ödeme aynı ilin sınırları içinde bulunan çekin muhatap bankaya Türk Ticaret Kanunu’nun 708.maddesinde yazılı on günlük süre geçtikten sonra 23/08/1998 tarihinde ibraz edildiği...*” demek suretiyle Yargıtay ibraz süresinin belirlenmesinde “ il sınırları” kriterinin esas alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, çekin keşide ve ödeme yerleri aynı ilin sınırları içinde ise ibraz süresi on gün; ayrı illerin sınırları içinde ise bir aydır.

c. ‘İlçe Sınırları’ Çözümü

Yargıtay son yıllarda verdiği bir kararında da çekte ödeme için ibraz sürelerinin belirlenmesinde “ilçe sınırlarının” esas alınması gerektiğinin, ancak Büyükşehir Belediyesi bulunan yerlerde, bu belediyenin sınırları içinde kalan ilçelerin “aynı yer” kavramı içinde kalan yerler sayılması gerektiğini belirterek, şöyle ayrıntılı bir karar vermiştir:

“ ... Çekin keşidesinden itibaren belli bir süre içerisinde ödenmek üzere muhataba ibrazı gerekmekte olup, ödeme için ibraz süreleri TTK’nun 708.maddesinde ayrıntılı bir şekilde hüküm altına alınmıştır. Bu madde gereğince, bir çek keşide edildiği yerde ödenecekse on gün, keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içerisinde muhataba ibraz edilmelidir. Çekin keşide edileceği yerde ödenecek olmasından maksat, çek hesabının bulunduğu muhatap bankanın ve keşide yerinin aynı ilçe idari birim sınırları içerisinde olmasıdır. Çekin keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecek olması ise, çekin keşide edildiği yer ile çekin işleyen hesabının bulunduğu banka şubesinin farklı ilçe veya ilde

¹⁸⁰Yargıtay 10. CD’nin 02/07/1992 tarih ve 6933/7919 sayılı kararı (SELÇUK, s. 247-248)

olmalarıdır. Burada muhatap banka sözünden kast edilen yer, çekle işleyen hesabın bulunduğu yer olup, çekin ibrazı üzerine karşılığını sormak suretiyle çek bedelini ödeyen şubenin bulunduğu yer değildir. Yani çekin yabancı bir şubeye ibraz edilmiş olması ibraz sürelerini etkilemez. Zira; yabancı şube çek bedelinin 3167 Sayılı Yasanın 4.maddesi gereğince ve müşterilerine hizmet etmek amacıyla ödemekte ve daha sonra muhatap banka ile hesaplaşmaktadır. Yine keşide ve ödeme yerlerinin aynı yer sayılmasında ve ibraz sürelerinin hesaplanmasında, il sınırı değil ilçe sınırının esas alınacağı ancak; Büyükşehir Belediyesinin bulunduğu yerlerde, Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde kalan yerlerin aynı yer sayılacağı hususu da gözden uzak tutulmayacaktır... ”¹⁸¹.

Görüldüğü üzere Türk Ticaret Kanunu’nun 708.maddesini düzenlemesi bu şekliyle kaldığı sürece “ keşide yeri” kavramına yukarıda öğreti ve Yargıtay görüşlerini açıklarken de ortaya koyduğumuz üzere, “ il sınırları” , “ İl Belediye sınırları” , “ İlçe Sınırları” ve “ Büyükşehir Belediye sınırları” olmak üzere dört değişik anlam verilebilecektir. Bu durumda benzer olaylar için farklı ibraz sürelerinin belirlenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır ki, bunun çek açısından kabul edilebilmesi mümkün değildir.

Bütün bu tartışmaların, uygulama farklılıklarını ortadan kaldırabilmek için Narbay¹⁸² ve Özkorkut’un ¹⁸³ belirtmiş olduğu çözüm gibi öncelikli olarak ibraz sürelerinin Cenevre Yeknesak Kanununun 29.maddesinde olduğu gibi düzenlenmesidir.

Cenevre Yeknesak Kanunu’nun 29.maddesi ile birlikte çekin ödeme için ibrazı hakkında farklı süreler kabul edilmiştir. Türk Ticaret Kanunu çekin ödeme için ibrazı hakkındaki düzenlemesinde Cenevre Yeknesak Kanunu’ndaki sisteme göre düzenlerken ibraz süreleri bakımından farklı süreler ön görmüştür. Cenevre Yeknesak Kanunu’nun 29.maddesine göre bir çek keşide edildiği ülkede ödenecekse

¹⁸¹Yargıtay 10. CD’nin 24/02/2004 tarih ve 401/206 sayılı kararı(Meşe İctihat Programı)

¹⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz, NARBAY, (Tekinalp’e Armağan), s. 818-819 ; NARBAY Şafak, ‘ Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Değişiklik’Prof. Dr. İrfan Baştuğ Anısına Armağan, İzmir 2005, C. 7, S., s. 210-213

¹⁸³ ÖZKORKUT, s. 59-60

ibraz süresi sekiz gündür. Buna göre, ödeme için ibraz süreleri belirlenirken “ ülke içi” tek bir kriter olarak kabul edilmiş yani, bir çekin keşide ve ödeme yerinin ülke içinde yer aldığı belirlendiği durumda “ tek bir ibraz süresi “ öngörülmekle, aynı ülke içinde keşide edilip, ödenecek çekler bakımından farklı bir süre öngörülmemiştir. Oysa Türk Ticaret Kanunu’nun 708.maddesine bakıldığında, eski Ticaret Kanunu’nun 621/1. maddesinin etkisinde kalınarak¹⁸⁴ Türkiye içinde ödenecek çekler bakımından ibraz sürelerinde bir farklılık yaratılmıştır.

Cenevre Yeknesak Kanunu’nun 29.maddesinde aynı ülke sınırları içinde olan bir çek için tek bir ibraz süresi belirlenerek, böylece sekiz günlük ibraz süresi kabul edilmiştir. Ayrıca “ farklı ülkeler” için de bir ayırım yapılmıştır. “ farklı ülkeler” ise dünyanın aynı kısmında ve ayrı kısmında yer alan şeklinde bir ayırma tabi tutulması ve ibraz süreleri “ dünyanın aynı kısmında yer alan ülkeler için yirmi gün” ve “dünyanın ayrı kısmında yer alan ülkeler için yetmiş gün” olarak düzenlenmiştir. Bu sistem içerisinde, bir çekin ibraz süresi içinde ibraz edilip edilmediği, hiçbir karışıklığa ve duraksamaya yol açmayacak şekilde kolayca belirlenebilecektir¹⁸⁵.

Özkorkut’a¹⁸⁶ göre ise, ülke içinde ibraz sürelerinin on gün veya bir ay olarak tespit edilebilecek olması ibraz sürelerinin yaratacağı hüküm ve sonuçlar bakımından tam yirmi (bazen yirmi bir) günlük bir fark yaratmaktadır. Hatta bu farkın yaratılmasının sadece “ yer” kavramına verilen anlamdan ortaya çıkması ve bu kavramın da sürekli olarak farklı yorumlar yapılmasına imkan verir olması çeke duyulan güvenin sarsıcı bir nitelik taşımaktadır.

Sonuç itibariyle biz de *Narbay* ve *Özkorkut’un* görüşlerine katılarak, Türk Ticaret Kanunu’nun 708.maddesinin hükmü hiçbir tartışma ve karışıklığa yol açmayacak şekilde ülke içinde tek bir ibraz süresi öngörecektir şeklinde yeniden düzenlenmelidir.

¹⁸⁴ POROY/TEKİNALP, s. 247

¹⁸⁵ NARBAY, (Baştuğ Armağan), s. 211

¹⁸⁶ ÖZKORKUT, s. 60

G. İbraz Sürelerinin Mücbir Sebepler Dolayısı İle Değişmesi

Türk Ticaret Kanunu'nun 723. maddesinde, mücbir sebepler nedeniyle çekin ibraz süresi içinde, ibraz edilememesinin sonuçları düzenlenmiştir. Mücbir sebep genel olarak, önceden ön görülmesi ve kaçınılması yahut en büyük dikkat ve özenle dahi önlenmesi mümkün olmayan olağan üstü olaylar şeklinde tanımlanmaktadır¹⁸⁷.

Türk Ticaret Kanunu'nun 723. maddesinin hükmüne göre;

'Kanunen muayyen olan müddetler içinde çekin ibrazı veya protesto yahut buna muadil tespitin yapılması; bir devletin mevzuatı veya herhangi bir mücbir sebep gibi aşınması imkansız bir mani yüzünden mümkün olmamış ise bu muameleler için muayyen olan müddetler uzar.

Hamil, mücbir sebepleri gecikmeksizin kendi cirantasına ihbar etmeye ve bu ihbarı çeke yahut alonja işaret ile beraber altına yerini ve tarihini yazarak imzalamaya mecburdur. 635. madde hükümleri burada da tatbik olunur.

Mücbir sebeplerin ortadan kalkmasından sonra hamil, çeki gecikmeksizin ödeme maksadı ile ibraz ve icabında protesto veya buna muadil tespiti yaptırmaya mecburdur.

Mücbir sebepler; hamilin, ibraz müddetinin bitiminden önce olmak şartıyla, mücbir sebep keyfiyetini kendi cirantasına ihbar ettiği günden itibaren on beş günden fazla devam ederse, çekin ibrazına ve protesto keşidesine yahut buna muadil tespitine lüzum kalmaksızın müracaat haklarını kullanabilir.

Hamilin veya çeki ibraza veya protesto çekmeye yahut muadil tespit yaptırmaya memur ettiği kimsenin sırf zatlarına ait olaylar mücbir sebeplerden sayılmaz'.

¹⁸⁷ PULAŞLI, s. 194

Bu yasal hükümden de anlaşılacağı üzere, mücbir sebebin varlığı ve ibraza etkileri şöyledir:

- Mücbir sebebin çekin ibraz süresi içinde ortaya çıkması gerekir¹⁸⁸.
- Mücbir sebep süresi içinde ibraza imkan vermemelidir.
- Mücbir sebep, ibraz süresini uzatır.
- Mücbir sebep derhal hamil tarafından keşideciye varsa cirantaya ihbar edilmelidir. Mücbir sebebin varlığından haberdar olan ciranta , Türk Ticaret Kanunu ‘nun 723. maddesinin 635. maddeye yaptığı yollama gereği durumu kendisinden önce gelen cirantaya bildirmek zorundadır. Aksi takdirde ciranta, doğacak zarar ve ziyandan mesul olur (TTK md. 635/Son).
- İbraz tarihinden itibaren mücbir sebep on beş gün içinde ortadan kalkarsa, hamil yine çeki gecikmeksizin ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz etmek ya da protesto veya buna eş bir tespiti yaptırmak zorundadır.
- Mücbir sebebin on beş günden fazla sürmesi halinde ise hamil çeki ibrazına ve ödenmemiştir şerhini koydurmaya gerek olmaksızın keşideci ve diğer borçlulara başvurabilecektir. Hamilin mücbir sebebin sonra ermesine beklemeye ve ilk önce ödeme için muhatap bankaya başvurmasına da bir engel bulunmamaktadır. Ancak o takdirde hamil mücbir sebep sona erer ermez gecikmeksizin başvurusunu yapmalıdır¹⁸⁹.
- Hamilin ve temsilcisinin şahsına ait ibrazı önleyici sebepler, mücbir sebep sayılmamaktadır. Bu açık düzenleme karşısında artık hamilin veya ibraz ile görevlendirdiği kişinin hastalığı, ölümü gibi nedenler mücbir sebep kabul edilemeyecektir¹⁹⁰.

¹⁸⁸ REİSOĞLU, age, s. 199

¹⁸⁹ REİSOĞLU, age, s.199; PULAŞLI, s.195

¹⁹⁰ ‘Hastalık mücbir sebep kabul edilemez’ Yargıtay 12. HD’nin 15.10.1979 tarih ve 6203/7931 sayılı kararı (REİSOĞLU,age, s.199)

Türk Ticaret Kanunu'nun 723. maddesinde mücbir sebeplerin neler olduğu belirlenmemiş, sadece genel bir ifade ile yetinilmiştir. Bu nedenle uyuşmazlık halinde, başvuru hakkının kullanılmamasına engel olan mücbir sebep teşkil edip etmediğini mahkemelerce objektif kriterler dahilinde karar verilmelidir.

Yargıtay uygulaması¹⁹¹ ve öğretiyeye¹⁹² göre, keşidecinin istemi ile çekin ibrazının ihtiyati tedbir kararı ile önlenmesi durumu mücbir sebep oluşturmaktadır.

Çekin ibrazı polis, savcılık veya mahkemece önlenmişse, hamil Türk Ticaret Kanunu'nun 723. maddesinden yararlanabilir¹⁹³.

Çekin ibrazının değil, fakat ödenmesinin ihtiyati tedbir kararı ile önlenmesi halinde ise, mücbir sebep ileri sürülemeyecektir¹⁹⁴. Aynı zamanda keşideci bankaya talimat vererek çekin ödenmesini men etmiş ise, bu işlem mücbir sebep sayılmaz¹⁹⁵.

Yargıtay bir kararında¹⁹⁶, *'deprem sonucu muhatap banka şubesinin kapanmasından dolayı mücbir sebep nedeniyle suça konu çekin on günlük yasal süre içinde ibraz edilmemiş olabileceği dikkate alınarak, muhatap banka şubesi kapanmışsa hangi tarihte tekrar faaliyete geçtiği sorulup ibrazının süresinde olduğu saptanarak sonucuna göre karar verilmesi gerekir'* denilmektedir.

Böylece Yargıtay depremi mücbir sebep kabul etmiştir. Ancak hamil çeki ibraz süresi içinde bankanın herhangi bir şubesine ibraz edebileceği için hesabın bulunduğu banka şubesinin kapatılması mücbir sebep oluşturmayacaktır¹⁹⁷.

'Çek hamili çeki kaybetmiş ise TTK 'nın 723. maddesi uygulanmaz' Yargıtay 11. HD'nin 22.01.1985 tarih ve 5809/52 sayılı kararı (ERİŞ, s. 320)

¹⁹¹ 'çekin ödenmesinin ihtiyati tedbir ile önlenmesi bir mücbir sebeptir' Yargıtay 10. CD'nin 28.11.1995 tarih ve 10313/11262 sayılı kararı (REİSOĞLU, age, s. 200)

¹⁹² REİSOĞLU, s. 200; ERİŞ, s.319

¹⁹³ Yargıtay 12. HD'nin 21.05.1992 tarih ve 14081/7005 sayılı kararı (ERİŞ, s. 320)

¹⁹⁴ REİSOĞLU,age, s. 200

¹⁹⁵ PULAŞLI, s. 196

¹⁹⁶ Yargıtay 10. CD'nin 02.04.2002 tarih ve 2001/28106 - 2002/14892 sayılı kararı(Meşe İçtihat Programı); aynı yönde Yargıtay 10. CD'nin 16.06.2003 tarih ve 24700-15796 sayılı kararı (Meşe İçtihat Programı)

¹⁹⁷ REİSOĞLU,age, s. 200

Yargıtay'a göre¹⁹⁸, zamanaşımına ilişkin itiraz mücbir sebep oluşturmamaktadır.

Türk Ticaret Kanunu ' nun 723. maddesinde yazılı mücbir sebeplerin, tetkik merciinde yazılı deliller ile ispatı gerekir¹⁹⁹.

Mücbir sebebin ileri sürülebilmesi için, çekin hamilin elinde bulunması gerekir, çeki zayi eden kişinin mücbir sebebin varlığına dayanarak hak iddia etmek için Türk Ticaret Kanunu ' nun 723. maddesinden yararlanamayacaktır²⁰⁰.

¹⁹⁸ Yargıtay 12. HD'nin 15.10.1979 tarih ve 6209/7931 sayılı kararı (ERİŞ, s. 320)

¹⁹⁹ Yargıtay 12. HD'nin 26.10.1995 tarih ve 13359/14549 sayılı kararı (ERİŞ, s. 320)

²⁰⁰ Yargıtay 11. HD'nin 22.01.1985 tarih ve 84/5809-85/52 sayılı kararı (Meşe İçtihat Programı)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEKİN İBRAZININ VE İBRAZ SÜRELERİNİN HÜKÜM VE SONUÇLARI

Çekin ibrazı ve ibraz süreleri bir çok şeye etki etmektedir. Şimdi sırasıyla çekin ibrazı ve ibraz sürelerinin hüküm ve sonuçlarını inceleyeceğiz.

I. ÇEKİN İBRAZI HALİNDE MUHATAP BANKAYA DÜŞEN YÜKÜMLÜLÜKLER

Çek ibraz edilmeden önce muhatap tarafından bazı incelemeler yapılmak zorundadır. Muhatabın yerine getirmek ile yükümlü olduğu incelemeler şunlardır:

A. Meşru Hamilin Tespiti Yükümlülüğü

Bir çek ödenmek için ibraz edildiğinde, muhatap bankanın dikkat edeceği en önemli husus, çek hamilinin meşru hamil olup olmadığıdır.

Muhatap banka, çeki ibraz edenin, nama yazılı çeklerde çekte adı yazılı olan ya da onun halefi olduğunu ispat eden (TTK md. 567), emre yazılı çeklerde ise düzgün bir ciro zinciri ile hak sahibi olduğu anlaşılan kişi (meşru hamil) olması gerekir (TTK md. 702,713). Ancak her iki halde de çeki ibraz eden kişinin, çekten dolayı hak sahibi olarak gözüken kişi olup olmadığını belirlemek açısından muhatap banka kimlik kontrolü yapmak zorundadır. Aynı durum çekin, hamilin yetkili bir temsilcisi veya vekili tarafından tahsil edilmek istenmesi halinde de geçerlidir.

Hamiline yazılı çeklerde senedin zilyetliğini elinde bulunduran kişi meşru hamil sayıldığından, bankanın hak sahibini tespit açısından ayrıca bir inceleme yükümlülüğü yok ise de, uygulamada özellikle sahte veya tahrif edilmiş bir çekten kaynaklanan riziko nedeniyle (TTK md. 724) ödeme için çeki ibraz eden hamilin kimlik tespiti yapılmaktadır.

B. Defi'lerin İleri Sürülmesi Yükümlülüğü

Muhatap bankanın ibraz edilen çeki de araştırma yükümlülüğü vardır. Bu nedenle muhatap banka öncelikle çekin hükümsüzlüğüne dair defi'ler ile senetten anlaşılan defi'lerin ve diğer kayıtların tespit ve bunların değerlendirmesini de yapmakla yükümlüdür.

Muhatap banka öncelikle keşideci ile arasında bir çek anlaşmasının bulunup bulunmadığını, ibraz edilen senedin geçerli bir çek olup olmadığını (TTK md 692,693,ÇK md 3/II), ibrazın süresinde yapılıp yapılmadığını incelemek ile yükümlü ve bu yetkiye sahiptir. Aksi takdirde muhatap senedi keşideci hesabına değil kendi hesap ve zararına ödemiş olur²⁰¹.

Muhatap bankanın ayrıca ziyai gerekçesine dayalı olarak mahkemece verilmiş bir ödemeden men kararının (TTK md 730/I-b.20 uyarınca TTK md 669) veya bizzat keşidecinin vermiş olduğu Türk Ticaret Kanunu ' nun 711/III. maddesi hükmüne dayalı bir ödemeden men talimatının yada ibraz süresi geçirilmiş bir çeki ilişkin cayma beyanının (TTK md. 711/I) bulunup bulunmadığını da incelemek ile yükümlüdür.

Her ne kadar muhatap keşidecinin caymamış olduğu bir çeki ibraz süresinin geçmesinden sonra da ödemek yetkisine haiz ise de, bu gibi hallerde muhatabın hiç değilse altı aylık zamanaşımı süresinin geçip geçmediğini kontrolü ve eğer geçmiş ise ödemeden imtina etmesi gerekir²⁰².

C. Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü

Çekin muhatap bankaya süresi içerisinde ibrazının sonuçlarından birisi de çekin, karşılığının ve çek anlaşmasının da var olması şartı ile hamiline ödenmesi zorunluluğudur. Çek Kanunu'nun 4/II. maddesi gereğince muhatap bankanın çeki ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır.

²⁰¹ DOMANIÇ, s. 608

²⁰² DOMANIÇ, s. 609

Keşideci ile muhatap arasındaki mevcut ve geçerli bir çek anlaşmasına dayalı olarak keşide edilen bir çekin ibraz süresi içinde ödenmek üzere ibraz edilmesi ve karşılığının bulunması halinde, muhatap banka tarafından ödenmesinin zorunlu olup olmadığı hususunda 3167 Sayılı Çek Kanunu'ndan önce öğretilerde farklı görüşlerin belirtilmesine sebep olmuş; Yargıtay uygulamasında ise tam bir açıklığa kavuşmamış olan muhatabın ibraz süresi içinde ödeme yükümlülüğü bulunup bulunmadığı sorunu, 3167 Sayılı Çek Kanunu'nun 4. maddesinde çözüme kavuşturulmuştur.

Her ne kadar Çek Kanunu konuya ilişkin 4814 Sayılı Kanun ile yapılan son değişiklikte, “*çekle işleyen hesabın bulunduğu banka şubesi, ibraz edildiği anda, karşılığı bulunan çeki ödemek mecburiyetindedir*” şeklindeki eski Çek Kanununun 4/I. maddesi hükmü, bu kez yeni Çek Kanunu'nun 4/II. maddesinde “*koşullara uygun ve karşılığı var olan çek, muhatap bankanın her hangi bir şubesine ibraz edildiğinde hamilin verdiği kimlik numarası saptandıktan sonra ödenir*” şeklinde değiştirilmiş ise de, yeni metinde de yer alan ve emredici nitelik taşıyan “*ödenir*” ibaresinde hareket ile esasen muhatabın ödeme yükümlülüğüne ilişkin bir değişiklik yapılmadığı sonucuna varılmalıdır²⁰³. Böylece 3167 Sayılı Çek Kanunu'nun 4. maddesi ibraz edildiği anda muhatabın eğer karşılığı bulunuyor ise, çeki ödemek ile yükümlü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Muhatabın ödeme yükümlülüğü; kısmi karşılığa ilişkin Çek Kanunu'nun 4. maddesi hükmünde ayrıca vurgulanmıştır²⁰⁴. Yine Çek Kanunu'nun 15. maddesinde hesapta bulunan karşılığı ödemeyen banka için ağır para cezası öngörülmektedir. Ayrıca Türk Ticaret Kanunu'nun 695/II. maddesinde ‘...ödemekle mükelleftir’ şeklindeki açık ifadesinin yanı sıra, henüz ibraz süresi dolmadan çekten cayılamayacağını öngören Türk Ticaret Kanunu'nun 711/I. maddesinin hükmünü de muhatabın ödeme yükümlülüğüne ilişkin görüşü desteklemektedir²⁰⁵.

²⁰³ KENDİGELEN, s.185-186;NARBAY Şafak, ‘3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapan 4814 Sayılı Kanunun ‘ Çekte Şekil Şartları’ ve ‘ Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü’ Konuları Açısından İncelenmesi ,Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Erzincan 2003, C. VII, S. 1-2,s. 492

²⁰⁴ NARBAY,(AÜEHF Dergisi 2003) , s.490 vd; aynı yönde REİSOĞLU,age, s.231; BAHTİYAR, s. 134

²⁰⁵ KENDİGELEN, s. 186

Muhatabın bu mükellefiyetin zaman yönünden sınırı her ne kadar Çek Kanunu'nun 4. maddesinde açıkça gösterilmemişse de, bu maddenin Türk Ticaret Kanunu'nun 711/I. maddesi ile birlikte ele alınması halinde, bu mükellefiyetin ibraz süresi ile sınırlı olduğu sonucuna varılmaktadır²⁰⁶. İbraz süresi geçen bir çekten keşidecinin cayma imkanı olduğu gibi, muhatap bankanın da böyle bir çeki ödeme veya ödememe mecburiyeti bulunmamaktadır. Bu tür çeklerin ödenmemesi hususu muhatap bankanın takdirindedir²⁰⁷. Bankanın bu takdir hakkı, Türk Ticaret Kanunu'nun 711/II. maddesinde yer alan 'ödeyebilir' ibaresinde anlaşılmaktadır. Bu ibareyle bankaya çekin ödenmesi hususunda yetki verilmiştir.

Banka, keşideci ile arasında bankadaki hesabı üzerinde çek keşide ederek tasarrufta bulunacağına ilişkin bir sözleşme olmadığını ileri sürerek ödemedi kaçınabilecektir. Ancak muhatap bankanın ibraz süresi içerisinde, ödeme yükümlülüğü altında ve cayma olanağı da olmadığından hamilin hile yaptığı veya aradaki sözleşmeye uymadığı vs. gibi sebepler ileri sürerek ödemedi kaçınması mümkün değildir²⁰⁸.

Ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilen çekin, muhatap bankanın, karşılığın bulunması ve diğer şartlarında mevcut olması durumunda ödemekle yükümlülüğü olduğunu açıkça vurguladıktan sonra bu yükümlülüğe aykırı davranan muhatabın ise hamile karşı sorumlu tutulması gerekmektedir²⁰⁹.

Muhatap bankanın, kendisine süresi içinde ibraz olunan bir çeki, karşılığı ve geçerli çek anlaşması bulunmasına rağmen, ödememesi halinde Çek Kanunu'nun 15. maddesi uyarınca cezai sorumluluğu yanında hukuki sorumluluğu da bulunmaktadır.

Muhatabın hukuki sorumluluğunun hangi hükümlere tabi olacağını tespit etmek gerekmektedir. Bu tespit yapılışının pratik önemi kendisini, muhatabın

²⁰⁶ 'Çekten cayılmamışsa ,muhatap gösterme(ibraz) süresi geçmesinden sonra da çeki ödeyebilir' Yargıtay 11. HD'nin 12.10.1984 tarih ve 4507/4666 sayılı kararı (DOMANIÇ, s. 620)

²⁰⁷ İNAL N. Çınar: Çekte İbraz Sürelerinin Önemi Hüküm ve Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi 1993, s.51

²⁰⁸ SELÇUK, s. 31

²⁰⁹ KENDİGELEN, s.187

sorumluluğunun sözleşmeye aykırılık hükümlerine tabi olduğunun kabulü halinde hamile muhataba karşı ifa davası açma imkanının tanınmasında, buna karşılık haksız fiil hükümlerinin uygulanacağı kabulü halinde ise hamilin,muhataptan sadece oluşan zararının tazmini talep hakkına sahip olmasında gösterecektir.

Haksız fiil sorumluluğu ile borca aykırılıktan doğan sorumluluğun, kusurun ispatı (BK md.41,96) , zamanaşımı (BK md. 60,125) zararın borçlunun müstahdemi sayılan yardımcı şahıs tarafından ika edilmesi (BK md.55,100), sorumluluğun daraltılması (BK md.99,100) gibi konularda farklı hükümlere tabi olması da, muhatabın sorumluluğu hakkında hangi hükümlerin uygulanacağı hususunun aydınlığa kavuşturulmasının önemini ve gerekliliğinin ortaya koymaktadır²¹⁰.

Muhatabın çek karşılığını ödememesi halinde hamilin hangi hükümlere dayanarak dava açacağı konusunda öğretide ve Yargıtay kararlarında bir açıklık bulunmamaktadır. Sorunu ayrıntılı bir şekilde *Kendigelen* değerlendirmiştir.

Kendigelen'e göre²¹¹ çekin meşru hamiline karşı olan bu ödeme borcu Türk Ticaret Kanunu'nun 695. maddesi ile Çek Kanunu'nun 4. maddesinin hükümlerinden kaynaklanmakta, bir başka deyişle dayanağını kanundan almaktadır. Bu durumda geçerli bir çekin düzenlenmesi ve bankaya ödemek üzere ibrazı ile birlikte muhatap ile hamil arasında anılan kanun hükümlerine dayalı 'kanuni bir borç ilişkisi' kurulduğunun kabulü gerekmektedir. Dolayısıyla muhatabın çek bedelini ödemeye ilişkin kanundan doğan bu borcuna aykırılık halinde, artık haksız fiil hükümleri değil, borcu doğuran kanuni hükümlerde aksine bir düzenleme öngörülmediği sürece, sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluğa ilişkin Borçlar Kanunu'nun 96. ve devamı maddeleri hükümleri uygulama alanı bulacaktır²¹².

Bu görüş uyarınca muhatabın sorumluluğu hakkında sözleşmeye aykırılığa ilişkin hükümler uygulanacağından hamil, çek bedelini ödemekten imtina eden muhataba karşı, haksız fiile ilişkin hükümlerin aksine, zararını ve muhatabın

²¹⁰ KENDİGELEN, s. 188

²¹¹ KENDİGELEN, s.188-189

²¹² Ayrıntılı açıklamamakla birlikte aynı yönde görüşler için bkz,REİSOĞLU,age s.232; ÖZTAN,a.g.e., s.1203;DOMANIÇ, s. 753- 756

kusurunu ispat etmek zorunda olmaksızın, çek bedelinin ödenmesi konusunda bir ifa davası açabilecek ve bu arada ifadan kaçınmadan dolayı doğan bütün diğer zararlarının da tazminini talep edebilecektir²¹³. Muhatap bankanın süresi içerisinde ibraz edilen çeki, karşılığı bulunmasına rağmen ödenmemesi, onu çekin keşidesi ile birlikte oluşan kambiyo ilişkisine sokmak, hamilin muhatapı kambiyo hukukuna dayalı müracaat hakkı kapsamında sorumlu tutması, takip ve dava etmesi mümkün değildir. Muhatapın buradaki sorumluluğu genel hükümlere, kanundan doğan borç ilişkisi uyarınca Borçlar Kanunu'nun 96. ve devamı maddeleri hükümlerine dayalı olacaktır²¹⁴.

Öğretide *Coşkun*²¹⁵ ise, muhatapın kusurlu sorumlu olması halinde hamilin muhataba karşı haksız fiil hükümlerine dayanarak dava açabileceğini belirtmektedir. Muhatapın kusurlu sorumlu olması, çek bedelini karşılığı olduğu halde ödememesi durumunda söz konusudur. İşte, karşılığı olduğu halde, muhatapın çek bedelini ödememesi haksız fiil demektir. Ayrıca yazar, hamilin çek tutarı için doğrudan muhataba değil, müracaat borçlularına başvurabileceğini, uğradığı zararlar için muhataba haksız fiil hükümleri gereğince dava açabileceğini ifade etmektedir²¹⁶.

Yapılan açıklamalar ışığında hamil sözleşmeye aykırılık hükümlerine dayanarak muhatapı dava edebilecektir. Çünkü *Kendigelien*'inde isabetle belirttiği gibi burada bir davranış kuralının ihlali söz konusu değildir, bu nedenle de haksız fiil hükümleri tatbik edilemez(bak tez 54)...., Hamil, muhatapla akdi bir ilişki içinde de değildir. Bundan dolayı doğrudan sözleşmeye aykırılık hükümleri uygulamayacaktır.

²¹³ KENDİGELEN, s. 189

²¹⁴ KENDİGELEN, s. 189-190

²¹⁵ COŞKUN, s. 78

²¹⁶ Karşı görüşte olan CAN' a göre 'Çek hamillerinin haksız fiil hükümlerine dayanarak muhatap bankalara başvurabilecekleri kabulü, çok aşırı zorlama ile çek hakkında cari olan kabul yasağının bertaraf edilmesi anlamına gelir, çünkü bu imkan çek hamillerine verilecek olursa, onlar uğradıkları zarar nispetinde bir para alacağını tazminat talebi olarak muhataba ileri sürebilecektir. Tüm para alacakları için, dava açılmasına gerek olmadan genel haciz yoluna başvurarak takip yapmak mümkün olduğuna göre, hamillerin dava açmadan genel haciz yoluyla takibi tercih ederek muhataplara başvurmaları kabildir. Yani haksız fiil hükümlerinin benimsenmesi halinde de, Ticaret Kanunu'nun 696. maddesi, hamillerin muhatap bankalara karşı kambiyo senetlerine mahsus takip yollarını seçmelerini engelleyen bir hüküm olmaktan öteye gidemeyecektir'(CAN Mertol:' Çek Hamilinin Muhatap Bankaya Karşı Hukuki Durumu', Prof. Dr. İhsan Tarakçıoğlu'na Armağan, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1999, C. II, S.1-2, s. 74)

Fakat kanun koyucu akdi ilişki dışında kalan hamili korumak için muhataba karşı talep ve dava hakkını özel düzenlemeyle getirmiştir (TTK md.695/II, ÇK md.4).

Bu sorumluluk kanundan doğmaktadır. Yani kanun koyucu Türk Ticaret Kanunu' nun 695/II. ve Çek Kanunu'nun 4. maddeleri düzenlemesiyle hamil ile muhatap arasında kanuni bir borç ilişkisi kurmuştur. *Eren'in* de isabetle belirttiği gibi borç ilişkisi, taraf iradesinden tamamen bağımsız olarak kanunda öngörülen şartların, yani olgunun unsurlarının somut olayda gerçekleşmesinden doğmaktadır. Bu borç ilişkisi doğrudan doğruya değil sadece dolaylı olarak kanundan doğmaktadır. Özetle bu tür ilişkilerde sadece kanunun öngördüğü şartlar gerçekleştiği için borç ilişkisi doğmaktadır²¹⁷. Dolayısıyla, borcu doğuran bu kanuni hükümlerde (TTK md.695/II ve ÇK md.4) özel bir düzenleme olmadığı için sözleşmeye aykırılık hükümleri uygulanacaktır. Böylece hamil, haksız fiil hükümlerinin aksine muhatabın kusurunu ve kendi zararını ispat zorunda olmaksızın çek bedelinin ödenmesi için muhataba karşı ifa davası açacaktır. Bunun yanında hamil, muhatabın ifadan kaçınması nedeniyle uğramış olduğu zararının da muhataptan tazminini isteyebilecektir.

Muhatabın bu ödeme yükümlülüğü ibraz süreleri içerisinde olduğu gibi, çekin üzerinde yazılı ve ibraz sürelerinin hesaplanmasında esas teşkil eden keşide tarihinden önce ibraz edilmesi halinde de söz konusudur (TTK md.707/II,ÇK md. 4/2II ve 16/I).

Aynı zorunluluk çekin tam değil, kısmen karşılığının bulunması halinde de geçerlidir (TTK md.695/II, ÇK md. 4/II).

Süresinde ibraz edilen bir çekin karşılığının bulunması halinde muhatap banka (tam ya da kısmi) bu karşılığı ödemek mecburiyetinde bulunduğu gibi, Çek Kanunu'nun 10. maddesi uyarınca muhatap banka süresinde ibraz edilen çekin karşılığının bulunmaması halinde her bir çek yaprağı için hamile karşı üçyüzmilyona²¹⁸ kadar kısmen karşılığının bulunması halinde ise bu miktarı her bir

²¹⁷ EREN Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 6.Baskı, İstanbul 1998,s. 113

²¹⁸ Çek kanunu ile 2003 yılı için üçyüz milyon olarak belirlenmiş olan bu rakam 15 ocak 2004 tarih ve 25347 sayılı nüshasında yayımlanan 2004/1 sayılı Tebliğ ile üçyüzonmilyon liraya, 24.01.2005

çek yaprağı için üçyüzmilyona kadar tamamlayacak biçimde ödeme yapmakla yükümlü tutulmuştur. Bu hüküm kapsamında kısmi karşılığın üçyüzmilyonu aşması halinde, artık çek bedelinin bu rakamı aşan kısmının karşılıksız kalması nedeniyle muhatap bankanın herhangi bir sorumluluğu olmayacaktır.

Çek Kanunu'nun 10. maddeye göre, bir bankanın verdiği çek yaprağından sorumlu tutulabilmesi için ilk şart, çekin zorunlu unsurları taşıyan geçerli bir çek olması, ikinci şart ise ibraz süresi içinde muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edildiğinin, çekin üzerindeki bankaca imzalı ibraz tarihi veya bankanın bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde noter aracılığı ile yapılacak protesto ile belirlenmesidir²¹⁹.

Bankanın yükümlülüğünün diğer bir şartı ise, çekin karşılığı olmadığından ödenmemesidir. Yoksa çek diğer herhangi bir nedenle ödenmemişse (rehin, haciz, tedbir, ödeme yasağı gibi) bankanın ödeme yükümlülüğü doğmayacaktır²²⁰.

Bankanın kanuni garanti sorumluluğu denilen böyle bir yüküm getirilmesinin amacı, bir yandan çek defteri verirken bankaların özen göstermelerini, diğer yandan sınır da olsa bir miktara kadar çek hamillerine ödeme güvencesi sağlamaktadır.

Her ne kadar Çek Kanunu'nda yapılan son değişiklikte eski Çek Kanunu'nun 10. maddesinin hükmünde yer alan ve muhatabın sorumluluğunu sadece keşideci dışındaki hamiller ile sınırlandıran bir ifadeye yeni maddede yer verilmemişse de, mevcut düzenleme kapsamında da muhatabın bizzat keşideci tarafından ibraz edilen, yani keşidecinin kendi lehine keşide ettiği çekler açısından herhangi bir ödeme yapmasının zorunlu olmadığı sonucuna varılmalıdır. Zira bir kere yapılan

tarihinden geçerli olmak üzere üçyüzelli Yeni Türk Lirasına yükseltilmiş olup, 2005/1 sıra numaralı Tebliğ ile 11.01.2005 tarih, 25697 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Üçyüzelli Yeni Türk Liralık tutar 30.01.2006 tarihinden geçerli olmak üzere üçyüz yetmiş Yeni Türk Lirasına yükseltilmiş olup, buna ilişkin 2006/1 sıra numaralı Tebliğ 14.01.2006 tarih, 26049 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır, bu tutar 29.01.2007 tarihinde geçerli olmak üzere dört yüz on Yeni Türk Lirasına yükseltilmiş olup buna ilişkin 2007/1 sıra numaralı Tebliğ 17.01.2007 tarih, 26406 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır, bu tutar son olarak 28.01.2008 tarihinde geçerli olmak üzere dört yüz otuz beş Yeni Türk Lirasına yükseltilmiş olup buna ilişkin 2008/1 sıra numaralı Tebliğ 08.01.2008 tarih, 26750 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır

²¹⁹ REİSOĞLU, age, s. 252

²²⁰ REİSOĞLU, age, s. 252; TEKİL, s. 199

değişikliğin gerekçesinde bu farklılığı haklı kılacak herhangi bir açıklama getirilmediği gibi, aksine bir yorum, salt hamillerin korunması amacı ile öngörülen bir düzenlemenin amacı ile bağdaşmayacaktır²²¹.

Çek Kanunu'nun 10. maddesinde ayrıca, muhatabın bu ödeme mecburiyeti açısından, hesap sahibi ile muhatap banka arasında çek defterinin telimi sırasında yapılmış olan dönülemeyecek bir gayri nakdi kredi²²² sözleşmesinin varlığı da kabul edilmiştir. Dolayısıyla bankalar, çek hesabı açıp, defteri müşterisine teslim ederken, genel olarak kredi açılmasında izleyecekleri prosedürü yerine getirmek zorundadırlar; bu da bankaların, çek hesabı açarken özen göstermelerini güvence altına alacaktır²²³.

*Kendigelen'e*²²⁴ göre muhatabın belirli bir rakam ile sorumluluğunu bir yandan açık bir kanun hükmüne bağlamak, bir başka deyişle muhatabı hamile karşı kanunen sorumlu tutmak diğer taraftan da bu sorumluluk açısından hesap sahibi ile muhatap arasında kurulduğundan söz edilen bir kredi ilişkisine yollama yapmak bir çelişkiyi de bünyesinde barındırmaktadır. Ancak yazar, bununla birlikte anılan hükmü yine sadece hesap sahibi ile muhatap arasındaki ilişkiye yönelik olarak nitelendirmek ve Çek Kanunu'nun 10. maddesi kapsamında ödeme yapan bankanın, en azından kanunen tesis edilen bu kredi sözleşmesi uyarınca hesap sahibinden ödediği bedeli talep edebileceği sonucuna varmaktadır.

Muhatap bankanın kısmen ya da tamamen karşılıksız çekler için kanunen sorumlu tutulduğu bu miktar takip eden yıllarda, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca yayımlanan toptan eşya fiyatları yıllık endeksindeki değişimler göz önünde tutularak, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından her yıl Ocak ayında yeniden belirlenip, Resmi Gazetede yayınlanacaktır(ÇK md.10/II).

²²¹ KENDİGELEN, s. 190

²²² Bu durum moroğlu tarafında 'banka garantili çek' olarak nitelendirilmiştir. Bkz MOROĞLU Erdoğan, '3167 Sayılı Çek Kanunu'nda 4814 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişiklikler' Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Ankara 2004, s.543

²²³ ARKAN Sabih, '3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'da Yapılan Değişiklikler' Batider 2003, C. XXII, S.1, s.16

²²⁴ KENDİGELEN, s. 191

*Moroğlu'na*²²⁵ göre, muhatap bankaların süresinde ibraz edilip de karşılıksız çıkan her çek yaprağında sorumlu tutuldukları bedel olan 300,00 YTL'lik kısmı banka garantili bir çek ihdas edilmiş olduğundan, ticari hayatta bu garantiyi tüm alacağı kapsayacak şekilde genişletmek için 300,00 YTL'yi geçmeyen bedelli çok sayıda çekler istenmesi yolu da açılmış olmaktadır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası her yıl Ocak ayında bankaların sorumlu olacakları bedeli belirlerken sözü geçen garantinin kötüye kullanılmasını önlemeyi göz önünde tutmalıdır.

Muhatap bankanın yasal yükümlülüğü olan bedeli ödeme zamanı ise, Çek Kanunu'nun 10. maddesinin eski şeklinde bankanın yasal yükümlülüğü kabul edildikten sonra '7. ve 8. madde hükümleri saklıdır' denilmekteydi. Çek Kanunu'nun 7.maddesi bankanın düzeltme hakkını kullanması için keşideciye ihtarda bulunmasını, 8. madde ise keşidecinin düzeltme hakkını düzenlediğinden; bankanın keşidecinin düzeltme hakkını kullanmasını bekleyeceği; düzeltme hakkının kullanılmaması halinde ödeme yükümlülüğünün doğacağı kabul edilmekte idi, Çek Kanunu'nun 10. maddesinde değişiklikle bu tür bir hüküm yer almadığından, bankanın çekin ibrazında 'karşılıksız' çıkması ile birlikte ödeme yükümlülüğü doğacaktır²²⁶.

Çekin karşılığının tamamen veya kısmen bulunmaması halinde bankanın yükümlülüğü, Çek Kanunu'nun 10. maddede belirtilen sorumluluk miktarı saklı kalmak üzere, çek hesabında bulunan miktarla sınırlıdır. Çek Kanunu'nun 10. maddesinde belirlenen miktar dahil olmak üzere kısmi ödeme halinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilir(ÇK md.4/III).

Çek Kanunu'ndaki değişiklikten önce muhatap banka çekin karşılıksız olduğunu çekin arkasına yazdıktan sonra çeki hamile geri veriyordu²²⁷. Hamil de hukuki ve cezai takibatını bu çekle birlikte yapıyordu. Ancak artık çek hamili,

²²⁵ MOROĞLU,(Kocamustafapaşaoğlu İçin Armağan), s. 543

²²⁶ REİSOĞLU,age, s. 254; KENDİGELEN, s.192; TEKİL, s.197-198; karşı görüş için bkz ARKAN Sabih: "3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun' da Yapılan Değişiklikler", Batider 2003, C. XXII, S. 1, s. 16

²²⁷ Reisoğlu ,çek kanunundaki değişiklikten önce de çekin, kısmi karşılığını ödeyen bankanın keşidecisine başvurabilmek için çeki elinde bulundurması gerektiği ve bankanın keşideciye başvurmasına imkan veren tek belgenin kısmen karşılığını ödediği çek olduğu ifade etmektedir , REİSOĞLU Seza: '3167 Sayılı Çek Yasasının Uygulamasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Öneriler', Batider 1989, C. XV, S. 2, s.8

muhatap bankadan aldığı bu onaylı fotokopi ile müracaat borçlularına ve kambiyo şikayette bulunurken dilekçesinde bu fotokopiyi ispat aracı olmak üzere ilave edecektir. Mahkeme veya icra dairelerin talebi ile çekin aslı bu mercilere gönderilecektir (ÇK md.4/III son cümle).

II. İBRAZ SÜRELERİNİN ÇEKTEKİ CAYMAYA ETKİSİ

Çekten cayma, keşidecinin çekin tedavüle çıkmasından sonra, muhatap bankaya ibraz edildiğinde ödenmemesi hususunda talimat vermesi şeklinde tanımlanabilir. Bu talimatın herhangi bir sebebe dayanması gerekmediği gibi bir şekil dahilinde verilmesi de zorunlu değildir.

Cayma beyanı, keşidecinin yaptığı bir işlemdir. Keşideci bu işlemi muhataba yönelerek yapmaktadır. İşlemin muhtevası, kendisi tarafından tedavüle sokulan çekin ödenmemesi isteğidir. Şeklen keşideci mevcut çek anlaşmasından kaynaklanan bir yetkisini kullanmakta, talimat vermektedir. Keşideci, çekin kendisinden caymamakta, sadece muhataba verdiği ödeme yetkisini geri almaktadır²²⁸. Hukuk sistematığı açısından bakıldığında, cayma keşideci ile muhatap arasında kalan bir meseledir²²⁹.

Türk Ticaret Kanunu'nun 711. maddesine göre, çekten cayma ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade eder²³⁰. Bu nedenle keşideci, ibraz süresi içerisinde çekten cayamaz. Buna karşılık ibraz süresi içinde çekten cayma, ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade etmek üzere geçerlidir²³¹. Yargıtay uygulaması da bu yöndedir²³².

²²⁸ ÖZTAN, a.g.e,s.1328

²²⁹ ÖZTAN, a.g.e,s. 1328

²³⁰ 'Çekten cayma,ibraz süresinden sonra geçerlidir' Yargıtay 11.HD'nin 23.9.1976 tarih ve 3852/3866 sayılı kararı (ERİŞ, s. 242); aynı yönde bkz. Yargıtay 12. HD'nin 3.12.1984 tarih ve 9138/2511 sayılı kararı(DOMANIÇ, s. 641)

²³¹ NARBAY, age, 58; KARAYALÇIN, s. 292; REİSOĞLU, s. 266; AKYAZAN, s. 691; PULAŞLI, s. 198; ERİŞ, s. 237

²³² 'keşideci 24.12.1974 tarihli iki adet çekin havale sebebinin gerçekleşmediğini ileri sürerek iptallerini ve borçlu bulunmadığının tespitini istemiştir. Her ne kadar davacı çek tarihinden iki gün sonra muhatap bankaya yazdığı mektupla çekten caydığını bildirmiş ise de, Türk Ticaret Kanunu'nun 711. maddesi gereğince, bu cayma ancak ibraz süresinin geçmesinden sonra hüküm ifade edeceğinden ibraz süresi içinde yapılan bu işlemin ödeme gününe kadar geçerliliğinden söz edilemez', Yargıtay 11. HD'nin 23.9.1976 tarih ve 3582/3866 sayılı kararı(REİSOĞLU,age, s. 266)

Keşideci, kişisel defî hakkı doğduğu durumlarda dahi ibraz süresi içerisinde çekten cayamaz. Bu nedenle keşideci, lehtar ile arasındaki borç ilişkisinin sona erdiğini, lehtarın yükümlülüklerini yerine getirmediğini, irade sakatlığını, emniyeti suiistimal ettiğini veya buna gibi sebepleri ileri sürerek ibraz süresi içerisinde çekin ödenmesini durduramaz, bu gibi nedenlerle çekten cayması da geçerli değildir²³³.

Çek Kanunu, muhatap bankayı ibraz süresi içerisinde çeki ödeme yükümlülüğü altına soktuğundan, muhatap bankanın keşidecinin bu tür ödememe, çekten cayma taleplerini reddederek çeki ödemesi gerekir. Ancak, bu durumda keşideci borç ilişkisinden doğan defîlere dayanarak muhatap bankanın hamile yapacağı muhtemel ödemeyi önlemek için mahkemeden ihtiyati tedbir kararı alabilir²³⁴.

Türk Ticaret Kanunu'nun 711. maddesinde ibraz süresinin sonuna kadar çekten caymanın hüküm ifade etmeyeceği belirtilmekte ancak, bu hüküm sadece, muhatapın böyle bir caymaya uymak zorunda olmadığını ifade eder; yoksa keşidecinin cayma beyanına uyulması mecburiyetini yaratmaz²³⁵.

İbraz süresi içerisinde keşidecinin çekten caydığı durumlarda, muhatap banka, kendisine süresinde ibraz olunan çekin bedelini ödeyecek olursa, keşideciye karşı sorumlu olmaz²³⁶.

Yargıtay, ibraz süresi içinde keşidecinin cayma beyanına muhatapın uyma zorunluluğunun bulunmadığını²³⁷; aksine bu süre içinde caymaya uyup çek bedelini hamile ödememesi durumunda hamile karşı sorumlu olacağını da açıkça bildirmiştir²³⁸. Çünkü ibraz süresi içinde muhatapın çek bedelini hamile ödemesi bir

²³³ İNAN, (Çek Rizikoları), s. 64; NARBAY, age, 61; REİSOĞLU, age, s. 266-267; İNAN, (Karşılıksız Çek), s. 110-111

²³⁴ NARBAY, age, s. 61; REİSOĞLU, age, s. 267

²³⁵ ÖZTAN, a.g.e.s. 1333; NARBAY, age, s. 52

²³⁶ ÖZTAN, age, s.1333; ERİŞ, s. 237; NARBAY, age, s. 48

²³⁷ '...ibraz süresi içinde de cayma hükümsüz sayıldığına göre (TTK. Md.711/1) muhatap bankanın, böyle bir cayma beyanına uymak zorunda olmadığını kabul etmek gerekir..' Yargıtay 11. HD 'nin 07.05.1981 tarih ve 1850/2241 sayılı kararı(meşe)

²³⁸ '...mahkemece, çekin süresinde bankaya ibraz edildiği, TTK'nun 711. maddesine göre çekten caymanın, ancak ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade edeceği, ibraz süresi içinde ibraz edilen çek bedelini ödemeyen bankanın sorumlu olacağı...' Yargıtay 11. HD'nin 2.04.1987 tarih ve 849/2356 sayılı kararı (NARBAY, age, s.52)

zorunluluktur. Bu zorunluluk daha önce de belirttiğimiz gibi kanunda doğmaktadır (TTK md.695/II, ÇK md.4).

Tedavüle çıkmış ileri keşide tarihli çeklerde de, cayma söz konusu olur. İleri keşide tarihli çekle cayma açısından dikkate alınacak ibraz süresi çekin, örneğin tedavüle çıkarıldığı veya ciro edildiği tarihe göre değil, çek üzerinde yazılı keşide tarihine göre hesaplanacaktır²³⁹.

İbraz süresi bitmeden çekten cayma mümkün olmadığından, ibraz süresi içinde keşidecinin hesaptan para çekmesi çekten cayma olarak değerlendirilmeyecek, ibraz edilen çek karşılıksız işlemi görecektir²⁴⁰.

Çekten caymanın ibraz süresi geçtikten sonra hüküm ifade edeceği açıkça Türk Ticaret Kanunu'nun 711. maddesinde belirtilmiştir. Bu nedenle muhatap bankanın, çekten cayıldığıнын bildirilmesinden sonra çeki ödememesi gerekir. Çekten cayıldığı bildirildiği halde, ibraz süresi geçtikten sonra ibraz olunan bir çeki ödeyen banka, keşideciye karşı çek anlaşması nedeniyle sorumlu olur.

Çekten cayma iradesinin ibraz süresi bitmeden önce bankaya iletilmiş olması durumunda, ibraz süresi geçtikten sonra tekrar bildirim gerek kalmaksızın banka tarafından dikkate alınması gerekir²⁴¹. İbraz süresi geçtikten sonra ikinci bir defa cayma iradesinin bildirilmesi gerekliliğini savunmak, aşırı şekilcilik olacağı gibi, keşidecinin iradesine aykırılık teşkil edecektir.

Çekten ibraz süresi içinde cayılamayacağını Türk Ticaret Kanunu'nun 711. maddesinin birinci fıkrasında hükme bağlanmış olmakla birlikte, aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre ise, keşidecinin çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinde rızası olmaksızın çıkmış olduğu iddiasında ise, muhatapı çeki ödemekten men edebilir.

²³⁹ KENDİGELEN, s. 212; TANDOĞAN, s. 82-83

²⁴⁰ REİSOĞLU, a.g.e, s. 267-268

²⁴¹ ÖZTAN, a.g.e, s.1351

İbraz süresi içerisinde bir çekin ödenmesinin durdurabilmesi ve bu amaçla Türk Ticaret Kanunu'nun 711/III. maddesinin kapsamında bir ödemededen men talimatı verilebilmesinin ilk şartı; çekin rıza hilafına elden çıkmış olmasıdır. Rıza dışında elden çıkma kavramına, sadece çekin çalınması, kaybedilmesi veya gasp edilmesi dahildir²⁴². Ancak temel ilişkideki sakatlıklar ya da şahsi def'iler ödeme yasağına gerekçe oluşturamaz ve bu gerekçelere dayalı bir ödemededen men talimatı muhatap açısından bağlayıcı kabul edilemez²⁴³.

Ödeme yasağına ilişkin ikinci şart ise, bu konuda muhataba yöneltilmiş bir irade beyanını yani bir ödemededen men talimatının bulunmasıdır. Çekten cayma da olduğu gibi, ödemededen men yetkisi de yalnızca keşideciye tanınmıştır. Çekin hamilin elinde rızası hilafına çıktığı hallerde, hamil, keşidecinin çekin ödenmesinin durdurulması için, bankaya talimat vermesini isteyebilir. Keşidecinin, cirantanın bu talebini yerine getirme zorunluluğu yoktur²⁴⁴.

Hamil, doğrudan mahkemeye başvurup Türk Ticaret Kanunu'nun 669. hükmü uyarınca çekin rızası olmaksızın elinde çıktığını iddia ederek iptal davası açması ve mahkemenin bu iddiayı ciddi görüp çekin ödenmesini ihtiyati tedbir kararı ile durdurmasını sağlaması mümkün olacaktır.

Keşidecinin çekin ödenmesinin durdurmak için vereceği için ödememe talimatı, herhangi bir şekle tabi değildir. Bu nedenle telefonla yapılan bir ihbar da yeterli olabilir²⁴⁵. Ancak burada da ileride çıkması muhtemel bir uyuşmazlığın önüne geçmek amacı ile ödemededen men talimatının, başlangıçta sözlü olarak verilse bile derhal yazılı hale dönüştürülmesi isabetli olacaktır(HUMK md.288).

Ödemededen men talimatı, çekin ibraz süresi içinde önem taşır. Zira süresi içinde çek ibraz edilmezse, süre geçtikten sonra hiçbir sebep göstermeden keşideci

²⁴² KENDİGELEN, s. 217; DOMANIÇ, s. 636; ÖZTAN, a.g.e, s.1345; NARBAY, age, s. 78; İNAN, (Karşılıksız Çek), s.110; PULAŞLI, s. 199; ERİŞ, s. 239

²⁴³ KENDİGELEN, s. 217-218; PULAŞLI, s.199; NARBAY, s. 78 ; DOMANIÇ, s. 636 ;aynı yönde bkz.'...keşideci ile hamil arasında uyuşmazlık varsa, bu hal çekin ödenmesinin menini istemeye neden olmaz' Yargıtay 11. HD'nin 3.7.1995 tarih ve 4918/5629 sayılı kararı (ERİŞ, s. 244)

²⁴⁴ ÖZTAN, a.g.e,s.1346; NARBAY, s.75; REİSOĞLU, age,s. 269

²⁴⁵ REİSOĞLU, age, s. 274

çekten caydığını bildirebilecektir. İbraz süresi geçtikten sonra keşidecinin ödeme yasağı getirmesi halinde, bu beyan da çekten cayma gibi geçerli olacaktır²⁴⁶.

Ödeme yasağının kanuna konuluş amacı, Narbay'a²⁴⁷ göre ibraz süresi içinde rıza dışı çekin elden çıkmış olması durumlarında doğabilecek olası tehlikelere karşı keşideciye bir an önce müdahale hakkı vermektedir.

Ödeme yasağı konulmuş olan bir çek ibraz edildiğinde muhatap banka, çekin süresinde ibrazı halinde, ibraz tarihi yanı sıra karşılığı olup olmadığını ve ödeme yasağının bulunduğunu yazmalıdır²⁴⁸.

Keşidecinin ödeme yasağı, sadece süresinde ibraz eden çekin ödenmesini engellemektedir. Böylece hamilin, süresi içerisinde çeki muhatap bankaya ibraz etmelidir²⁴⁹. Süresinde çeki ibraz etmeyen kişi, keşideciye ve varsa cirantalara karşı tüm hakkını kaybeder.

Ödeme yasağı konulan bir çekte, ibraz yükümlülüğünü yerine getiren hamilin, ödeme yasağı kalktıktan sonra çeki ikinci defa ibraz yükümlülüğü yoktur²⁵⁰.

III. İBRAZ SÜRELERİNİN CİRO İLE İLİŞKİSİ

Emre yazılı olarak düzenlenen bir çekin devri ve bu devrin sonuçları ciroya ilişkin hükümler çerçevesinde olur(TTK md./1, 559/2). Emre yazılı çeklerde devir beyanı olan ciro, hukuki mahiyeti itibariyle çifte yetki veren hukuki bir işlemdir. Çekin cirosu ile ciro edilen kişiye çek bedelini muhatap bankadan tahsil edebilme

²⁴⁶ REİSOĞLU, age,s.275; NARBAY, age, s.78; KENDİGELEN, s. 220

²⁴⁷ NARBAY, age, s.78

²⁴⁸ '...suça konu çeklerin müdahil tarafından muhatap bankaya ibraz edilmesine karşın çek ile ilgili ödeme yasağı olduğundan bahisle işlem yapılmadan iade edilmiş ise de, çeklerin öncelikle yasal süreleri içinde ibraz edilip edilmediğinin tespiti ile müdahilin yasal süresi içerisinde şikayetçi olup olmadığını da araştırılacak bankaya başvurulduğu tarihte çek, sanığın çek hesabında çek bedelini karşılayacak meblağın bulunup bulunmadığı belirlenerek sonuca göre karar verilmelidir...' Yargıtay 10. CD'nin 1999 tarih ve 6613/7798 sayılı kararı(Akip İçtihat Programı)

²⁴⁹ '...icra takibine konu olan çek, bankaya ibraz edilmiş ve bu çekin arakasına 'TTK'nun 711/son maddesi gereği işlem yapılmıştır' ibaresi yazılmıştır. Bu durumda çekin, süresinde ve usulüne uygun ibraz edildiğinin kabulü gerekir...' Yargıtay 12.HD'nin 20.10.2000 tarih ve 14249/15571 sayılı kararı (ERİŞ, s.246)

²⁵⁰ REİSOĞLU, age, s.278

yetkisi verilirken, muhatap bankaya da bu bedeli ciro edilen kişiye ödeme yetkisi verilmektedir.

Bu çifte yetkilendirme, şayet ciro edilen kimsenin adını da içerirse tam ciro, lehine ciro edilen kişinin adını içermezse beyaz ciro olarak adlandırılır(TTK md.595/II). Beyaz ciro da iki şekilde yapılabilir. Buna göre ciro eden ya hiçbir şey yazmayarak bir imza ile ciro yapabilir ya da çekin bir beyaz ciro ile verildiğini belirten bir açıklığı içeren ciro işleminde bulunabilir. Dolayısıyla sadece ‘hamiline ödeyiniz’ kaydı yazılarak imzalanması halinde beyaz ciro söz konusu olur (TTK md.701/III).

Cironun çek veya alonj; üzerine yazılması ve ciranta tarafından el yazısı ile imzalanması gerekir. Ciro yapılırken, cirantanın ad ve soyadı, adresinin yazılması veya tarih konması zorunlu değildir²⁵¹.

Cironun kayıtsız şartsız olması zorunludur. Ciro şarta bağlı tutulursa, bu şart yazılmamış sayılır (TTK md.701/I). Kısmi ciro ve muhatabın cirosu batıldır(TTK 701/II).

Ciro, keşideci veya çekten dolayı borçlu olanlardan (ciranta ve avalistlerden) herhangi biri lehine yapılabilir, bu kimselerde çeki yeniden ciro edebilirler(TTK md.700/III).

Hamilin çeki, çek borçlularına ciro etmesi mümkün olmasına rağmen, muhatap banka lehine yapacağı ciro makbuz hükmünde sayılır(TTK md.701/IV).

Çekin cirosu, poliçe ve bononun cirosunda süre açısından farklıdır. Türk Ticaret Kanunu’nun 602. maddesine göre, poliçede, protesto çekilmiş olmamak şartıyla, vadenin geçmesinden sonra, fakat protesto süresinin bitmesinden önce ciro yoluyla devir mümkündür. Buna karşılık, çekte poliçedekinin aksine, protesto keşidesi için iki iş günü ilave süre verilmemiştir. Protestonun (veya muadili

²⁵¹ REİSOĞLU,age, s. 161-162

tespitlerin) ibraz süresinin bitmesinden önce çekilmesi gerekir(TTK md.721). Bu sebeple, çekin ciro su ibraz süresinin bitiminden önce mümkündür²⁵² .

Emre yazılı çeklerde, cironun ibraz süresi dahilinde yapılması gerekir. İbraz süresi geçtikten sonra yapılan ciro alacağın temliki hükmünde olup, bu tür bir temlikin hüküm ve sonuçlarını doğurur(TTK md.705/I). İbraz süresi içinde çek ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilmiş ve ödenmediği Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesi uyarınca muhatap banka tarafından çek üzerine yazılan tarihli bir beyan veya ödememe protestosu ya da takas odasının tarihli bir beyanı ile tespit ettirilmişse, bu tespitlerden sonra yapılan ciro da ibraz süresi dahilinde yapılmış olsa bile alacağın temlikinin hüküm ve sonuçlarını doğurur(TTK md.705/I).

Ciro yapılırken tarih atma zorunluluğu olmadığından, cironun yapılış tarihine göre alacağın temliki hükümlerine mi, yoksa ciro hükümlerine mi tabi olacağı hususunda tereddütte düşülebileceği düşünülerek Türk Ticaret Kanunu'nun 705/II. maddesinin hükmü ile adi bir karine getirilmiştir. Bu hükme göre, aksi sabit oluncaya kadar tarihsiz olarak yapılan bir ciro, protesto veya aynı mahiyette bir tespitin icrasından veya ibraz süresinin geçmesinden önce yapılmış sayılır²⁵³ .

Protesto veya buna benzer tespitten ya da ibraz süresinin geçmesinden sonra yapılan cironun alacağın temliki hükümlerine tabi olmasının yarattığı en önemli sonuç, şahsi def'ilerin hamile karşı ileri sürülebilmesidir²⁵⁴ . Böylece çeki ibraz süresinden veya ödememe durumunun tespitinden sonra ciro eden kişiye karşı haiz olunan şahsi def'iler artık alacağın temliki hükümleri kapsamında çeki iktisap eden kişi ya da kişilere karşı ileri sürülebilecektir. Buna karşılık daha önce ciro zincirinde yer alan kişiler olan ilişkilerden kaynaklanan def'iler ise, emre yazılı senetlerdeki olağan cironun fonksiyonları gereği salt kendi aralarında ileri sürülebilecektir. Bir diğer ifadeyle, gecikmiş cirodan sonraki kişiler ayrı bir grup oluşturacak, onlara

²⁵² ÖZTAN, s.252,253; ÖZTAN, a.g.e, s.1150,1151

²⁵³ Bu, aksinin ispatı mümkün bir karinedir. Bunun için yazılı delil şarttır; ancak, tarafların anlaşmasıyla tanık dinlenmesi mümkündür.(ÖZTAN, a.g.e, s.1151)

²⁵⁴ KENDİGELEN, s.153

karşı, bu yeni ciro zincirinin ilk sırasında bulunan kişiye karşı sahip olunan tüm def'iler herhangi bir sınırlama olmaksızın ileri sürülebilecektir²⁵⁵.

Çekin süresinde ibraz edilmemesi halinde hamilin çeke dayanarak keşideciye ve cirantalara başvuru hakkı son bulur. Çek bir havale ilişkisi olduğundan, hamil bu çeke dayanarak bir alacak iddiasında bulunamayacağı gibi, cirolar da alacak temlik niteliğini haiz değildir²⁵⁶. Bu durumda hamilin, keşideci veya cirantalara çek dışında bir hukuki ilişki -temel ilişki- varsa, bu ilişkiye dayanarak talep hakkı doğabilir.

IV. İBRAZ SÜRELERİNİN BLOKE KAYDI İLE İLİŞKİSİ

Bloke çek veya diğer bir deyişle teyitli çek, Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenmiş bir çek tipi olmayıp, iktisadi hayatın gelişmesi sonucu ortaya çıkan ihtiyaçlar nedeniyle uygulama tarafından yaratılmıştır.

Uygulamada, çeklerin karşılıksız gerekçesiyle ödenmeme riskini azaltacak yollar aranmış, özellikle muhatabın güven artırıcı beyanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Böylece uygulamada bloke çek (teyitli) çek yaratılmıştır.

Bloke çekin düzenlenebilmesi için, keşidecinin talebi üzerine banka yetkililerinin, çek karşılığının bloke edildiğini gösterir açık bir ifadeyi yazması ve imzalaması lazımdır. Çek üzerine bloke şerhi koyan banka, bu işlemi ya müşterisinin hesap kartonu üzerine işaretlemekte ya da çek bedelini keşidecinin hesabında çıkararak lehtar adına ayrı bir hesapta bloke etmektedir.

Çekin bloke edilmesi, Türk Ticaret Kanunu'nun 696. maddesindeki çekteki kabul yasağına aykırılık teşkil etmemektedir. Çünkü muhatap bankanın çek üzerine yazdığı bloke kaydı, bankayı hiçbir şekilde çekin asli borçlusuna haline getirmez²⁵⁷.

²⁵⁵ KENDİGELEN, s. 153-154

²⁵⁶ REİSOĞLU, s. 163

²⁵⁷ ÇINAR, s. 69

Muhatap banka kaydı vererek, nezdinde bulunan karşılığın bloke edildiğini, çekin süresi içinde ibraz olunması halinde ödenebileceğini ifade etmektedir.

Çeke muhatap banka tarafından konan bloke kaydının geçerliliği ibraz süresi ile sınırlıdır. Böylece bloke kaydının talep olunabileceği sürenin azami sınırı ibraz süresinin sonudur²⁵⁸.

Kanunda açık bir hüküm bulunmamasına rağmen, Türk Ticaret Kanunu'nun 711. maddesi ile 696. maddesinin birlikte incelenmesi halinde, teyidin ibraz süresi ile sınırlı olacağı sonucuna varılacaktır.

Türk Ticaret Kanunu'nun 711/I. maddesinin hükmü uyarınca, keşidecinin bloke edilmiş olsa dahi muhatap bankanın sorumlu tutulamayacağı açıktır. Bunun yanında, çekten cayılmamış da olsa, ibraz süresi geçen çekin ödenip ödenmemesi hususunda muhatap bankaya Türk Ticaret Kanunu'nun 711/II. hükmü ile verilen takdir hakkına dayanarak çekin ödenmemesi söz konusu olabilecektir. Bu tür kanuni serbestisi bulunan bankanın süresinden sonra ibraz olunan bloke çekten sorumlu tutulması kanuna aykırılık teşkil edecektir. Kaldı ki, muhatap bankanın (kabulü oluşturacak şekilde) ibraz süresi sonrasında da bloke çekten sorumlu olduğunun kabul edilmesi, Türk Ticaret Kanunu'nun 696. maddesinde hükme bağlanan kabul yasağına da aykırı olacaktır²⁵⁹.

Çekin blokesiyle, banka ibraz süresi içerisinde senet bedelinin hamil lehine bloke edildiğini belirtmektedir. Keşideci, ibraz süresi içinde provizyonu üzerinde artık bir tasarrufta bulunamaz. Banka ise bloke ettiği çek, süresi içinde ibraz olduğunda, karşılığının bulunmadığı gerekçesiyle ödeme yapmamazlık edemez.

İbraz süresinin geçmesinden sonra, çekin bloke edilmiş olma vasfı ortadan kalkar ve bloke halde tutulan para, ilgili hesaba alacak olarak kaydedilir veya keşideciye iade olunur²⁶⁰.

²⁵⁸ ÖZTAN, s. 246

²⁵⁹ ÇINAR, s.72-73

²⁶⁰ ÖZTAN, s. 246

V. İBRAZ SÜRELERİNİN MÜRACAAT HAKKI İLE İLİŞKİSİ

Bir borcun ifası amacıyla keşide edilen çekin muhataba ibrazdan önce ödenip ödenmeyeceği belli değildir. Bu nedenle çekin öncelikle ödenmek üzere muhataba ibraz edilmesi zorunludur. İbraza rağmen çekin ödenmemesi ve bu anlamda karşılıksız kalması halinde ise kanun koyucu hamile, çeke dayalı alacağın tahsili amacıyla kendisine karşı sorumlu olanlara başvurabilme hakkını tanımıştır. Temel ilişkiden bağımsız, tamamen kambiyo hukukuna dayalı bu talep hakkı kanunda ‘müracaat hakkı’ olarak isimlendirilmiştir²⁶¹.

Türk Ticaret Kanunu’nun 720. maddesinin hükmü gereğince, ister karşılıksızlıktan ileri gelsin, ister karşılıksız dışında kalan diğer sebeplerden²⁶² kaynaklansın, çekin ödenmemesi hallerinde, hamile müracaat hakkını kullanmak imkanı verilmiştir. Bu durumda hamil keşideciye, cirantalara ve aval verenlere karşı, çekin ödenmesi için başvurabilir.

Hamilin çekin karşılıksız çıkmasına dayalı müracaat hakkını kullanabilmesi için, hem çeki Türk Ticaret Kanunu’nun 708. maddesinde öngörülen ibraz süreleri içerisinde muhataba ödenmek üzere ibraz etmesi²⁶³ hem de çekin süresinde ibraz edilmiş olmasına rağmen ödenmediğinin Türk Ticaret Kanunu’nun 720. maddesinde öngörülen yollardan biri ile tespit ettirmiş olması gerekir.

Çeke ilişkin bir ihtiyati tedbir kararı verilmesi²⁶⁴ veya mahkemenin ödemedenden men talimatı (TTK md.711/3) veya mahkemenin ödemedenden men kararı

²⁶¹ KENDİGELEN, s. 235-236

²⁶² Bazı durumlarda çekin karşılığı olsa bile, çek bedeli ödenmeyebilir. Örneğin, ihtiyati tedbir ödeme yasağı, haciz, çek hesabı üzerinde rehin olması, çekteki imzanın denetimi yapılamayan hallerde, çekin karşılığı bulunmasına karşın, çek bedeli ödenemez.

²⁶³ ‘çek süresinde ibraz edilmediğine göre, müracaat hakkı düşmüştür’ Yargıtay 12. HD’nin 4.03.1998 tarih ve 1951/2603 sayılı kararı(ERİŞ, s. 281) ;aynı yönde bkz. Yargıtay 19. HD’nin 25.11.1997 tarih ve 46591/10010 sayılı kararı (ERİŞ, s. 280) ; Yargıtay 19. HD ‘nin 2.10.1997 tarih ve 2694/7999 sayılı kararı(ERİŞ, s. 279)

²⁶⁴ ‘çek hakkında ihtiyati tedbir kararı verilse bile, bu hal, çekin muhatabına yasal süresi içerisinde ibraz zorunluluğunu ortadan kaldırmaz’ Y 19 HD 26.2.1998, 92/1376 eriş,281,ancak bu tedbir kararı çekin ibrazının önlenmesine yol açmışsa, bu durumda artık bir mücbir sebepten söz edilebilecek,TTK’nun 723. maddesinin hükmü uygulama alanı bulacaktır’ Yargıtay 12. HD’nin 21.05.1992 tarih ve 14081/7005 sayılı kararı (ERİŞ, s.320)

(TTK 730/I-b.20,664) vermesi de, müracaat hakkının kullanılabilmesi için çekin süresinde ibraz edilmesi ve ödenmeme durumunun tespiti zorunluluğunu ortadan kaldırmayacaktır²⁶⁵.

Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesine göre, hamil, vaktinde ibraz etmiş olduğu çekin ödenmediğini;

a) Resmi bir vesika ile (protesto)²⁶⁶

b) Muhatap tarafından, ibraz günü de gösterilmek suretiyle, çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyanla²⁶⁷

c) Bir takas odasının, çek süresinde teslim edildiği halde, ödenmediğini tespit eden tarihli bir beyan ile saptanması gerekir²⁶⁸.

²⁶⁵ KENDİGELEN, s. 240

²⁶⁶ Uygulamada protesto işlemi yapılmamaktadır. Banka, çekin karşılıksız olduğunu yazdığı takdirde, bu işlem yeterli olmaktadır, eriş,270;aynı yönde,'çek ibraz edilmiş ve arkası yazılmış ise, bu çekin ayrıca noter aracılığıyla protesto edilmesine gerek yoktur' Yargıtay 12. HD'nin 30.3.1998 tarih ve 2851/3644 sayılı kararı (ERİŞ, s.282)

²⁶⁷ '...ibraz tarihi yazılmamış ise, müracaat hakkı düşer...' Yargıtay 12. HD'nin 7.12.1993 tarih ve 14857/19202 sayılı kararı(ERİŞ, s. 272) ; '...takip dayanağı çekte, ibraza ilişkin kaşenin vurulması yeterli olmayıp, ayrıca ibraz tarihini de taşıması gerekir, aksi halde, çek hamilinin, müracaat hakkını yitirmiş olduğunun kabulü gerekir...' Yargıtay 12.HD'nin 13.7.1994 tarih ve 9488/9734 sayılı kararı (ERİŞ, s.273) ; '...TTK'nun 720/2. maddesi gereğince vaktinde ibraz edilmiş olan çekin ödenmemiş olduğu ve ödemediğinden imtina keyfiyeti(muhatap tarafından ibraz günü de gösterilmek suretiyle, çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyanla sabit bulunduğu takdirde) alacaklı müracaat hakkını kullanabilir. Somut olayda, çeklerin üzerinde yasaya uygun ,muhatapın imzasını taşıyan bir beyan bulunmamaktadır. İbraz beyanının yazılı olması ve bunun imzalanması gerekli olup, sadece kaşe ve tarih ibraza geçerlilik tanımaz...' . Yargıtay 12. HD'nin 4.6.1998 tarih ve 6174/6781 sayılı kararı (ERİŞ, s.284); 'Ticaret Yasamız'ın 720. maddesi hükmüne göre, vaktinde ibraz edilmiş çekin ödenmemiş olduğunun muhatap tarafından ibraz günü de gösterilmek suretiyle çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyanla belirtilmesi zorunludur. Takip dayanağı 10.10.1993 keşide tarihli çekte bankaya ibraz edildiği tarih yazılı değildir. Çekin süresinde bankaya ibraz edildiği, bankadan alınan cevabı yazı ile kanıtlanamaz. Bu haliyle çekin yasal süre içerisinde bankaya ibraz edildiği anlaşılamadığından alacaklı takip hakkını yitirmiştir'Yargıtay 12. HD. 12.09.1994 tarih ve 10282/10310 sayılı kararı(OĞUZOĞLU Çetin Abdullah/ OĞUZOĞLU Özkan: Açıklamalı- İçtihatlı Bono ve Çek Sorunları, 8. Baskı, İstanbul 2003, s.67)

²⁶⁸ '...çekin 20.01.1998 tarihinde takas odasına ibraz edildiği anlaşıldığından, hamilin müracaat hakkı mevcuttur...' Yargıtay 12. HD'nin 27.5.1998 tarih ve 5044/6140 sayılı kararı(ERİŞ, s.283) '...çek üzerindeki takas kaşesi iptal edildiğine göre, çekin takasa verilmesi işlemi, yok hükmünde olup, bu kez ibraz edilmemiş sayılır...' Yargıtay 12. HD'nin 18.11.1994 tarih ve 14420/14514 sayılı kararı (ERİŞ, s. 274)

Çek Kanunu'nun 5. maddesinde de, çekin ödenmeyeceğinin tespiti halinde, bankanın ibraz tarihi ile ödememe sebebini yazması zorunlu kılınmıştır. Bu zorunluluk Çek Kanunu'nun 15. maddesiyle müeyyidelendirilmiştir. Buna göre, ibraz tarihi ile ödememe sebebini çek üzerine yazmayan banka, Çek Kanunu'nun 15. madde uyarınca para cezası ödeyebilecektir.

Hamilin, müracaat hakkını kullanabilmesi için Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde belirtilen tespitin ibraz süreleri içerisinde yapılması gerekir(TTK md. 721/1). Bununla birlikte kanun koyucu ödenmek üzere ibrazın, sürelerin son günü gerçekleştirilmesi halinde, ödememe durumuna yönelik tespitin, ibrazı takip eden iş günü içerisinde de yapılabileceğini kabul etmiştir (TTK md.721/II).

İleri keşide tarihli bir çekin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce bankaya ibraz olunması ve muhatabın çeki ödemekten imtina etmesi halinde de, hamil Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde belirtilen tespiti yaptırmış olmak şartıyla, çek üzerinde yazılı olan keşide tarihini beklemeden müracaat borçlularına başvurabilir²⁶⁹.

Kambiyo hukukuna dayanan müracaat hakkının varlığının tespiti için, mahkemelerin veya icra dairelerinin çekin bankaya süresi içinde ibraz edilip edilmediğini itiraza gerek kalmaksızın re'sen incelemesi gerekir²⁷⁰.

İbraz süresi içinde Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde belirtilen tespitin yapılmaması, bir devletin mevzuatı ya da mücbir sebep gibi aşılması imkansız herhangi bir engel nedeniyle mümkün olması, ibraz süresi Türk Ticaret Kanunu'nun 723/I. hükmü uyarınca uzar. Mücbir sebepler ibraz süresinin bitiminden önce başlamış olmak şartıyla durumun ihbar edildiği günden itibaren on beş günden fazla devam ederse, çekin ibrazına veya protesto keşidesine ya da buna muadil

²⁶⁹ '...ileri tarihli bir çek her zaman ibraz edilebileceğinden, böyle bir çekin ibrazında, TTK'nun 708. ve 720. maddelerine göre yapılan işlem doğrudur...' Yargıtay 12.HD'nin 21.6.1999 tarih ve 7788/8441 sayılı kararı (ERİŞ, s. 285)

²⁷⁰ '...çekin süresinde ibraz edilmemesi nedeniyle müracaat hakkının düşmesi hali, davalı keşideci tarafından ileri sürülmesi bile, mahkemece doğrudan doğruya gözetilerek karar tesis edilmelidir...' Yargıtay 19. HD'nin 13.3.1996 tarih ve 6191/2538 sayılı kararı(ERİŞ, s. 277) ;aynı yönde bkz. Yargıtay 12. HD'nin 26.5.1999 tarih ve 6354/6932 sayılı kararı (ERİŞ, s. 284)

herhangi bir tespite gerek olmaksızın hamil müracaat borçlularına başvurabilir (TTK md.723/IV).

Hamil, Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesinde öngörülen ibraz süreleri içerisinde muhataba ödenmek üzere çeki ibraz etmesi ve çekin ödenmemesi durumunu Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde öngörülen yollardan biri ile tespit ettirmiş olması halinde keşideci dahil tüm çek borçlularına karşı müracaat hakkını kullanabilecektir.

Çekin kısmen veya tamamen ödenmemesi nedeniyle müracaat borçluları (keşideci, cirantalar, avalistler) hamile karşı müştereken ve müteselsilen sorumludur(TTK md.730/12 atfı dolayısıyla md.636). Hamil, herhangi bir sıraya tabi olmaksızın, müracaat borçlularının her birine ayrı ayrı veya bunlardan bir kaçına ya da hepsine birden başvurabilir(TTK md.636/II). Türk Ticaret Kanunu'nun 636/IV. maddesinin hükmüne göre, hamilin çek borçlularından herhangi birine müracaat etmiş olması halinde, diğer borçlularla başvurduğu borçludan sonra gelen borçlulara başvuru hakkı ortadan kalkmaz.

Çek bedelini ödeyen müracaat borçlusunu, Türk Ticaret Kanunu'nun 639. maddesi uyarınca, ödediği miktarı Türk Ticaret Kanunu'nun 638. maddesinde belirlenen diğer kalemlerle birlikte kendisinden önce gelen müracaat borçlularından talep etme hakkına sahiptir (TTK md.730/13 atfı dolayısıyla md.638). Müracaat borçluları arasında mevcut bulunan teselsül yukarıya doğru olduğundan ödemedeki bulunan müracaat borçlusunu, bu alacağını kendisinden sonra gelen borçlulardan isteyemez.

VI. İBRAZ SÜRELERİNİN ZAMANAŞIMINA ETKİSİ

Çeklerde zamanaşımı, çek hamilinin müracaat borçlularına, kendisine başvuru müracaat borçlusunun da daha önceki çek borçlularına kambiyo ilişkisine dayanarak başvurabileceği süreyi ifade eder²⁷¹.

²⁷¹ ÇINAR, s. 111

Çekte müracaat haklarının kullanılması için öngörülen zamanaşımı süresi diğer kambiyo senetlerine oranla daha kısa tutulmuş ve sadece altı aylık tek bir süre kabul edilmiştir (TTK md.726). Çekin bir kredi vasıtası değil, fakat bir ödeme vasıtası olması ve tedavülünün hızlı yapılması sebebiyle, zamanaşımı süresi poliçedeki zamanaşımı süresinden daha kısa tutulmuştur.

Türk Ticaret Kanunu'nun 726. maddesi ile getirilen zamanaşımı sürelerinin sözleşme ile değiştirilmesi mümkün değildir (TTK md.6).

Çeklerde bir çok şeyin ibraz süreleri ile ilgisi olduğu gibi zamanaşımı süresinin de ibraz süreleri ile ilgili bulunmaktadır. Türk Ticaret Kanunu'nun 726. maddesine göre zamanaşımı süresinin başlangıcı da ibraz süresinin geçmesine bağlanmıştır.

Süresi içinde muhatap bankaya ibraz edilen bir çekin muhatap bankaca ödenmemesi halinde ve süresi içinde Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesine göre gerekli tespiti yaptıran hamilin, keşideci dahil tüm müracaat borçlularına, bu anlamda cirantalar ile avalistlere karşı sahip olduğu müracaat hakkı, Türk Ticaret Kanunu'nun 726/I. maddesinin hükmü uyarınca, ibraz süresinin bitiminden itibaren altı ay geçmekle zamanaşımına uğrar.

Yargıtay'a²⁷² göre '01.05.1990 da Adana'da keşide edilen çekte, hesabın bulunduğu yer, yani ödeme yeri de Adana ise, bu çek 10 gün içinde, yani 11.05.1990 da çalışma saatinin sonuna kadar ibraz edilmelidir. Süreler hesaplanırken, başladığı gün sayılmaz (TTK md.729).Ancak bu çeki hamil 03.05.1990 da ibraz etmiş olsa da, altı aylık zamanaşımı süresinin başlangıç tarihi çekin fiilen ibraz edildiği 03.05.1990 değil, ibraz süresinin bitimi olan 11.05.1990 tarihidir ve 11.11.1990 günü de zamanaşımının son günüdür'.

²⁷²Yargıtay 11. HD'nin 14.4.1992 tarih ve 7458/4843 sayılı kararı (GÜRBÜZ, s. 207)

Çek borçlularından birinin diğerlerine karşı haiz olduğu müracaat hakkının zamanaşımı ise, çek borçlusunun çeki ödediği veya çekin dava yoluyla kendisine karşı dermeyan edildiği tarihten itibaren altı aydır (TTK md.726/II).

Türk Ticaret Kanunu'nun 726. maddesine göre geçerli bir çekin zamanında ibraz edilip ödenmediğinin tespiti halinde hamil, keşideci, ciranta ve diğer senet borçlularından altı aylık zamanaşımı süresi içinde çek bedelinin ödenmesini isteyebilir. Aynı şekilde zamanaşımı süresinin son günü resmi tatile rastlarsa, süre tatili takip eden ilk iş gününün sonuna kadar uzar (TTK md.728) aradaki tatil günleri sürenin hesabına dahildir.

Zamanaşımı ibraz süresinin bitiminden itibaren başlayacağından, çekin ibraz süresi içinde ancak örneğin keşide tarihinden önceki bir tarihte ibraz edilmesi, zamanaşımı süresinin başlaması yönünden etkili değildir²⁷³. Yargıtay da aynı yönde karar vermektedir²⁷⁴.

Çekin zamanaşımı uğraması halinde hamil, kambiyo hukukuna ait takip hakkını yitirmekle birlikte, keşideciyi sebepsiz iktisap davası ya da asıl borç ilişkisine dayanarak açacağı alacak davası ile takip edebilir.

Zamanaşımı süresi, dava açılması, takip talebinde bulunulması, davanın ihbar edilmesi veya alacağın iflas masasına bildirilmesi nedenleriyle kesilir (TTK'nun 730/18 atfı dolayısıyla md.662). Zamanaşımı süresi, kesilince kesen nedenin ortadan kalkmasıyla yeniden başlar. Bu durumda kaldığı yerden devam etmeyip, altı aylık süre baştan hesap edilir (TTK'nun md.730/18. atfı dolayısıyla TTK md. 663/2).

Her ne kadar çekin zamanaşımına uğraması ile birlikte çeke dayalı talep hakkı kendiliğinden sona ermemekte, bir anlamda çeke dayalı borç 'eksik (tabii) borç'

²⁷³ REİSOĞLU, age,s. 356

²⁷⁴ '...somut olayda, çekin keşide tarihi 06.04.1996 olup, on günlük ibraz süresinin ilavesi ile bu süre 16.04.1996 tarihinde sona ermektedir. İcra takibi 05.10.1996 tarihinde yapıldığına göre ibraz müddetinin bittiği tarih itibariyle zamanaşımı süresi dolmamıştır. Çekin keşide tarihinden önce ibraz edilmiş olması yasanın açık hükmü karşısında duruma etkili değildir', Yargıtay 12. HD'nin 25.3.1997 tarih ve 2899/3661 sayılı kararı (Akip İçtihat Programı)

haline gelmekte ise de, çek borçluları her zaman zamanaşımı savunmasını ileri sürerek ödeme yapmaktan kaçınabilecektir. Bu savunma aracı bir def'i olduğundan hakim tarafından re'sen dikkate alınmayarak, mutlaka ilgili kişi tarafından ve ileri sürülmesi gerekecektir²⁷⁵.

VII. İBRAZ SÜRELERİNİN KARŞILIKSIZ ÇEK İLE İLİŞKİSİ

Türk Ticaret Kanunu'nun 695/3 maddesi ile Çek Kanunu'nu 16.madde hükümlerinden çıkarılan sonuca göre, karşılıksız çekten bir çekin süresi içinde tamamen veya kısmen karşılığı olmadığı için ödenmemiş olmasının anlaşılması gerekir.

Karşılıksız bir çekten bahsedebilmek için çekin zorunlu tüm unsurları haiz bir çek niteliğini taşıması zorunludur. Ayrıca çek üzerinde belirtilmiş olan hesapta, süresi içinde ibrazında çek tutarını karşılayacak miktarda para yoksa çek karşılıksızdır.

Çekin karşılıksızlığının tespiti bakımından gerek özel hukuk, gerek ceza hukuku açısından önemli olan ise, çekin keşidesi anında ya da tedavülü süresince karşılığının bulunup bulunmaması değil, fiili ibraz anında karşılığının olmamasıdır²⁷⁶.

Çekin muhatap bankaya ibrazında banka tarafından ödemediği kaçınılmaz her durumda da karşılıksız çekten söz edilemez. Çekin karşılığı bulunsa bile, zorunlu unsurları içermediği için hukuken genel olmayan bir çeki muhatap ödemekten kaçınmak durumundadır. Aynı şekilde ödeme için ibrazın emre yazılı çeklerde meşru hamil veya nama yazılı çeklerde ise gerçek hak sahibi tarafından yapılmadığı durumlarda da muhatap ödeme yapmayacaktır. Tüm bu olasılıklarda artık teknik anlamda bir karşılıksız çekten söz edilemeyecektir²⁷⁷.

²⁷⁵ KENDİGELEN, s.253

²⁷⁶ KENDİGELEN, s. 230

²⁷⁷ İNAN,(Karşılıksız Çek), s. 106

Karşılıksız çekin hukuki ve cezai sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlar üzerinde şimdi kısaca duracağız,

A. Karşılıksız Çekin Hukuki Yönden Sonuçları

Bir çekin karşılıksız çıkması Türk Ticaret Kanunu ve Çek Kanunu açısından bazı sonuçlar yaratmaktadır.

Süresinde muhatap bankaya ibraz edilen çekin karşılıksız çıkması halinde, hamilin çekin ödenmediğinin Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde öngörülen yollardan biri ile tespit ettirmesi şartıyla müracaat hakkını kullanabilir. Böylece çekin karşılıksız çıkması halinde müracaat hakkını kullanılabilir. Müracaat hakkı kapsamında hamilin neler talep edebileceği Türk Ticaret Kanunu'nun 722. maddesinde dört kalem halinde sayılmıştır. Anılan hüküm uyarınca hamil,

- a) Çek bedelinin ödenmeyen kısmını,
- b) İbraz gününden itibaren işletilecek temerrüt faizini²⁷⁸,
- c) Yaptığı tüm masraflar,

d) Çek bedelinin binde üçünü aşmamak üzere bir komisyon ücretini, kendisine karşı müteselsilen sorumlu olan müracaat borçlularının sıra gözetmeksizin, herhangi birisinde veya birkaçında ya da hepsinden talep edebilir.

Kanun koyucu Türk Ticaret Kanunu'nun 695/3. maddesi hükmü ile hamile ayrıca, Türk Ticaret Kanunu'nun 722. maddesinde öngörülen bu dört kaleme ek

²⁷⁸ ‘...çek ibraz edilmemiş ise, faiz için TTK'nun 722/2 maddesi uygulanamaz...’ Yargıtay 19. HD'nin 22.06.1994 tarih ve 7715/6639 sayılı kararı(ERİŞ, s. 300)

‘...çek ibraz edilmiş ise, bu ibraz tarihinden ve ibraz edilmemişse, ibraz süresinin bitim tarihi, temerrüt tarihi kabul ile faizin bu tarihten başlaması gerekir...’ Yargıtay 11. HD'nin 11.6.2001 tarih ve 3315/5289 sayılı kararı(ERİŞ, s. 309)

‘...çeklerde temerrüdün başlangıcı, ibraz tarihi esas alınarak belirlenir...’ Yargıtay 12. HD'nin 12.2.1998 tarih ve 695/1440 sayılı kararı(ERİŞ, s. 306)

‘...çek hamili,çekin ibraz gününden itibaren temerrüt faizi isteyebilir...’ Yargıtay 12. HD'nin 5.2.1998 tarih ve 67/916 sayılı kararı (ERİŞ, s.306)

olarak, çekin ödenmeyen kısmının yüzde beşi oranında bir meblağında ödenmesini talep etme hakkı tanınmıştır.

Türk Ticaret Kanunu'nun 695. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan hükme göre,

'Gösterilen paraya mukabil, muhatap nezdinde karşılığı bulunmadan bir çek keşide eden kimse, çekin kapatılmayan miktarının %5'ini ödemekle mükellef olduktan başka, hamilin bu yüzden uğradığı zararı tazmine mecburdur.'

Hamil, % 5 oranındaki bu meblağı sadece keşideciden talep edebilir. Aynı şekilde keşidecinin de hamil dışındaki bir müracaat borçlusuna bu tazminatı ödeme yükümlülüğü yoktur. Tanzim edip verdiği çekin karşılıksız çıkması halinde, keşidecinin çek meblağını duruma göre tamamının, duruma göre eksik kalan kısmının % 5'i oranında tazminat ödemesi hususu, hamilin uğradığı zararın tamamen dışındadır.

Tazminatın talep edilebilmesi için, çekin ödenmemiş olması tek başına yeterlidir; ayrıca keşidecinin bir kusurunun bulunması ya da hamilin bir zarara uğramış olması aranmaz. Bir cezai şart niteliği taşıyan bu tutarın, hamilin uğramış olduğu diğer zararlarına mahsup edilmesi de söz konusu değildir²⁷⁹.

Karşılıksız çeki ilişkin Türk Ticaret Kanunu'nda öngörülen hukuki müeyyidelere ek olarak Çek Kanunu'nda müeyyideler getirilmiştir. Çek Kanunu'nun 8. maddesine göre, karşılıksız çek keşide eden keşidecinin, bir daha çek keşide edebilmek için düzeltme hakkını kullanmak zorunda olduğu hükme bağlanmıştır.

Çekte yazılı keşide gününe göre hesaplanacak ibraz süresinin bitim tarihinden itibaren en geç on gün içinde çekin karşılıksız kalan kısmının %10 tazminatı ve ibraz tarihinden ödeme gününe kadar geçen süre için Çek Kanunu'nun 16a²⁸⁰ maddesine

²⁷⁹ SELÇUK Sami: 'Çek Keşidesinin Koşulları ve Karşılıksız Çek' Adalet Dergisi, S.1, Ankara 1974, s.268

²⁸⁰ ÇK'nun 16a maddesine göre çekin karşılıksız kalan miktarı için gecikme faizi, ibraz tarihinden itibaren, 4.12.1984 tarihli ve 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine ilişkin kanuna göre ticari işlerde temerrüt faizi oranı üzerinde hesaplanır.

göre hesaplanacak gecikme faizi ile birlikte ödemek suretiyle düzeltme hakkını kullanılabilir ve çek keşide etmek hakkını keşide yeniden kazanır (ÇK md.8)²⁸¹ .

Düzeltilme hakkı karşılıksız çekin ibraz süresinin bitim tarihinden itibaren en geç on gün içinde kullanılabilir. Süresi içinde olmak şartıyla, çekin ibraz tarihi önemli değildir. Örneğin, ileri keşide tarihi – 40 gün sonraki 01.07.2003 tarihi-taşıyan bir çek hamili tarafından ibraz süresi içinde ne zaman ibraz edilerek karşılıksız şerhi düşülürse düşülsün, bu çek için 01.07.2003’ye göre ibraz süresi (on gün veya bir ay) hesaplanarak takip eden on gün içinde düzeltme hakkı kullanılabilir²⁸² .

Muhatap banka, yeterli karşılığı olmadığı için çekin ödenmediğini ve hesap sahibi hakkında gereken bilgileri, ibraz tarihinden itibaren on gün içinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilir. Bu bildirimden sonra çek tutarı ile Çek Kanunu’nun 16c maddesinde öngörülen tazminat ve gecikme faizinin hamile veya hamile ödenmek üzere muhatap bankaya ödenmesi de, muhatap banka tarafından ödeme tarihinden itibaren on gün içinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da bu bildirimler en geç on beş gün içinde bankalara duyurulur(ÇK md.9).

Yeterli karşılığı bulunmadığı için çeki kısmen veya tamamen ödemeyen muhatap banka, hesap sahibine kendisine ait bütün çek defterlerini aldığı bankalara geri vermesini Çek Kanunu’nun 8. maddesinde öngörülen sürenin²⁸³ bitiminden itibaren on gün içinde iadeli taahhütlü mektupla bildirilir(ÇK md.7)

²⁸¹ Çek Kanununun 4814 sayılı kanunla ile yapılan değişiklikten önce eski düzenlemeye göre, keşidecinin düzeltme hakkını kullanabilmesi için muhatap bankanın hesap sahibine çekin ibraz tarihini izleyen on iş günü içinde iadeli taahhütlü mektupla bir ihtarname göndermesi düzeltme hakkını yedi iş günü içinde yerine getirilmediği takdirde bir yıl süre ile çek keşide edemeyeceğini bildirmesi gerekiyordu. Bu durum Çek Kanununun 4814 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle ortadan kaldırılmıştır.

²⁸² REİSOĞLU,age, s. 328

²⁸³ Bu süre ÇK’nun md.8’e göre ibraz süresinin bitim tarihinden itibaren en geç on günlük süredir.

B. Karşılıksız Çekin Cezai Yönden Sonuçları

Çek ile ilgili temel hükümlerin yer aldığı Türk Ticaret Kanunu'nda karşılıksız çek düzenleyenler hakkında herhangi bir cezai yaptırım öngörülmemiştir. 3167 Sayılı Çek Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önce, karşılıksız çek düzenlemek Türk Ceza Kanunu'nda yer alan dolandırıcılık suçu sayılarak cezalandırılmaktaydı²⁸⁴. Çek Kanunu'nun 16. ve devamı maddelerinde karşılıksız çek düzenlemenin cezai sonuçları düzenlemiştir. Böylece Çek Kanunu'nun 16. maddesi ile karşılıksız çek keşide etmek ayrı ve bağımsız bir suç haline getirilmiştir²⁸⁵.

Çek Kanunu'nun 16. maddesine göre, karşılıksız çekten söz edebilmek için bir takım şartların bir araya gelmesi gerekmektedir.

Karşılıksız çek suçunun oluşması için şu şartların bulunması gerekir:

a) Karşılıksız çek suçunun oluşması için, çekin Türk Ticaret Kanunu ve Çek Kanunu anlamında çek niteliğinde olması ve ibraz edildiği anda zorunlu unsurların²⁸⁶ tamam olması gerekir. Bu unsurların varlığı, aynı zamanda çekin geçerli olması için de gereklidir. Karşılıksız çek, hesap sahibi tarafından keşide edilebileceği gibi onun yetkili temsilcisi veya vekili tarafından da düzenlenmiş olabilir²⁸⁷

Çek anlaşması ve çekin ihtiyari unsurlarının eksik olması hem senedin çek sayılmasını hem de karşılıksız çek suçunun oluşmasını engellemez²⁸⁸.

Yargıtay da unsurlarının bulunmaması halinde artık Çek Kanunu kapsamında bir yaptırımın uygulanamayacağını görüşünü benimsemekle ve bu durumda

²⁸⁴ EREM, bu konuda buna karşılık, karşılıksız çek keşidesini 'emniyeti suiistimal' suçunun bir çeşidi olarak sayanlarında olduğunu ancak çek, varaka olarak bir 'kıymet' sayılamayacağından bu görüşte isabet olmadığını belirtmiştir. (EREM Faruk: 'Uygulamada Karşılıksız Çek', Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan, Ankara 1983, s.413

²⁸⁵ OĞURLU Yücel: 'Karşılıksız Çeklerde Bankanın Sorumluluğu, AÜEHF Dergisi 1997, C.1, S.1,s.3

²⁸⁶ Çekin zorunlu unsurları TTK'nun 692-693. maddelerinde belirtilenler ile ÇK'nun 3/2. maddesi ile öngörülen hesap sahibinin vergi kimlik numarasıdır.

²⁸⁷ KUBİLAY Huriye: "Karşılıksız Çeklerde Hesap Sahibinin Hukuki Durumu", Manisa Barosu Dergisi, Yıl: 5, S.17, Manisa 1986, s.12

²⁸⁸ KAYAR, s. 195

dolandırıcılığa ilişkin ceza hükümlerinin uygulanıp uygulanamayacağında her somut olaya göre değerlendirme yapılmasını aramakta, hatta unsurlardan bir kısmının boş bırakılması halinde, ibraz anına kadar hamil tarafından doldurabileceğini gerekçe göstererek olumsuz bir sonuca dahi ulaşmaktadır²⁸⁹.

b) Karşılıksız çekten bahsedebilmek için, çekin ödenmek üzere süresinde muhatap bankaya veya takas odasına ibraz edilmiş olması gerekir. Çekin ibraz süresi geçtikten sonra bankaya veya takas odasına ibraz edildiği takdirde, karşılığın kısmen veya tamamen bulunmaması durumunda karşılıksız çek keşide etme suçundan söz edilmeyecektir.

Çek, üzerinde yazılı keşide tarihinden önce de ibraz olunabilir. Çekte ‘görüldüğünde ödenme’ esası hiçbir şekilde değiştirilemeyeceğinden, bu şekilde ileri tarihle tanzim edilip verilmiş bulunan çeklerde de, keşide tarihlerinin gelmesini beklemeğe lüzum kalmadan ödenmesi için ibraz olunabilir ve ibraz olup ödenmezse, karşılıksız çek keşide etme suçu oluşur²⁹⁰. Karşılıksız çek düzenleme halinin mevcut olup olmadığı, bu çekler açısından da, keşide tarihlerinden önce veya keşide tarihleri göz önünde tutularak hesaplanacak ibraz sürelerinin sonuna kadar muhatap bankaya veya takas odasına ibraz olup olunmama vakıasına bakılarak tespit edilecektir.

²⁸⁹ ... karşılığın bulunmadığı anlaşılrsa dahi,... TTK 692. ve 693. maddeleri gereğince çek sayılmayan belgeyi düzenleyerek müdahile veren sanığın eylemi,3167 Sayılı Yasaya aykırı davranışta bulunmak suçunu değil, unsurları gerçekleştiği takdirde dolandırıcılık suçunu oluşturacağından...’ , Yargıtay CGK’nın 20.2.1989 tarih ve E.6-13,K.59 sayılı kararı(ÇOLAK Haluk/ ÖZDEMİR Kenan / HIZ Yüksel, Açıklamalı Gerekçeli ve İçtihatlı Çek Kanunu Uygulaması ve İlgili Mevzuat, 1. Bası, Ankara 2003, s.249) ;aynı yönde bkz. Yargıtay CG’nın 3.1.1994 tarih ve E.109-334,K.4 sayılı kararı (ÇOLAK/ÖZDEMİR/HIZ, s. 252); ‘... sanığın keşide sırasında yazmadığı keşide yerinin ibraz tarihinden önce müştekice tamamlanması mümkün olup, bu durum çekin hukuki değerini etkilemeyeceğinden ve böylece suç konusu çekin keşide yeri Keçiborlu olarak belirtilmiş olup yasal süre içinde muhatap bankaya ibrazında karşılıksız çıkması ile 3167 Sayılı Yasaya muhalefet olduğu dikkate alınmadan dolandırıcılık suçundan hüküm kurulması yasaya aykırıdır’, Yargıtay 7.CD’nin 29.9.1981 tarih ve 882/8778 sayılı kararı(ÇOLAK/ÖZDEMİR/HIZ, s. 269)

²⁹⁰ ÖZTAN, a.g.e s.1275; ÖZTAN, s.287, CİVAN Mehmet/ SUSUZ Kağan.’ Yeni Çek Tasarısının Ekonomik Hayata Etkisi ve Ekonomik Hayatın Beklentileri’, Bilgi Toplumunda Ünal Tekinalp’e Armağan, İstanbul 2003, C.1, s. 741; MUGAMİNİYA Muhammet,’ Türk ve İran Hukukunda Karşılıksız Çekin Hukuki ve Cezai Sonuçları’, Bilgi Toplumunda Ünal Tekinalp’e Armağan, İstanbul 2003, C.1, s. 783; GÜNGÖR Ş. Seda, ‘ Çekte Düzeltme Hakkı’, Doç. Dr. Mehmet Somer’in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s. 130; KALPSÜZ Turgut, ‘Çek Hukukuna İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Yargıtay Kararlarının Tahlihi’,Batider 1981, C. XI, S. 2, s. 61-62

Çek yetkili hamil tarafından ibraz edilmiş olmalıdır. İbrahim süresi geçtikten sonra keşideci çekten cayabilir, ibraz süresinin geçmesinden sonra muhatabın da çekin karşılığı olsa dahi ödenmeme hakkı vardır (TTK md.711). Bu sebeple, ibraz süresi geçtikten sonra ibraz edilen çeki, banka ödemek zorunda değildir ki, ödenmemiş olması suç sayılsın²⁹¹.

Yargıtay da çekin ibraz süresi geçtikten sonra ibraz edilmesi durumunda karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşmadığı şeklinde kararlar vermiş olduğu gibi, çekin üzerinde yazılı tarihten önce ibrazının da suçun oluşumunu engellemediği şeklinde kararlar da vermiştir²⁹².

c) Karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşması için, ayrıca çekin, ibraz edildiği anda tamamen veya kısmen karşılığının²⁹³ bulunmaması ve bu gerekçeyle ödenmemiş olması gerekir.

Karşılıksız açısından önemli olan çekin keşide edildiği tarih ya da tedavül ettiği zaman dilimi değil, ödenmek üzere muhataba ibraz edildiği andır. Yani çekin keşide edildiği tarih ile ibraz tarihi arasındaki sürede karşılığının bulunmaması suçun oluşması için yeterli değildir. Karşılıksız çek keşide etmenin suç oluşturması için, ibraz anında karşılığının bulunmaması gerekir. Hesapta karşılık bulunmadığı halde çek keşide edilmesi bu çek ibraz edilmedikçe suç meydana gelmez.

²⁹¹ KAYAR, s. 196; MUGAMİNİYA, s. 772

²⁹² ‘...çekin yasal süre geçtikten sonra...ibraz edildiği anlaşılmış olmakla 3167 Sayılı Yasanın 16. maddesinde öngörülen suç unsurlarının oluşmadığı nazara alınmadan yazılı düşünce ile hükümlülüğüne karar verilmesi yasaya aykırıdır...’, Yargıtay 10. CD’nin 13.04.1994 tarih ve 645/5338 sayılı kararı (ÇOLAK/ÖZDEMİR/HİZ, s. 257-258) ; ‘...TTK’nun 707. maddesine göre çeklerde vade söz konusu olmayıp görüldüğünden ödenmesi gerektiği, 3167 Sayılı Yasanın 16/1. maddesine göre de çekin ibraz süresi içinde veya üzerinde yazılı keşide tarihinden önce aynı yasanın 4. maddesine göre ibraz edildiğinde karşılığının bulunmaması halinde keşide edenin cezalandırılacağına öngörülmüş olmasına, suç konusu çeklerin üzerinde yazılı tarihten önce ibraz edilmesi üzerinde yazılı tarihten önce ibraz edilmesinin suçun oluşumunu engellemeyeceği...’, Yargıtay 10. CD’nin 26.3.1996 tarih ve 2899/3014 sayılı kararı (ÇOLAK/ÖZDEMİR/HİZ, s. 256); aynı yönde bkz. Yargıtay 10. CD’nin 19.01.1993 tarih ve 13280/103 sayılı kararı (ÇOLAK/ÖZDEMİR/HİZ, s. 263)

²⁹³ Karşılık, genellikle keşidecinin (müşteri), üzerinde çek ile tasarruf etmek üzere bankaya yatırdığı bir miktar paradan (alacaklı cari hesabı) ya da bankanın, müşterisine (keşideci) açtığı krediden (borçlu cari hesabı) oluşur, ARKAN Sabih/ GÖLE Celal, ‘Karşılıksız Çeki Ödeyen Bankanın Keşideciden Talep Hakkı’ ,Batider 1984, C.XII, S.2-3,s.53; TÜRK Sami Hikmet, ‘Karşılıksız Çeki Ödeyen Banka, Keşideciden Ceza İsteyebilir mi?’, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu Bildiriler-Tatışmlar VIII , Batider 1991, s. 72

Çek Kanunu'nun 16. maddesine göre, bir çekin süresi içindeki ibrazı anında karşılığının bulunmaması, suçun oluşması için tek başına yeterlidir. Bu nedenle ileri tarihli çek keşide edenler de çekler de ibraz edildikleri ve ibraz anında karşılıkları bulunmadığı için ödenmedikleri takdirde cezalandırılacaklardır. Çek Kanunu'nun 16. maddesinde yer alan 'üzerinde yazılı keşide tarihinden önce veya ibraz süresi içinde ibraz edildiğinde' ibaresi açıkça ibrazında karşılıksız çıkan ileri tanzim tarihli çeklerin cezalandırılacağını göstermektedir.

Kanun koyucu, karşılığı bulunmayan bir çek bedelinin Çek Kanunu'nun 10. maddesine dayalı ya da garantili çeklerde olduğu gibi sözleşmeye dayalı bir teminat nedeniyle muhatap tarafından tamamen ödenmesi halinde yine karşılıksız çek keşide etme suçunun oluşacağını kabul etmiş ve bu kez şikayet hakkını çek bedelini tamamen ödeyen muhataba tanımıştır(ÇK md.16/b.1).

Çekle işleyen hesap üzerinde haciz bulunması veya çeke ilişkin bir ihtiyati tedbir bulunması kararı nedeniyle çek hakkında bir işlem yapılmamış olması da, ibraz anında çekin karşılığının bulunmaması halinde karşılıksız çek keşide edilmesi suçunun oluşmasını engellemeyecektir²⁹⁴.

d) Karşılıksız çek suçunun oluşması için çekin ibrazında karşılığının kısmen veya tamamen mevcut değilse, ayrıca ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılması gerekir (ÇK md.5).

İbraz anının, saat ve hatta dakika gösterilerek belirtilmesinde, ileride çıkması muhtemel tartışmaların önlenmesi bakımından büyük yarar olduğunda şüphe yoktur²⁹⁵.

²⁹⁴ KENDİGELEN, s.272

²⁹⁵ '...ibraz şerhinde, ibraz tarihi yazılı değilse, geçerli bir ibraz söz konusu değildir...' Yargıtay 12.HD'nin 6.3.1995 tarih ve 2914/2943 sayılı kararı (ERİŞ, s. 222)

'...çekin ibrazına ilişkin tarihin çek üzerine yazılması gerekir. Bu tarih çek üzerine yazılmamış ise, sonradan bankadan alınan bir yazı ile bu tarih kanıtlanamaz...' Yargıtay 12 HD.'nin 12.4.1994 tarih ve 10282/10310 sayılı kararı (ERİŞ, s.273)

Çekin gerek süresi içerisinde ibraz edildiğinin, gerek ibraza rağmen tamamen ya da kısmen karşılığın bulunmaması gerekçesiyle ödenmediğinin ispatı açısından, bu hususun Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde öngörülen üç yoldan biri ile tespit ettirilmiş olması gerekir.

Çek hamilinin çeki ibraz edip, karşılığının bulunmadığının kendisine bildirilmesi üzerine çekin yazılmasını istemeyerek alıp gitmesi halinde 'ödememe' kaydı çek üzerine yazılmadığından suç meydana gelmeyecektir²⁹⁶. Hamilin, bu isteğine rağmen, bankanın karşılıksız olduğunu çek üzerine yazma yükümlülüğü veya hakkı bulunmamaktadır²⁹⁷.

e) Karşılıksız çek keşidesinde objektif sorumluluk esası benimsendiğinden, suçun oluşması açısından çek keşide edenin kastının varlığı aranmamaktadır. Ancak çek keşide etme suçu açısından objektif sorumluluk esasının benimsenmiş, keşidecinin iradesi dışındaki fiillerinin de yaptırımı tabi tutulduğu anlamına gelmemektedir. Bu nedenle karşılıksız çıkan çekin keşidecinin, iradi ve bilinçli bir harekete dayanmaması halinde, ceza hukuku anlamında bir objektif sorumluluktan söz edilemeyecektir. Böylece çekin rıza dışında keşidecinin elinde çıkması ve karşılıksız kalması, yani fiilin iradi olmaması halinde artık karşılıksız çek keşide etme suçu oluşmayacaktır.

Karşılıksız çek keşidesi suçundan dolayı takibat yapılabilmesi için, çek hamilinin şikayette bulunması şarttır. Yani bu suç, takibi şikayete bağlı bir suçtur.

Kanun koyucu, şikayet hakkının doğumu ve sürenin başlangıcı açısından, Çek Kanunu'nun 8. maddesi ile keşideciye tanınan düzeltme hakkına ilişkin sürenin dolmasını esas almıştır. Böylece şikayete ilişkin zamanaşımı süresi, çekin üzerinde yazılı bulunan keşide tarihine göre hesap edilecek ibraz süresinin bitim tarihinden itibaren işleyecek on günlük düzeltme hakkına ilişkin sürenin de sonunda başlayacaktır. Şikayet süresi için özel bir süre öngörülmediğinden, Türk Ceza

²⁹⁶ REİSOĞLU, age, s.428; ÖZTAN, a.g.e, s. 1282

²⁹⁷ REİSOĞLU, age, s.428

Kanunu'nun 73. maddesi uyarınca tüm şikayete tabi suçlar da olduğu gibi burada da altı aylık zamanaşımı süresi uygulanmaktadır.

Karşılıksız çek keşide suçu, senedin hamil tarafından, ibraz süresi içinde, muhatap bankaya ibraz edildiğinde, karşılığının bulunmadığının belirlenip, çekin üzerinde yazıldığı anda oluşur²⁹⁸. Bu nedenle çekin keşide anında veya çekin el değiştirilmesi sırasında çekin karşılığının bulunmaması, karşılıksız çek suçu oluşturmaz.

Çek Kanunu'nun 16b/I'de öngörülen özel hüküm uyarınca karşılıksız çeklere ilişkin suçtan dolayı, çekin keşide veya muhataba ibraz edildiği yerin yanı sıra şikayetçinin yerleşim yerinde bulunan mahkemelere de davaya bakma yetkisi tanınmıştır.

Sonuç olarak, gerek Türk Ticaret Kanunu'nda gerekse 3167 Sayılı Çek Kanunu'nun 16. maddesinde yer alan düzenlemelere göre hamilin, karşılıksız çek keşidecisi için öngörülen cezai ve hukuki müeyyideleri işletebilmesi için, çeki Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesinde belirtilen ibraz süresi içinde veya üzerinde yazılı keşide tarihinden önce muhatap bankaya ibraz etmesi gereklidir. Süresi içinde ibraz olunmayan çeker ne hukuki ne de cezai müeyyide uygulanabilir.

VIII. İBRAZ SÜRELERİNİN TAKİP HUKUKU İLE İLİŞKİSİ

Genel takip yolundan başka İcra İflas Kanunu'nun 167.-170/b arasında kambiyo senetleri hakkında özel takip usulleri düzenlenmiştir. Ancak çek hamili kambiyo senetlerine özgü takip yolunu seçmek zorunda değildir. Dilerse genel takip yoluna da başvurabilir.

Kambiyo senetlerine özgü takip yoluna başvurabilmek için süresinde ibraz edilen ve geçerli bir çekin olması gerekir. Ayrıca ibraz edilen çekin üzerine her

²⁹⁸ ÖZTAN, s.,291; ÖZTAN, a.g.e, s.1286; AY Hakan/ ÇAKICI Ömer, Yeni Çek Yasası ve Uygulaması 2003, s. 63; MUGAMİYAN, s.783

nedenle olursa olsun ödenmediğinin şerhlendirilmesi veya protesto çekilmiş olması gerekir.

Kambiyo hukukuna özgü takip yollarına başvurabilmek için, takip yoluna konu edilecek çekin, çek olabilmek için gerekli tüm unsurları ihtiva etmesi yani geçerli bir kambiyo senedi olması gerekir. Ayrıca hamilin de bu özel yola başvurmaya yetkili olması gerekir.

Kambiyo senetlerine özgü takip yoluna başvurabilmesi için, kambiyo hukukuna göre yetkili hamilin, çeki Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesinde öngörülen ibraz süresi içinde muhatap bankaya ibraz etmesi ve ödememe halini Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesinde belirtilen şekillerden biriyle tespit ettirmesi gerekir (TTK md. 720/III). Yargıtay da bu yönde bir çok kara vermiştir²⁹⁹.

İcra ve İflas Kanunda ayrıca ve açıkça belirlenmemiş olmasına rağmen³⁰⁰ süresi içinde muhataba ibraz olunmayan çeke dayanarak kambiyo senetlerine özgü takipte bulunmak mümkün değildir. Ayrıca daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, müracaat hakkının kullanılması da buna bağlıdır³⁰¹.

Çekin süresi içinde ibraz edilmiş olması, tek başına kambiyo senetlerine özgü takip yoluna başvurmak için yeterli değildir. Ayrıca hamilin, ibraz süresi içinde ibrazda bulunduğu, buna rağmen çekin ödenmediğinin belgelenmesi gerekir.

²⁹⁹ '...çek süresinde ibraz edilmemiş ise, çek alacaklısının takip hakkı yoktur...' Yargıtay 12 HD'nin 16.9.1997 tarih ve 7884/8643 sayılı kararı (ERİŞ, s. 279); '...icra takibine dayanarak yapılan çekler, süresi içinde bankaya veya takas odasına ibraz edilmediğinden, bu çekler, adi havaleye dönüşmüştür. Bu çekler, artık İİK'nın 68/1. maddesinde yazılı belgelerden değildir...', Yargıtay 12 HD'nin 28.3.1995,4271/4441 sayılı kararı (ERİŞ, s. 275); '... çekin bankaya ibraz tarihi de yazılmamıştır. Bu halde de, çek ibraz edilmemiş demektir. Şu halde, bu çek ile icra takibi yapılamaz...', Yargıtay 12 HD'nin 18.11.1994 tarih ve 14420/14514 sayılı kararı (ERİŞ, s. 274); '...takip dayanağı çekte... ibraz kaşesi varsa da, ibraz tarihi gösterilmemiştir. TTK'nun 720. maddesine göre, vaktinde ibraz edilmiş olan çekin ödenmemiş olduğu ve ödemediğine keyfiyeti muhatap tarafından ibraz günü de gösterilmek sureti ile çekin üzerine yazılmış olan tarihli bir beyan ile saptanması gerekir. Aksi halde, çek hamilinin, müracaat hakkını yitirmiş olduğunun kabulü gerekir', Yargıtay 12 HD'nin 13.7.1999 tarih ve 9488/9734 sayılı kararı (ERİŞ, s. 273)

³⁰⁰ Süresi içinde ibraz olunmamış çeke dayanarak kambiyo senetlerine özgü takip yapılamayacağı...İİK'nın gerek 168/1,170a maddeleri ile gerekse 171/1 maddesi ile dolaylı olarak belirtilmiştir.

³⁰¹ '...takip dayanağı çeke dayalı olarak hamilin takip yapabilmesi çekin TTK'nun 708,710 ve 720. maddeleri hükümlerine göre, tarihi de belirtmek üzere muhatap bankaya ibraz edilmesi koşuluna bağlıdır. İncelenen çek fotokopisi arkasında TTK'nun 720. maddesi uyarınca, bir tarih belirtilmediğinden, takip alacaklısının çek borçlularına karşı müracaat hakkı, doğmamıştır..' Yargıtay12. HD'nin 20.05.1998 tarih ve 5224/5680 sayılı kararı(ERİŞ, s. 283)

Süresi içinde çeki ibraz etmeyen ve ödememe tespiti yaptırmayan borçlunun, kambiyo takibi ile müracaat borçlularına başvurmama sebebi, İİK'nın 170/a. maddesinin ikinci fıkrası hükmünde belirtilmiştir. Maddeye göre, '*Tetkik mecii... usulü dairesinde kendisine intikal eden işlerde... alacaklının kambiyo hukuku mucibince takip hakkına sahip bulunmadığı hususlarını resen nazara alarak bu fasla göre yapılan takibi iptal edebilir*'. Maddede bahsi geçen 'kambiyo hukukuna göre takip hakkı' ise, Türk Ticaret Kanunu'nun 720. maddesi uyarınca, çekin süresi içinde muhataba ibrazına ve ödememe halinin tespitine bağlıdır³⁰². Ancak çekin yetkili hamili, çeki süresinde ibraz etmiş ve ödememe tespitini yaptırmış olsa bile, muhatap bankaya karşı kambiyo senetlerine mahsus takip yapamaz³⁰³

Çek hamilinin, ibraz süresini geçirmiş olması nedeniyle müracaat hakkını kaybetmesi halinde, başvurabileceği hukuki yol ise, sebepsiz iktisap davası veya temel borç ilişkisine dayalı alacak davası açmak olacaktır³⁰⁴.

³⁰² ÇINAR, s. 121

³⁰³ KURU Baki/ARSLAN Ramazan/YILMAZ Ejder: İcra ve İflas Hukuku- Ders Kitabı,16. Baskı,Ankara 2003, s.397

³⁰⁴ '*...çek süresinde ibraz edilmemiş ise hamil, keşideciye kambiyo ilişkisi içinde başvuramaz. Ancak asıl borç ilişkisi için veya sebepsiz iktisap davası açabilir...*' Yargıtay 19. HD'nin 24.1.1995 tarih ve 3820/146 sayılı kararı (ERİŞ, s. 274)

SONUÇ

Çekin ibrazının günlük hayatımızda büyük bir önemi olması nedeniyle çekin ibraz edileceği ‘muhatap’ kavramı 3167 Sayılı Çek Kanunu yürürlüğe girmeden önce açık değildi böylece gerek öğretide gerek Yargıtay uygulamasında çok farklı fikirlerin ileri sürülmesine neden olmuştur.

3167 Sayılı Çek Kanunu’nun 4. maddesiyle ‘muhatap’ kavramına düzenleme getirilmiş ve bu sorun çözüme kavuşturulmuştur. Çek Kanunu’nun 4. maddesindeki düzenlemeye göre, hamil, elindeki çeki hesabın işlediği şubeye ibraz edebileceği gibi, o bankanın diğer bütün şubelerine ödenmek üzere ibraz edebilecek ve bu ibraz da kanuni anlamda ibrazın tüm sonuçlarını doğuracaktır.

Türk Ticaret Kanunu’nun 710.maddesinde; Bir çekin takas odasına ibrazının ödeme için ibraz yerine geçeceği ön görülmüştür. Böylece çekin muhataba ibraz kuralını tek istisnası teşkil eden takas odasına ibraz imkanı getirilmiştir ve bir çekin takas odasına ibrazı kanuni ibrazın sonuçlarını doğurmaktadır.

Muhatap dışındaki başka banka ve şubelerine yapılacak olan ödeme için ibraz kanuni ibraz değildir ve doğal olarak da kanuni ibrazın sonuçlarını doğurmayacaktır. Daha önce de açıkladığımız gibi, muhatap dışındaki bankalar ancak kendilerine çek temlik veya tahsil cirosuyla devredilmişse, ibraz süresi içinde yine muhataba çeki ödeme için ibraz edebilirler. Ancak bu şekilde yapılan ibraz kanuni ibrazdır.

Çekin muhatap bankaya süresi içerisinde ibrazı durumunda çekin karşılığının ve çek anlaşmasının da var olması şartı ile muhatap banka çekin hamiline çekin karşılığını ödemesi gerekmektedir. Çek Kanunu’nun 4/II. maddesi gereğince muhatap bankanın çeki ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Keşideci ile muhatap arasındaki mevcut ve geçerli bir çek anlaşmasına dayalı olarak keşide edilen bir çekin ibraz süresi içinde ödenmek üzere ibraz edilmesi ve

karşılığının bulunması halinde, muhatap banka tarafından ödenmesinin zorunlu olup olmadığı hususunda 3167 Sayılı Çek Kanunu'ndan önce öğretide farklı görüşlerin belirtilmesine sebep olmuş; Yargıtay uygulamasında ise tam bir açıklığa kavuşmamış olan muhatabın ibraz süresi içinde ödeme yükümlülüğü bulunup bulunmadığı sorunu, 3167 Sayılı Çek Kanunu'nun 4. maddesinde çözüme kavuşturulmuştur. Böylece 3167 Sayılı Çek Kanunu'nun 4. maddesi ibraz edildiği anda muhatabın eğer karşılığı bulunuyor ise, çeki ödemek ile yükümlü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Günümüzde, özellikle ticari hayatta ödeme vasıtası olarak önemli bir yeri olan çek, özelliği gereği diğer kambiyo senetlerine nazaran daha hızlı tedavül eden bir kıymetli evraktır. Çekin bu kadar hızlı tedavülünde, Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesinde öngörülen kısa ibraz süreleri önemli rol oynamaktadır.

Çeke niteliğini kazandıran hemen hemen bütün sonuç ve yaptırımlar, çekin ibrazı ve ibraz süreleri ile doğrudan doğruya ilgili olup, ibraz ve sürelerinin etkisi altındadır.

Karşılığı olan bir çekin ödenip ödenemeyeceği, yani hangi süre içinde muhatap banka tarafından ödenebileceği Türk Ticaret Kanununda açıkça belirlenmiş olan ibraz süreleri ile düzenlenmiştir. Buna göre, çek süresi içinde muhataba ibraz edilmelidir. Bu süre geçtikten sonra ibraz olunan çekin banka tarafından ödenmesi mecburiyeti bulunmamaktadır.

Çekten cayma iradesinin de hüküm ifade edebilmesi için, ibraz sürelerinin geçmesi gerekmektedir. İbraz süreleri çekin tedavülünü de etkilemektedir. Çekin ciro ile devredilmesi durumunda, cironun hüküm ve sonuçlarını doğurabilmesi için, ibraz süresi geçmeden önce yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, yapılan devir, alacağın temlik hükmünde sayılmaktadır.

İbraz sürelerinin önemli sonuçlarından biri de hamilin çek borçlularına başvurabilmesi için, çekin süresi içinde ibraz edilmiş ve ödenmeme tespitinin

yaptırılmış olması şartına bağlıdır. Çekin ibraz süresi içinde muhataba ibraz edilmemesi, hamilin, keşideci dışındaki müracaat borçlularına başvuru hakkını düşürmektedir.

Uygulamada çok sık karşılaşılan karşılıksız çekin de, hem hukuki hem de cezai hüküm ve sonuçlarını doğurabilmesi, çekin süresi içinde ibraz edilmesi ve karşılıksız olma koşullarına bağlıdır. Çek gerçekten karşılıksız olsa da ibraz süresi geçtikten sonra ibraz edilen çek karşılıksız çek hükmünde sayılmamaktadır. Gerek Türk Ticaret Kanunu'nda gerekse 3167 Sayılı Çek Kanunu'nun 16. maddesinde yer alan düzenlemelere göre hamilin, karşılıksız çek keşidecisi için öngörülen cezai ve hukuki müeyyideleri işletebilmesi için, çeki Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesinde belirtilen ibraz süresi içinde veya üzerinde yazılı keşide tarihinden önce muhatap bankaya ibraz etmesi gereklidir. Süresi içinde ibraz olunmayan çekte ne hukuki ne de cezai müeyyide uygulanabilir.

Çekte ibraz sürelerinin başka bir etkisi de zamanaşımın da görülmektedir, kanunda öngörülen zamanaşımının başlaması da ibraz sürelerinin geçmesine bağlanmıştır.

Çekin ibrazının ve sürelerinin bu kadar önemli sonuçlar doğurmasına rağmen ibraz sürelerinin hangisinin çek için dikkate alınacağıın tespiti, kanundaki belirsizlik nedeniyle uygulamada sorun yaşanmaktadır. Çekte ibraz sürelerini düzenleyen Türk Ticaret Kanunu'nun 708. maddesinde, Türkiye'de ödenecek bir çek için 'on gün' ve 'bir ay' olmak üzere iki ayrı süre öngörülmüştür. Diğer taraftan bu sürelerin belirlenmesinin 'ödeme' ve 'keşide yeri' nin aynı ve farklı 'yer' olması ölçütüne bağlanması; buna karşılık maddede 'yer' kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda bir açıklamanın yer almaması, ibraz sürelerinin belirlenmesi konusunda birçok soruna ve uygulama farklılıklarının doğmasına yol açmaktadır. Bu sorun ve farklılığı ortadan kaldıracak çözüm, öncelikli olarak ibraz sürelerinin, tıpkı Cenevre Yeknesak Kanunu'nun 29. maddesinde olduğu gibi düzenlenmesidir.

Cenevre Yeknesak Kanunu'nun 29.maddesinde aynı ülke sınırları içinde olan bir çek için tek bir ibraz süresi belirlenerek, sadece “ farklı ülkeler” için de bir ayırım yapılmıştır. “ farklı ülkeler” ise dünyanın aynı kısmında ve ayrı kısmında yer alan şeklinde bir ayırma tabi tutularak düzenlenmiştir. Bu sistem içerisinde, bir çekin ibraz süresi içinde ibraz edilip edilmediği, hiçbir karışıklığa ve duraksamaya yol açmayacak şekilde kolayca belirlenebilecektir. Buna göre ibraz süreleri belirlenirken ‘ülke içi’ tek bir kıstas olarak kabul edilecek, böylece bir çekin keşide ve ödeme yerinin Türkiye içinde yer aldığı belirlendiği durumda tek bir ibraz süresi öngörülebilecektir.

Ülke içinde tek bir ödeme için ibraz süresinin kabul edilmesi durumunda, ibraz süresinin belirlenmesinde ortaya çıkabilecek bütün tartışmalar ve uygulama farklılıklarına son verilmiş olunacaktır. Bu durum, uygulama birliği ve kolaylığı sağlamanın yanında aynı zamanda çek hamillerinin çeke olan güvenlerini de artıracak; onların istenmeyen sonuçlarla karşılaşmasını önleyecektir.

KAYNAKÇA

AKYAZAN Sıtkı:“Çekin Muhataba İbrazı Zorunluluğu ve Çekten Cayma”, Batider 1972, C. VI, S. 4 s. 687 – 691.

ANIK Gülgün: “Çekin Takas Odasına İbrazı”, İstanbul Barosu Dergisi, C.74, S. 7- 8 – 9, İstanbul 2000, s. 673 – 705

ARKAN Sabih: “3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun’ da Yapılan Değişiklikler”, Batider 2003, C. XXII, S. 1,

ARKAN Sabih/ GÖLE Celal: ‘Karşılıksız Çeki Ödeyen Bankanın Keşideciden Talep Hakkı’, Batider 1984, C. XII, S. 2-3

AY Hakan/ÇAKICI Ömer: Yeni Çek Yasası ve Uygulaması, 2003

BAHTİYAR Mehmet: Kıymetli Evrak Hukuku, Ders Notları, B.2, İstanbul 2003

BATTAL Ahmet: Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 2005

CAN Mertol:’Çek Hamillerinin Bankaya Karşı Hukuki Durumu’, Prof. Dr. İhsan Tarakçıoğlu’na Armağan 1999, GÜHF Dergisi, C.II, S. 1-2

CAN Halil/GÜNER Semih: Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1999

CİVAN Mehmet/SUSUZ Kağan: ‘Yeni Çek Tasarısının Ekonomik Hayata Etkisi ve Ekonomik Hayatın Beklentileri’, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, C. I, İstanbul 2003

COŞKUN Muzaffer: Özel Hukukta Karşılıksız Çek ve Hamilin Hakları, İstanbul 1994

ÇOLAK Haluk/ÖZDEMİR Kenan/ Hız Yüksel: Açıklamalı Gerekçeli ve İçtihatlı Çek Kanunu Uygulaması ve İlgili Mevzuat, B.1, Ankara 2003

DOĞANAY İsmail: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. 2, B.4, İstanbul 2004,

DOMANIÇ Hayri: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. IV, Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması, İstanbul 1990

DONAY Süheyl: Son Değişiklikler Açısından Çek, İstanbul 1986

EREM Faruk: ‘Uygulamada Karşılıksız Çek’, Prof. Dr. Fadıl H. Sur’un Anısına Armağan, Ankara 1983

EREN Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 6.Baskı, İstanbul 1998

EROĞLU Sıtkı: “3167 Sayılı Çek Kanunu İle İlgili Olarak T.C. Merkez Bankası Açısından Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar, Tespit ve Öneriler”, Batider 1989, C. XV, S.2, s. 13 – 29.

ERTEKİN Erol/KARATAS İzzet: Uygulamada Ticari Senetler Hukuku, Ankara 1992

ERİŞ Gönen: Açıklamalı - İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku, Genişletilmiş Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ankara 2004

GÖLE Celal: Çek Hukuku, Ankara 1989

GÜNGÖR Ş. Seda: ‘Çekte Düzeltme Hakkı’, Doç. Dr. Mehmet Somer’in Anısına Armağan, İstanbul 2006

GÜRBÜZ Hulusi: Yargıtay Uygulaması Işığında Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, 2. Baskı, İstanbul 1985

İMREGÜN Oğuz: Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1998

İMREGÜN Oğuz: Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak), 12. Baskı, İstanbul 2001

İNAL N. Çınar: Çekte İbraz Sürelerinin Önemi Hüküm ve Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993

İNAN Nurkut: Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Ankara 1981

İNAN Nurkut: “Özel Hukukta Karşılıksız Çek”, Batider 1981, C. XI, S. 2, s. 95 vd.

KALPSÜZ Turgut: “Çek Hukukuna İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Yargıtay Kararlarının Tahlihi”, Batider 1981, C.XI, S.2, s. 33 vd.

KALPSÜZ Turgut/ÇELEBİCAN Gürhan/ EREM Faruk: İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 1974

KARAYALÇIN Yasar: Ticaret Hukuku III-Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri) , 4. Baskı, Ankara 1970

KAYAR İsmail: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2006

KENDİGELEN Abuzer: Çek Hukuku, 1. Baskı, İstanbul 2004

KINACIOĞLU Naci: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı, Ankara 1999

KUBİLAY Huriye: “Karşılıksız Çeklerde Hesap Sahibinin Hukuki Durumu”, Manisa Barosu Dergisi, Yıl: 5, S.17, Manisa 1986,

KURU Baki/ARSLAN Ramazan/YILMAZ Ejder: İcra ve İflas Hukuku- Ders Kitabı,16. Baskı, Ankara 2003

MOROĞLU Erdoğan: “3167 Sayılı Çek Kanunu’nda 4814 Sayılı Kanun’la Yapılan Değişiklikler”, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Ankara 2004, s.533-546

MOROĞLU Erdoğan: ‘Kambiyo Senetlerinde Düzenleme Yeri’, Prof. Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan, İstanbul 2003

MUGAMİNİYA Muhammet: “Türk ve İran Hukukunda Karşılıksız Çekin Hukuki ve Cezai Sonuçları” , Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, C. I, İstanbul 2003, s. 768

NARBAY Şafak: Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, 1. Bası, İstanbul 1996

NARBAY Şafak: ‘3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun’da Değişiklik Yapan 4814 Sayılı Kanunun ‘Çekte Şekil Şartları’ ve ‘Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü’ Konuları Açısından İncelenmesi, AÜEHF Dergisi, C. VII, S. 1-2, Erzincan 2003

NARBAY Şafak: ‘Çekte İbraz Sürelerinin Belirlenmesinde Ölçü Alınan ‘Yer’ Kavramına ‘De Lege Lata’ ve ‘De Lege Ferenda’ Çözüm Önerileri’, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, C. I, İstanbul 2003,

NARBAY Şafak: ‘Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Değişiklikler...’, Prof. Dr. İrfan Baştuğ Anısına Armağan, DEÜHF Dergisi, C. 7, İzmir 2005

OĞURLU Yücel: ‘Karşılıksız Çeklerde Bankanın Sorumluluğu’, AÜEHF Dergisi 1997, C. 1, S. 1

OĞUZOĞLU Çetin Abdullah/ OĞUZOĞLU Özkan: Açıklamalı- İctihatlı Bono ve Çek Sorunları, 8.Baskı , İstanbul 2003

ÖZKORKUT Korkut. “Çek Hukukunda Ödeme İçin İbraz Süreleri”, Batider 1997, C. XIX, S. 2, s.47-60

ÖZTAN Fırat: Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Baskı, Ankara 1997

ÖZTAN Fırat: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2003

ÖZTÜRK Sinan: ‘Çekte İbraz’, Yargıtay Dergisi, Temmuz 2001, C. 27, S. 3

POROY Reha / TEKİNALP Ünal: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları Genişletilmiş 15. Baskı, İstanbul 2001

POSTACIOĞLU İlhan E. :“Çekin İbrazı ile İlgili Bazı Problemler”, Batider 1976, C. VIII, S. 3.

PULAŞLI Hasan: Kıymetli Evrak Hukuku, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 5. Baskı, İstanbul 2001

REİSOĞLU Seza: Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 2003

REİSOĞLU Seza: ‘Son Yasal Değişiklikler Açısından Çek’, Bankacılar Dergisi 2003, S.44

REİSOĞLU Seza: ‘3167 Sayılı Çek Yasasının Uygulamasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Öneriler’, Batider 1989, C. XV, S. 2

SELÇUK Sami: Çek Suçları , Öğreti-Mevzuat-İçtihat, Ankara 1993

SELÇUK Sami: “Çek Keşidesinin Koşulları ve Karşılıksız Çek”, Adalet Dergisi, S.1, Ankara 1974, s. 259 - 268.

ŞENER Güngör/KAYA Mustafa: 4814 Sayılı Kanunla Değişik Çek Suçları, Açıklamalar- Kararlar- İlgili Mevzuat, 2. Bası, Ankara 2004

ŞİMŞEK Edip: Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, Ankara 1983

TANDOĞAN Haluk. “Sonraki Tarihli Çekler ve Uygulamada Ortaya Çıkardıkları Sorunlar”, Batider 1981, C. XI, S. 2, s. 63 vd.

TEKİL Fahiman: Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1994

TEOMAN Ömer: “Çekte ibraz Süresinin Hesaplanmasında Keşide Gününün Önemi ”, Prof. Dr. Reha Poroy’a Armağan, İstanbul 1995, s. 426 –435.

TUNA Ergun: Ticaret Hukuku Cilt III, Kıymetli Evrak, İstanbul 1995

TÜRK Sami Hikmet: ‘Karşılıksız Çeki Ödeyen Banka, Keşideciden Ceza İsteyebilir mi?’, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Bildiriler-Tartışmalar VIII, Batider 1991

UYAR Talih: İcra Hukukunda Kambiyo Senetleri, Genişletilmiş 2. Baskı, Manisa1989

UYAR Talih: ‘Çekin Geçerlilik Koşulları’, Manisa Barosu Dergisi, S.75

ÜLGEN Hüseyin/HELVACI Mehmet/KENDİGELEN Abuzer/KAYA Arslan: Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 2004

YURTTAŞ Volkan: ‘Çekte İbraz ve Zamaşımı Süresi ve Sonuçları’, Bursa Barosu 1987, S. 31

ZEYNELOĞLU Ahmet: “Çekin Muhatap Bankaya İbrazı Zorunludur”, Yargıtay Dergisi 1976, C. 2 S.1